



ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

**ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ – ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Δ.Π.Μ.Σ.) "ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ"**

**Απόψεις και στάσεις φοιτητών απέναντι στους λύκους και
στις αρκούδες. Συγκριτική μελέτη ανάμεσα στην Ελλάδα
και τη Νορβηγία**

Αγγελική Κουρουζίδου

Διπλωματική Εργασία

**Περιβάλλον
και**

Ανάπτυξη

**Επιβλέπων καθηγητής: Κ. Χατζημπίρος,
Αν. Καθηγητής ΕΜΠ**

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2011

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία έλαβε χώρα στα πλαίσια του Διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΠΜΣ) του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», με έδρα τη σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, το ακαδημαϊκό έτος 2010-2011.

Η εργασία εκπονήθηκε στον τομέα Οικολογίας, Ηθολογίας και Εξέλιξης, του τμήματος Βιολογίας της σχολής Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας στο Νορβηγικό Πανεπιστήμιο Έρευνας και Τεχνολογίας (Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet – NTNU) στο Trondheim της Νορβηγίας, καθώς και στον τομέα Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος, της σχολής Πολιτικών Μηχανικών στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) στην Αθήνα. Η επιβλέπουσα τριμελής επιτροπή απαρτίζεται από τον κ. Κίμωνα Χατζημπίρο, αναπληρωτή καθηγητή στη σχολή Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ, τον κ. Δημήτριο Καλιαμπάκο, καθηγητή στη σχολή Μηχανικών Μεταλλείων – Μεταλλουργών του ΕΜΠ και την κ. Ρόζα-Μαρία Τζαννετάτου-Πολυμένη, επίκουρη καθηγήτρια στο τμήμα Βιολογίας της σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, με υπεύθυνο καθηγητή τον κ. Χατζημπίρο. Επιβλέπων καθηγητής στο ίδρυμα υποδοχής ήταν ο κ. Eivin Røskft, καθηγητής εξελικτικής βιολογίας στο NTNU.

Η χρηματοδότηση της εργασίας έγινε από το πρόγραμμα Υποτροφιών & Ανταλλαγής Φοιτητών του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου 2004-2009 για την Ελλάδα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Røskft για την ευκαιρία που μου έδωσε να αποτελέσω μέρος της ερευνητικής του ομάδας καθώς και για τις πολύτιμες συμβουλές του κατά τη διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας αλλά και κατά τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας, όπως επίσης και το βοηθό του Bård Stokke, ο οποίος ήταν πάντοτε παρών και πρόθυμος να προσφέρει το χρόνο και τη βοήθειά του σε οποιοδήποτε πρόβλημα παρουσιαζόταν. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον κ. Χατζημπίρο για την ενθάρρυνση, την καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά του σε όλη τη διάρκεια της μελέτης μου. Τέλος θα ήθελα να απευθύνω τις ευχαριστίες μου σε όλους τους ανθρώπους που ήταν δίπλα μου στο διάστημα αυτό και με βοήθησαν, ο καθένας με το δικό του τρόπο, στην προσπάθειά μου και ιδιαίτερα στην Ελένη, την Όλγα, τον Παύλο και την Ηρώ, τους συμφοιτητές μου, με τους οποίους μοιραστήκαμε την εμπειρία της παραμονής στη Νορβηγία, καθώς και τη Χριστίνα για τη συμβολή της στη διόρθωση του κειμένου.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	9
Summary	11
1. Εισαγωγή	13
1.1 Σχέσεις ανθρώπου και σαρκοφάγων	13
1.2 Στρατηγικές διατήρησης	16
1.3 Μετρήσεις στάσεων	17
1.4 Σκοπός της έρευνας	18
1.5 Δομή της εργασίας	19
2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση – Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις	21
2.1 Χώρα καταγωγής	21
2.2 Φύλο	21
2.3 Ηλικία	22
2.4 Δραστηριότητες στη φύση	23
2.5 Περιβαλλοντικές οργανώσεις	24
2.6 Κατοικίδια ζώα	24
2.7 Τόπος γέννησης/κατοικίας	24
2.8 Οικόσιτα ζώα	25
2.9 Παρουσία αρκούδων/λύκων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων	25
2.10 Άμεσες εμπειρίες	26
2.11 Εκπαίδευση	27
2.12 Γνώση	27
2.13 Φόβος και γνώμη για το πόσο επικίνδυνα είναι τα ζώα αυτά	28
2.14 Στάσεις	28
2.15 Σύνοψη	29
3. Μέθοδος και Ερευνητικά εργαλεία	31
3.1 Τα υπό μελέτη είδη	31
3.1.1 Η καφέ αρκούδα	31
3.1.2 Η εξάπλωση της καφέ αρκούδας	31
3.1.3 Η σχέση της καφέ αρκούδας με τον άνθρωπο και τα οικόσιτα ζώα	32
3.1.4 Ο γκρίζος λύκος	33
3.1.5 Η εξάπλωση του λύκου	33
3.1.6 Η σχέση του λύκου με τον άνθρωπο και τα οικόσιτα ζώα	34
3.2 Συλλογή δεδομένων	34

3.3 Το ερωτηματολόγιο	35
3.3.1 Δημογραφικά στοιχεία	35
3.3.2 Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου	36
3.3.3 Γνώσεις και εμπειρίες	37
3.3.4 Συναισθήματα, πεποιθήσεις και στάσεις	38
3.4 Στατιστική ανάλυση	42
4. Αποτελέσματα – Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις	44
4.1 Διαφορές μέσα στο ίδιο είδος	44
4.1.1 Χώρα καταγωγής	44
4.1.2 Φύλο	44
4.1.3 Ηλικία	45
4.1.4 Οικογενειακή κατάσταση και αριθμός παιδιών	46
4.1.5 Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση	46
4.1.6 Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις	47
4.1.7 Κατοικίδια	48
4.1.8 Τόπος γέννησης	48
4.1.9 Οικόσιτα ζώα	48
4.1.10 Παρουσία αρκούδων/λύκων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων	49
4.1.11 Άμεσες εμπειρίες	49
4.1.12 Περιστατικά	50
4.1.13 Αντικείμενο και επίπεδο σπουδών	51
4.1.14 Γνώση	52
4.1.15 Εμπειρία	53
4.1.16 Κλίμακα φόβου	54
4.1.17 Γνώμη για το πόσο επικίνδυνα είναι τα ζώα αυτά	55
4.1.18 Εντυπώσεις	56
4.1.19 Φόβος	57
4.2 Διαφορές μεταξύ των δύο ειδών	58
4.3 Πηγές πληροφόρησης	62
4.4 Πολυμεταβλητή ανάλυση	62
4.5 Σύνοψη	64
5. Συζήτηση	68
5.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις	68

5.2 Συμπεράσματα	72
6. Επίλογος	74
7. Βιβλιογραφία	76
Παράρτημα Ι	83
Παράρτημα ΙΙ	86

Πίνακας πινάκων, σχημάτων και διαγραμμάτων

Πίνακας 1: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα	29
Πίνακας 2: Μεταβλητές που σχετίζονται με δημογραφικά στοιχεία	35
Πίνακας 3: Μεταβλητές που σχετίζονται με δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου	36
Πίνακας 4: Μεταβλητές που σχετίζονται με γνώση και εμπειρίες	37
Πίνακας 5: Μεταβλητές που σχετίζονται με στάσεις, συναισθήματα και απόψεις	40
Πίνακας 6: Ανάλυση Γραμμικής Παλινδρόμησης για τις αρκούδες	63
Πίνακας 7: Ανάλυση Γραμμικής Παλινδρόμησης για τους λύκους	63
Πίνακας 8: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες	64
Πίνακας 9: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στους λύκους	65
Σχήμα 1: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα	29
Σχήμα 2: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες	65
Σχήμα 3: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στους λύκους	67
Διάγραμμα 1: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Χώρα καταγωγής	44
Διάγραμμα 2: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φύλο	45
Διάγραμμα 3: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φύλο και τη Χώρα καταγωγής	45
Διάγραμμα 4: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φύλο	45
Διάγραμμα 5: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φύλο και τη Χώρα καταγωγής	45
Διάγραμμα 6: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Ηλικία και τη Χώρα καταγωγής	46
Διάγραμμα 7: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Ηλικία	46
Διάγραμμα 8: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση	47

Διάγραμμα 9: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση και τη Χώρα καταγωγής	47
Διάγραμμα 10: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις	47
Διάγραμμα 11: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τον Πληθυσμό του τόπου γέννησης και τη Χώρα καταγωγής	48
Διάγραμμα 12: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων	49
Διάγραμμα 13: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων και τη Χώρα καταγωγής	49
Διάγραμμα 14: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο	50
Διάγραμμα 15: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο και τη Χώρα καταγωγής	50
Διάγραμμα 16: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Επαφή με λύκο και τη Χώρα καταγωγής	50
Διάγραμμα 17: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τα Περιστατικά σχετικά με αρκούδες και τη Χώρα καταγωγής	51
Διάγραμμα 18: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τα Περιστατικά σχετικά με λύκους	51
Διάγραμμα 19: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Αντικείμενο σπουδών	52
Διάγραμμα 20: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Αντικείμενο σπουδών και τη Χώρα καταγωγής	52
Διάγραμμα 21: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώση	52
Διάγραμμα 22: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώση και τη Χώρα καταγωγής	52
Διάγραμμα 23: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώση	53
Διάγραμμα 24: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώση και τη Χώρα καταγωγής	53
Διάγραμμα 25: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Εμπειρία	53
Διάγραμμα 26: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Εμπειρία και τη Χώρα καταγωγής	53
Διάγραμμα 27: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Κλίμακα φόβου	54

Διάγραμμα 28: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Κλίμακα φόβου και τη Χώρα καταγωγής	54
Διάγραμμα 29: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Κλίμακα φόβου	54
Διάγραμμα 30: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Κλίμακα φόβου και τη Χώρα καταγωγής	54
Διάγραμμα 31: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι	55
Διάγραμμα 32: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι και τη Χώρα καταγωγής	55
Διάγραμμα 33: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνοι είναι	55
Διάγραμμα 34: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνοι είναι και τη Χώρα καταγωγής	55
Διάγραμμα 35: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα οι φοιτητές θεωρούν πιο τρομακτικό	56
Διάγραμμα 36: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα οι φοιτητές θεωρούν πιο τρομακτικό και τη Χώρα καταγωγής	56
Διάγραμμα 37: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα προτιμούν οι φοιτητές	57
Διάγραμμα 38: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα προτιμούν οι φοιτητές και τη Χώρα καταγωγής	57
Διάγραμμα 39: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φόβο	57
Διάγραμμα 40: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φόβο και τη Χώρα καταγωγής	57
Διάγραμμα 41: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φόβο	58
Διάγραμμα 42: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φόβο και τη Χώρα καταγωγής	58
Διάγραμμα 43: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τη Χώρα καταγωγής	59
Διάγραμμα 44: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με το Φύλο	59
Διάγραμμα 45: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Ηλικία	59
Διάγραμμα 46: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με το Αντικείμενο σπουδών	59

Διάγραμμα 47: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τον Πληθυσμό του τόπου γέννησης	60
Διάγραμμα 48: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τη Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση	60
Διάγραμμα 49: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τη Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις	60
Διάγραμμα 50: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Ανατροφή με οικοσυστα ζώα	60
Διάγραμμα 49: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Κατοχή σκύλου στο παρελθόν	61
Διάγραμμα 50: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Κατοχή σκύλου στο παρόν	61
Διάγραμμα 51: Συσχέτιση μεταξύ των Στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες και των Στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους	61

Περίληψη

Η προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας στη σύγχρονη πραγματικότητα εκτείνεται σε πολλά επίπεδα και εμπλέκει πολλούς τομείς, τόσο επιστημονικούς όσο και κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς, γεγονός που καθιστά τη διαχείρισή της δύσκολη και απαιτητική. Ο έντονος προβληματισμός για το περιβάλλον και την άγρια ζωή απαιτεί να επικαιροποιήσουμε τις γνώσεις μας για τις ανάγκες της κοινωνίας και να τις εντάξουμε στο σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο. Η διαχείριση και διατήρηση της πανίδας και ιδιαίτερα των μεγάλων σαρκοφάγων αποτελεί πρόκληση σε ένα περιβάλλον τόσο πυκνοκατοικημένο και τόσο κατακερματισμένο όσο το ευρωπαϊκό. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων οι πληθυσμοί των μεγάλων σαρκοφάγων, όπως και πολλών άλλων ειδών, υπέστησαν δραστική μείωση, καθώς οι άνθρωποι τα αντιμετώπιζαν με ακραία προκατάληψη. Τα τελευταία 30 χρόνια όμως, η ευρωπαϊκή κοινωνία έχει κάνει στροφή στη στάση της και μάχεται για τη διατήρησή τους, γεγονός που οδηγεί σε αύξηση του αριθμού τους. Εκ των πραγμάτων, η αύξηση αυτή έχει προκαλέσει νέες συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων σαρκοφάγων και των ανθρώπων που ζουν στην περιοχή τους. Δεδομένου ότι οι δράσεις προστασίας της πανίδας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την αποδοχή του κοινού, η αλλαγή των στάσεων των ανθρώπων απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα αποτελεί βασική προτεραιότητα, αυξάνοντας έτσι το ενδιαφέρον για τη διεξαγωγή ερευνών που αφορούν τις στάσεις αυτές.

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, οι στάσεις του γενικού πληθυσμού απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα είναι κυρίως θετικές, με παραλλαγές στις διαφορετικές υποομάδες. Σε γενικές γραμμές, τα άτομα που εμφανίζονται πιο θετικά είναι άντρες, νέοι, μορφωμένοι, μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων, περνούν περισσότερο χρόνο στη φύση, έχουν κατοικίδια ζώα και προέρχονται από αστικά περιβάλλοντα. Αντίθετα, όσοι ζουν κοντά σε μεγάλα σαρκοφάγα, αυτοί που τα φοβούνται και τα αντιπαθούν ή είχαν αρνητικές εμπειρίες με αυτά, εκφράζουν μια πιο αρνητική στάση.

Ο λύκος και η καφέ αρκούδα είναι τα μόνα μεγάλα σαρκοφάγα που απαντούν τόσο στην Ελλάδα όσο και τη Νορβηγία, στις δύο χώρες όπου πραγματοποιήθηκε αυτή η έρευνα. Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως στόχο την αποτύπωση των στάσεων των νέων και μορφωμένων ανθρώπων απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα, στις δύο αυτές χώρες. Διερευνήθηκε ο βαθμός συσχέτισης των στάσεων των φοιτητών απέναντι στα υπό μελέτη είδη με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, τα συναισθήματα ή/και την προσωπική τους εμπειρία και η διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο είδη. Για την παρούσα ερευνητική μελέτη σχεδιάστηκε ένα ειδικό ερωτηματολόγιο, με σκοπό να διερευνήσει τους παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών.

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης συνάδουν με τα βιβλιογραφικά δεδομένα και τα – στατιστικά σημαντικά – ευρήματα απαντούν στα ερωτήματα που τέθηκαν στην *Εισαγωγή*. Φαίνεται ότι η πλειονότητα των νέων και μορφωμένων ανθρώπων υιοθετούν θετική στάση

απέναντι στα υπό μελέτη σαρκοφάγα (75% των ερωτηθέντων ήταν θετικά προσκείμενοι και 12% ήταν ουδέτεροι απέναντι στην αρκούδα και 57% ήταν θετικά προσκείμενοι και 10% ήταν ουδέτεροι απέναντι στο λύκο), στάση η οποία επηρεάζεται από ένα συνδυασμό παραγόντων. Οι παράγοντες αυτοί όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στις αρκούδες, ήταν το φύλο, το αντικείμενο σπουδών, η παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων, η γνώση για τα μεγάλα σαρκοφάγα και ο φόβος απέναντι σε αυτά, με το φόβο να παρουσιάζει την ισχυρότερη επιρροή, ακολουθούμενο από την παρουσία αρκούδων. Οι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι στους λύκους ήταν η χώρα καταγωγής των ερωτηθέντων, το φύλο, η ηλικία, η συχνότητα των δραστηριοτήτων στη φύση, η συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις, καθώς και η εμπειρία και ο φόβος, με το φόβο να παρουσιάζει την ισχυρότερη επιρροή, ακολουθούμενο από την εμπειρία.

Θεωρείται ότι ορισμένοι κοινωνικοί παράγοντες όπως η αύξηση της αστικοποίησης, η εκπαίδευση και η οικονομική ευημερία, συνέβαλαν στην απομάκρυνση από τις παραδοσιακές πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές, που έδιναν έμφαση στην αξιοποίηση των άγριων ζώων για όφελος του ανθρώπου, προς μια πιο προστατευτική προσέγγιση της άγριας ζωής και των φυσικών πόρων ευρύτερα. Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων τάχθηκε σαφώς υπέρ της προστασίας της άγριας ζωής, αν και μερικοί από αυτούς υποστήριξαν ότι φοβούνται ή αντιπαθούν τους υπό μελέτη θηρευτές, φαίνεται πολλά υποσχόμενο. Η άγρια ζωή, όμως, και η προστασία της συνεχίζουν να αποτελούν ένα σημαντικό οικολογικό πεδίο δοκιμασίας μέτρων και κανόνων διαχείρισης που χρήζει περαιτέρω έρευνας προκειμένου να εξαχθούν έγκυρα και εφαρμόσιμα συμπεράσματα σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο.

Summary

Protection of the environment and biodiversity in the modern world extends to many levels and involves many areas, which makes its management difficult and demanding. Intense concern for the environment and wildlife calls for an update of our knowledge of the society's needs and for their placement in the legislative framework. The management and conservation of fauna and especially of large carnivores, is a challenge in an environment so populated and modified as the European. During the last centuries the populations of large carnivores faced a dramatic decline along with many other species, because people have persecuted them with extreme prejudice for centuries. Yet, in the last 30 years European society has made a U-turn and now seeks to conserve them, leading their number to increase. This augmentation has resulted in new conflicts between large carnivores and people living in their vicinity. Since management actions depend widely on public acceptance, changing the attitudes of the public towards large carnivores is a key priority, thus increasing interest in conducting surveys about these attitudes.

Most surveys show that attitudes towards wolves and bears held by the general population are mainly positive, with variations in the different subgroups. In general, people who hold more positive attitudes are young, educated males, members of NGOs dealing with environmental issues, who spend more time in the nature, keep pets and come from urban regions. On the other hand, people who live near predators, those who fear and dislike them or had direct negative experiences, express a more negative view.

The wolf and the brown bear are the only two large carnivores that exist in both Greece and Norway, the two countries where this research was carried out. This thesis aims to record the attitudes of young and educated people towards the wolf and the brown bear, in these two countries. We investigated the correlation degree between students' attitudes towards the studied species with their demographic characteristics, their knowledge, feelings, beliefs and/or personal experiences and the differences between the two species. Since this project is a survey research, a questionnaire was designed, in order to investigate the factors affecting the attitudes of the students.

The results of the present study are consistent with the relevant literature and present statistically significant results answer the questions stated in the *Introduction*. The results of the study suggest that young and educated people hold positive attitudes towards the large carnivores in question (75% of the respondents were positive and 12% were neutral towards the bear and 57% were positive and 10% were neutral towards the wolf) with a combination of factors affecting them. The factors that seem to affect attitudes towards bears were gender, field of studies, presence of bears in the students' region, knowledge of these species and fear, with fear having the strongest impact followed by the presence of bears. The factors that seem to affect attitudes toward wolves were country of origin, gender, age, frequency of nature activities, participation in environmental organizations,

experience and fear of the respondents, with fear having the strongest impact, followed by the experience.

It is considered that certain societal factors (e.g., increasing urbanization, education, and economic prosperity) contributed to a shift away from traditional beliefs, values and practices that were emphasizing on the use of wildlife for human benefit, towards a more protectionist view of wildlife and natural resources in general. It is rather promising that the vast majority of the participants, even though some of them claimed to fear or dislike predators, were still strongly in favor of protecting wildlife. Wildlife and its protection, though, form an important ecological field where measures and management rules are tested, that needs further investigation in order to draw valid and enforceable conclusions on a social, economical and political level.

1. Εισαγωγή

Η προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας στη σύγχρονη πραγματικότητα εκτείνεται σε πολλά επίπεδα και εμπλέκει πολλούς τομείς, τόσο επιστημονικούς όσο και κοινωνικο-πολιτισμικούς, γεγονός που καθιστά τη διαχείρισή της δύσκολη και απαιτητική. Η συνήθης μέχρι τώρα αντιμετώπισή της, ως έννοια που αντίκειται στην ανάπτυξη έφερνε σε αντιπαράθεση την ανθρώπινη ευημερία με τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς. Σήμερα, όμως, γίνεται αντιληπτό σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί αν δεν εμπεριέχει κοινωνικές και πολιτισμικές παραμέτρους, εκτός από οικονομικές και αν δε βρίσκεται σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Είναι πλέον αποδεκτό από το σύνολο της επιστημονικής κοινότητας, ότι φύση και κοινωνία βρίσκονται σε μια δυναμική αλληλεπίδραση, που μπορεί να προσεγγιστεί μόνο με διεπιστημονικό και ολιστικό τρόπο.

Ο έντονος προβληματισμός για το περιβάλλον και την άγρια ζωή απαιτεί να επικαιροποιήσουμε τις γνώσεις μας για τις ανάγκες της κοινωνίας και να τις εντάξουμε στο σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο. Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις πρέπει να είναι όχι μόνο επιστημονικά έγκυρες αλλά και κοινωνικά αποδεκτές για να είναι λειτουργικές. Είναι, λοιπόν, αναγκαία η γνώση των αντιλήψεων και των στάσεων των ανθρώπων που συνυπάρχουν με την άγρια ζωή, την επηρεάζουν και επηρεάζονται από αυτήν.

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να συμβάλει σε μια διευρυμένη λογική της προστασίας της φύσης, που δε θα διέπεται από απαγορεύσεις αλλά από κανόνες συνύπαρξης ανθρώπου και φύσης, εστιάζοντας στη μελέτη των στάσεων και των αντιλήψεων απέναντι στην άγρια ζωή.

1.1 Σχέσεις ανθρώπου και σαρκοφάγων

Από τις απαρχές της ανθρώπινης ιστορίας, οι άνθρωποι ζούσαν με τα μεγάλα σαρκοφάγα κοντά στους οικισμούς και στα ζώα τους. Έπρεπε να ζήσουν μαζί τους, και καθώς δεν ήταν πάντα ιδιαίτερα αγαπητά, συχνά προκαλούσαν συγκρούσεις. Πώς όμως οι συγκρούσεις αυτές ξεκίνησαν; Η ανοιχτή σαβάννα – οικότοπος όπου οι πρώτοι *Homo* εξελίχθηκαν – ήταν επίσης το ενδιαίτημα πολλών θηρευτών, όπως το λιοντάρι (*Panthera leo*) ή η κηλιδωτή ύαινα (*Crocota crocuta*). Οι πρώτοι άνθρωποι μοιράζονταν την οικοθέση τους με πολλούς, καλά οργανωμένους, καλά προσαρμοσμένους και καλά οπλισμένους θηρευτές. Όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι την εποχή εκείνη υπήρχαν πολύ περισσότερα είδη θηρευτών σε σχέση με τις μέρες μας, οπότε οι πρόγονοί μας ήταν πολύ πιο εκτεθειμένοι σε αυτούς.

Οι πρώτοι *Australopithecus* και *Homo*, λοιπόν, πιθανότατα αποτελούσαν λεία για τα μεγάλα σαρκοφάγα της εποχής. Εκτός αυτού, αναπτύχθηκε ανταγωνισμός μεταξύ τους για τους φυσικούς πόρους, ενώ σύμφωνα με τις παρατηρήσεις, τα σαρκοφάγα επιτίθεντο στα

οικόσιτα ζώα των προγόνων μας. Οι κοινωνίες των πρώτων ανθρώπων και των σαρκοφάγων μοιράζονταν πολλές ομοιότητες (κοινωνική οργάνωση, τρόπος κυνηγιού, επιλογή λείας) και όσο πιο κοινές είναι οι συνήθειες, τόσο περισσότερες συγκρούσεις προκαλούν (Kruuk 2002). Κατά τη διάρκεια της πολύχρονης αυτής συνύπαρξης, πολλά σαρκοφάγα έχασαν τη ζωή τους, οι παλιές όμως μέθοδοι κυνηγιού δεν κατέστησαν δυνατή την πλήρη εξολόθρευσή τους. Με το πέρασμα των χρόνων, η χρήση σύγχρονων όπλων και δηλητηριασμένων δολωμάτων – συχνά και με την αρωγή των κυβερνήσεων – οδήγησε στη δραστική μείωση, ακόμη και στην εξόντωση, πολλών πληθυσμών μεγάλων σαρκοφάγων.

Σήμερα, οι συγκρούσεις αυτές δεν είναι τόσο έντονες, υπάρχουν όμως ορισμένες συμπεριφορές των σαρκοφάγων που εξακολουθούν να επηρεάζουν ή και να βλάπτουν άμεσα τον άνθρωπο. Πρώτα από όλα, αρκετά από αυτά επιτίθενται στους ανθρώπους, με την τίγρη (*Panthera tigris*) να είναι το πιο επικίνδυνο από όλα. Πολλά επίσης είναι δυνατόν να προκαλέσουν σημαντικές ζημιές στα οικόσιτα ζώα και σε κτηνοτροφικές μονάδες, να ανταγωνιστούν τους ανθρώπους στα θηράματα που κυνηγούν ή να τους μεταδώσουν ασθένειες (π.χ. λύσσα). Ο κατάλογος συμπληρώνεται με ελάσσονα προβλήματα αλλά με συχνά καταστρεπτικές συνέπειες, όπως εισβολές σε σπίτια ή προβλήματα σε μελισσοκόμους και αλιείς.

Ωστόσο, τα σαρκοφάγα έχουν και θετικές πλευρές. Η σύγχρονη αντίληψη για τη βιοποικιλότητα (και την αγροβιοποικιλότητα) αναδεικνύει και τα πολλαπλά οφέλη από τη διατήρησή της, έμμεσα ή μακροπρόθεσμα, λειτουργικά, αισθητικά ή άλλα. Τα οφέλη αυτά δεν περιορίζονται μόνο στις περιοχές όπου ζουν τα σαρκοφάγα, αλλά και στα ευρύτερα οικοσυστήματα όπου εντάσσονται. Ο συνεχώς εξαπλωνόμενος οίκο- και αγρο-τουρισμός εντάσσει την παρατήρηση της άγριας ζωής σε προγράμματα και διαδρομές στον αγροτικό χώρο και στην ευρύτερη φύση. Επίσης, οι άνθρωποι αντλούν πολλά οφέλη από τα κατοικίδια, ενώ αποκαλούν τα σκυλιά ως «τους καλύτερους φίλους του ανθρώπου». Η χρηστική πτυχή της σχέσης τους με τα σαρκοφάγα περιλαμβάνει την παροχή τροφής και φαρμάκων, την κατασκευή προϊόντων, καθώς και τη διατήρηση του πληθυσμού των τρωκτικών σε χαμηλά επίπεδα. Επιπλέον, και μόνο η παρουσία τους μπορεί να θεωρηθεί ωφέλιμη για εμάς: τα βρίσκουμε όμορφα, άγρια, συναρπαστικά (Kruuk 2002).

Τα σαρκοφάγα ανήκουν στην τάξη Carnivora της ομοταξίας θηλαστικά (Mammalia). Η τάξη Carnivora αριθμεί 16 οικογένειες και 237 είδη, όλα με κοινό πρόγονο ο οποίος έζησε περίπου 54 εκατομμύρια χρόνια πριν (Bininda-Emonds et al. 1999). Η ομοιότητα μεταξύ των ειδών αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τον άνθρωπο, καθώς η εμπειρία του με ένα σαρκοφάγο είναι πιθανό να επηρεάσει τη συμπεριφορά του απέναντι και στα υπόλοιπα. Αν, δηλαδή, ένας άνθρωπος έχει επιβιώσει από επίθεση αρκούδας, είναι πιθανό στο μέλλον να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα προστασίας για ανάλογες επιθέσεις όχι μόνο από αρκούδες αλλά και από τίγρεις ή λύκους. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των σαρκοφάγων είναι ότι τρώνε κατά κύριο λόγο κρέας. Παρά τις ομοιότητες όμως, τα σαρκοφάγα παρουσιάζουν τεράστια ποικιλία σε μέγεθος (από περίπου 45g έως 700kg),

σωματότυπο, συνήθειες, εξάπλωση και ενδιαίτηματα που κατοικούν, αν και η τάξη Carnivora είναι σχετικά μικρή, σε σύγκριση με άλλες τάξεις θηλαστικών. Μερικές από τις πιο αντιπροσωπευτικές οικογένειες είναι οι Canidea (σκύλοι), Felidae (γάτες), Ursidae (αρκούδες), Mustelidae (βίδρες) και Phocidae (φώκιες). Τα μεγάλα σαρκοφάγα που απαντούν στην Ευρώπη είναι η καφέ αρκούδα (*Ursus arctos*), ο λύκος (*Canis lupus*), το τσακάλι (*Canis aureus*), ο αδηφάγος (*Gulo gulo*), καθώς και ο ευρασιατικός (*Lynx lynx*) και ο ιβηρικός λύγκας (*Lynx pardinus*).

Η επίδραση των μεγάλων σαρκοφάγων είναι εμφανής στην ανθρώπινη πολιτιστική ιστορία: τα απεικονίζουμε σε αγάλματα και γλυπτά, δίνουμε ονόματα στα παιδιά μας εμπνευσμένα από αυτά, χρησιμοποιούμε παροιμίες που επικαλούνται τις ιδιότητές τους. Ενδεικτικό είναι ότι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες υπάρχουν πολλά ρητά για τα μεγάλα σαρκοφάγα, κυρίως τις αρκούδες και τους λύκους, αποδεικνύοντας έτσι την επιρροή των ζώων αυτών στον ανθρώπινο πολιτισμό. Μύθοι όπως η ίδρυση της Ρώμης από το Ρωμύλο και το Ρώμο, παραμύθια σαν την Κοκκινোসκουφίτσα, μεγάλα σαρκοφάγα σε γραμματόσημα και νομίσματα, σαρκοφάγα ως λογότυπα πολυάριθμων αθλητικών σωματείων, δήμων και πόλεων ή ως οικόσημα βασιλιάδων και ευγενών, μαρτυρούν τη μακρά ιστορία της συνύπαρξής μας.

Ακόμα και στη σύγχρονη εποχή, πλάθουμε μύθους για τα μεγάλα σαρκοφάγα. Από τη μια πλευρά έχουμε το μύθο του αβλαβούς λύκου που δεν αποτελεί κίνδυνο για τους ανθρώπους ή του λύκου που τρώει μόνο άρρωστα και γηρασμένα θηράματα, από την άλλη το μύθο του ακραίου κινδύνου που αποτελούν οι λύκοι και οι αρκούδες για την ανθρώπινη ζωή.

Λίγα είδη άλλων ζωικών ομάδων προξενούν ισχυρότερα συναισθήματα από ό,τι τα ζώα αυτά. Για κάποιους ανθρώπους είναι συνώνυμα της ομορφιάς και της άγριας φύσης: σε άλλους προκαλούν φόβο ή αποτελούν τα σύμβολα ενός σκοτεινού παρελθόντος. Για αιώνες η γνώση μας για αυτά υπήρξε προϊόν μύθων και παραμυθιών. Τα τελευταία χρόνια όμως τα είδη αυτά μπορούν να ειπωθούν μέσα από ένα νέο πρίσμα, αυτό της επιστήμης. Έχοντας στη διάθεσή τους μια συλλογή αντικειμενικών δεδομένων (σήμανση και καταγραφή των ειδών, χρήση τεχνολογίας GPS, συλλογή DNA), οι ερευνητές είναι σε θέση να γνωρίσουν και να κατανοήσουν καλύτερα τα διάφορα είδη. Παράλληλα, υπάρχει ένα ολόκληρο φάσμα τεχνικών, που περιλαμβάνει συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια, για τη μελέτη των ανθρώπων, των στάσεών τους, των απόψεων, των αξιών, των επιθυμιών και των κινήτρων τους. Η εστίαση στον άνθρωπο έχει ζωτική σημασία όταν τα σαρκοφάγα ζουν σε περιοχές που κυριαρχούνται από αυτόν.

Τα σαρκοφάγα έχουν γίνει η αφορμή ευρύτερων συγκρούσεων ανάμεσα σε αγροτικές και αστικές περιοχές ή ανάμεσα στην παράδοση και την αλλαγή. Έχουν γίνει επίσης αντικείμενο λατρείας και συχνά τοποθετούνται σε βάθρο, παρουσιάζόμενα ως ευγενή και αβλαβή ζώα, που δεν βλάπτουν ποτέ τους ανθρώπους και τα συμφέροντά τους. Αλλά τα

σαρκοφάγα είναι απλώς σαρκοφάγα και ζουν με τον τρόπο που η εξέλιξη τα έχει διαμορφώσει. Εμείς πρέπει απλώς να μετατρέψουμε το φόβο σε σεβασμό και τη λατρεία σε πραγματικότητα· πρέπει να διαμορφώσουμε κανόνες συνύπαρξης, οι οποίοι να σέβονται τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κοινής μας ζωής σε έναν ενιαίο χώρο, που καθορίζεται από κοινούς κανόνες λειτουργίας.

1.2 Στρατηγικές διατήρησης

Η διατήρηση των σαρκοφάγων, και ιδιαίτερα των μεγαλύτερων από αυτά, είναι πραγματική πρόκληση σε ένα περιβάλλον τόσο πυκνοκατοικημένο και τόσο κατακερματισμένο όσο το ευρωπαϊκό. Οι κύριες δυσκολίες πηγάζουν από το πιο θεμελιώδες χαρακτηριστικό τους – ως κορυφαίοι θηρευτές στην τροφική αλυσίδα, τα μεγάλα σαρκοφάγα χρειάζονται πολύ χώρο. Το εύρος του ζωτικού χώρου μεμονωμένων ειδών μεγάλων σαρκοφάγων στην Ευρώπη κυμαίνεται μεταξύ 100 και 1000km², ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των ενδιαιτημάτων και την παραγωγικότητα του περιβάλλοντος (Herfindal et al. 2005; Nilsen et al. 2005). Αυτό σημαίνει ότι δε φτάνουν ποτέ σε πολύ μεγάλες πυκνότητες – συνήθως κυμαίνονται από 0,1 έως 3 ανά 100km². Επιπλέον, τα νεαρά άτομα μετακινούνται σε αποστάσεις εκατοντάδων χιλιομέτρων κατά τη φάση διασποράς τους. Ως αποτέλεσμα, οι πληθυσμοί των ειδών αυτών δεν περιορίζονται στις προστατευόμενες περιοχές. Αυτό σημαίνει ότι η διατήρησή τους εξαρτάται από την παρουσία τους τόσο στις προστατευόμενες όσο και στις περιοχές πολλαπλών χρήσεων που τις περιβάλλουν και στην πραγματικότητα αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του ευρωπαϊκού τοπίου.

Ευτυχώς, έχει αποδειχθεί ότι τα μεγάλα σαρκοφάγα της Ευρώπης προσαρμόζονται σχετικά καλά σε αυτό το σύγχρονο ευρωπαϊκό τοπίο (Breitenmoser 1998; Kaczensky 2000; Linnell et al. 2001), γεγονός που καθιστά δυνατή τη βιώσιμη διατήρησή τους. Εκτός από τις συγκρούσεις μεταξύ ανθρώπων και σαρκοφάγων που αναφέρθηκαν και παραπάνω, μια άλλη συνέπεια της χαμηλής πυκνότητας και της συμπεριφοράς τους, είναι ότι είμαστε αναγκασμένοι να επανεξετάσουμε την κατάλληλη κλίμακα στην οποία θα πρέπει να λάβει χώρα η διαχείρισή τους. Από βιολογική σκοπιά, ένας πληθυσμός μεγάλων σαρκοφάγων εκτείνεται σε εκατοντάδες, χιλιάδες, και συχνά σε δεκάδες χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα. Μια τέτοια τεράστια περιοχή είναι πάντα κατακερματισμένη από πολλών τύπων διοικητικά σύνορα, συμπεριλαμβανομένων αυτών προστατευόμενων περιοχών, δήμων, νομών ή κρατών.

Ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας ο σχεδιασμός της διατήρησης των μεγάλων σαρκοφάγων να είναι συνεργατικός και συντονισμένος μεταξύ όλων των διοικητικών μονάδων που μοιράζονται έναν πληθυσμό. Μια πρώτη προσπάθεια για να επιτευχθεί αυτό συνέβη το 1999, όταν η Σύμβαση της Βέρνης επικύρωσε μια σειρά σχεδίων δράσης για τα

μεγάλα θηλαστικά της Ευρώπης (Boitani 2000; Breitenmoser et al. 2000; Landa et al. 2000; Swenson et al. 2000).

Με τη σύμβαση αυτή ξεκίνησε μια διαδικασία για να αλλάξει τον τρόπο που σκεφτόμαστε για τη διαχείριση των μεγάλων σαρκοφάγων, διαδικασία που βασίζεται πάνω σε δύο βασικούς πυλώνες. Ο πρώτος είναι ότι η μονάδα διατήρησης δε θα πρέπει να είναι μόνο το τμήμα του πληθυσμού που βρίσκεται μέσα στα σύνορα μιας συγκεκριμένης περιοχής ή χώρας, αλλά το σύνολο του πληθυσμού, με τη συμμετοχή όλων των διοικητικών μονάδων που βρίσκονται στην περιοχή που αυτός εκτίνεται. Ο δεύτερος πυλώνας πρέπει να είναι η ενσωμάτωση των μεγάλων σαρκοφάγων στις ανθρώπινες δραστηριότητες στις περιοχές που αυτές κυριαρχούν. Αυτό σημαίνει τη συνύπαρξη μεταξύ των μεγάλων σαρκοφάγων και των ανθρώπων, η οποία δεν είναι πάντα εύκολο να επιτευχθεί. Ωστόσο, η ανάγκη, αλλά και η αποδοχή διαφορετικών στρατηγικών διαχείρισης θα διαφέρουν σημαντικά σε όλη την Ευρώπη (Mech & Boitani 2003). Ως εκ τούτου, υπάρχει ανάγκη για τη θέσπιση ενός συστήματος διατήρησης το οποίο να είναι τόσο συντονισμένο όσο και ευέλικτο, ώστε να επιτρέπει την τοπική προσαρμογή των μέσων που απαιτούνται για να επιτευχθεί ένα παγκόσμιο όραμα. Η απουσία ενός τέτοιου συστήματος είναι εμφανής σήμερα στην Ευρώπη.

1.3 Μετρήσεις στάσεων

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων οι πληθυσμοί των μεγάλων σαρκοφάγων, όπως και πολλών άλλων ειδών, υπέστησαν δραστική μείωση. Τα μεγάλα σαρκοφάγα φέρουν μια πολιτιστική ιστορία φόβου και μίσους. Συγκεκριμένα, οι ανθρώπινες διώξεις και ο μετασχηματισμός του ευρωπαϊκού τοπίου οδήγησαν όχι μόνο στη μείωση σε πολύ μεγάλο βαθμό των πληθυσμών τους, αλλά και στην απουσία τους από τεράστια τμήματα της ηπείρου. Για αιώνες τα αντιμετωπίσαμε με ακραία προκατάληψη, αλλά τα τελευταία 30 χρόνια η ευρωπαϊκή κοινωνία έχει κάνει στροφή στη στάση της και μάχεται για τη διατήρησή τους. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ο αριθμός τους παρουσιάζει αύξηση στην Ευρώπη, κυρίως λόγω των αλλαγών στη νομοθεσία, σε συνδυασμό με το έργο των ΜΚΟ που ασχολούνται με την άγρια ζωή, αλλά και λόγω της αστικοποίησης και της εγκατάλειψης των αγροτικών περιοχών. Πιθανότατα, ο πληθυσμός των σαρκοφάγων στην Ευρώπη σήμερα να είναι ο μεγαλύτερος του τελευταίου αιώνα.

Η αύξηση αυτή έχει οδηγήσει σε νέες συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων σαρκοφάγων και των ανθρώπων που ζουν στην περιοχή τους, καθώς οι απόψεις που επικρατούν σήμερα για τη διατήρηση των πληθυσμών τους είναι σχετικά νέες. Ως εκ τούτου εξακολουθεί να υπάρχει προκατάληψη κατά των σαρκοφάγων, που εκφράζεται συχνά μέσω παράνομων αφανισμών. Πρόκειται για ένα πρόβλημα που απαντά σε ολόκληρη την Ευρώπη και σε ορισμένες περιοχές θέτει σε κίνδυνο τη διατήρηση μικρών πληθυσμών. Πρόσφατα μάλιστα

σε μια περιοχή, στις γαλλικές Άλπεις, έπειτα από περιστατικά επιθέσεων σε κοπάδια, εκδόθηκε επίσημη άδεια που επιτρέπει το κυνήγι λύκων. Ως εκ τούτου, προκύπτει η επιτακτική ανάγκη για επανασχεδιασμό της διαχείρισης και των δράσεων προστασίας τους. Η διαχείριση των σαρκοφάγων είναι ουσιαστικά η διαχείριση των ανθρώπων, δεδομένου ότι οι δράσεις προστασίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την αποδοχή του κοινού (Kellert et al. 1996). Επομένως, η αλλαγή των στάσεων των ανθρώπων απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα αποτελεί βασική προτεραιότητα, αυξάνοντας έτσι το ενδιαφέρον για τη διεξαγωγή ερευνών που αφορούν τις στάσεις αυτές.

Η στάση ορίζεται γενικά ως μια κατάσταση ετοιμότητας, μια τάση να δρα ή να αντιδρά το άτομο με ένα συγκεκριμένο τρόπο όταν έρχεται αντιμέτωπο με συγκεκριμένα ερεθίσματα. Οι στάσεις διαμορφώνονται από πεποιθήσεις (γνωστικό στοιχείο) και συχνά γεννούν δυνατά συναισθήματα (συναισθηματικό στοιχείο) που οδηγούν σε συγκεκριμένες μορφές συμπεριφοράς (στοιχείο διάθεσης για δράση) (Orpenheim 1966). Το πλεονέκτημα μιας ήδη σχηματισμένης στάσης είναι ότι επιτρέπει σε κάποιον να λάβει μια γρήγορη απόφαση σχετικά με το ποια συμπεριφορά πρέπει να υιοθετήσει. Η απόφαση είναι ταχεία, διότι απαιτείται η απομνημόνευση μόνο του αποτελέσματος της αξιολόγησης των στοιχείων που επεξεργάστηκε το άτομο και όχι όλων των βημάτων που οδήγησαν σε αυτήν (Røskaft et al. 2007).

Οι στάσεις απέναντι στα ζώα μετριοούνται συνήθως με τεστ που απαιτούν χαρτί και μολύβι (Prokop & Kubiak 2008), επομένως ένας μεγάλος αριθμός ερευνών που έχουν διεξαχθεί σε όλο τον κόσμο, έχουν ως βάση ερωτηματολόγια. Οι περισσότερες έρευνες σχετικά με τις στάσεις των ανθρώπων απέναντι σε ζώα επικεντρώνονται συνήθως στις αράχνες και στα φίδια, εξαιρώντας τα μεγάλα σαρκοφάγα (Arrindell 2000; Kaltenborn et al. 2006; Røskaft et al. 2003), παρά το γεγονός ότι οι σύγχρονοι άνθρωποι πέφτουν συχνά θύματα μεγάλων θηρευτών (Kruuk 2002; McDougal 1987; McNay 2002; Peterhans & Gnoske 2001; Treves & Naughton-Treves 1999). Οι μελέτες για τα μεγάλα σαρκοφάγα δείχνουν ότι υπάρχει ένας αριθμός παραγόντων που επηρεάζει τη στάση των ανθρώπων απέναντί τους. Στη συνέχεια, αναφέρεται μια βιβλιογραφική επισκόπηση μερικών από αυτά τα ευρήματα.

1.4 Σκοπός της έρευνας

Ο λύκος και η καφέ αρκούδα είναι τα μόνα μεγάλα σαρκοφάγα που απαντούν τόσο στην Ελλάδα όσο και τη Νορβηγία, στις δύο χώρες όπου πραγματοποιήθηκε αυτή η έρευνα. Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο την αποτύπωση των στάσεων των νέων και μορφωμένων ανθρώπων απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα, στις δύο αυτές χώρες.

Στο σύγχρονο κόσμο, υπάρχουν ακόμη επιφυλάξεις για τα μεγάλα σαρκοφάγα. Μερικές από αυτές είναι απόρροια πραγματικών συγκρούσεων και εμπειριών, αν και μεγάλο μέρος τους βασίζεται στη μυθολογία, την έλλειψη γνώσης ή απλώς στο φόβο και στο άγνωστο. Οι

σημερινοί φοιτητές πανεπιστημίου είναι αυτοί που αύριο θα αναλάβουν υπεύθυνες θέσεις στην πολιτική και κοινωνική σκηνή, αυτοί που θα κληθούν να λάβουν αποφάσεις για την προστασία της άγριας ζωής, διαχωρίζοντας το μύθο από την πραγματικότητα.

Με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία, διαμορφώθηκαν τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Σε ποιο βαθμό σχετίζονται οι στάσεις των φοιτητών απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, π.χ. φύλο, αντικείμενο σπουδών, χώρα και τόπος καταγωγής και ποιες είναι οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο είδη;
- Σε ποιο βαθμό σχετίζονται οι στάσεις των φοιτητών απέναντι στα μεγάλα αυτά σαρκοφάγα με τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, τα συναισθήματα ή/και την προσωπική τους εμπειρία;

Η παρούσα μελέτη είναι μελέτη συσχετίσεων (correlational study), δηλαδή θα αναζητηθεί η σχέση μεταξύ συγκεκριμένων μεταβλητών. Στο κείμενο, για λόγους σαφήνειας, υιοθετείται η έκφραση «επηρεάζουν» όταν αναφέρεται η σχέση των «ανεξάρτητων» (independent variables) με τις «εξαρτημένες» μεταβλητές (dependent variables), αν και η μελέτη δεν είναι πειραματική, δηλαδή δεν υπάρχει κατ' ανάγκην αιτιώδης σχέση ανάμεσά τους.

1.5 Δομή της εργασίας

Η παρούσα εργασία απαρτίζεται από έξι κεφάλαια. Στην *Εισαγωγή*, παρουσιάζεται μια ανασκόπηση του αντικειμένου στο οποίο επιχειρεί να συμβάλει η εργασία – η σχέση ανθρώπου και σαρκοφάγων από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας. Οι μεταξύ τους συγκρούσεις, η διαχείριση, η πολιτισμική παράδοση, αλλά και οι στάσεις των ανθρώπων προς αυτά οριοθετούν το πρώτο κεφάλαιο. Στο τέλος, διατυπώνεται ο σκοπός της εργασίας, καθώς και τα ερωτήματα στα οποία θα κλιθεί να απαντήσει η παρούσα μελέτη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο (*Βιβλιογραφική ανασκόπηση – Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις*) παρατίθεται μια περίληψη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για το θέμα. Τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών οργανώνονται σε υποκεφάλαια, ένα για κάθε παράγοντα που έχει βρεθεί ότι επηρεάζει τις στάσεις απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα και εξετάζεται και στην παρούσα έρευνα.

Ακολουθεί το κεφάλαιο της *Μεθόδου* και των *Ερευνητικών εργαλείων*, όπου αρχικά παρουσιάζονται τα υπό μελέτη είδη, η εξάπλωσή τους στον κόσμο, με έμφαση στην Ελλάδα και τη Νορβηγία, χώρες όπου διεξήχθη η έρευνα, καθώς και η σχέση τους με τους ανθρώπους και τα οικοσύττα ζώα. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η ταυτότητα της έρευνας και

αναλύεται το εργαλείο διεξαγωγής της, το ερωτηματολόγιο. Τα στοιχεία της δομής του ερωτηματολογίου οργανώνονται σε πίνακες και επεξηγηματικό κείμενο.

Στο κεφάλαιο των *Αποτελεσμάτων*, παρατίθενται τα ευρήματα της μελέτης σε μορφή διαγραμμάτων, όπου γίνεται συσχέτιση των στάσεων των φοιτητών απέναντι στο λύκο και την αρκούδα, με τους παράγοντες που ενδεχομένως τις επηρεάζουν. Αναφέρονται τα αποτελέσματα όλων των στατιστικών τεστ που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία της ανάλυσης, ενώ παρατίθενται και συνοπτικοί πίνακες για τις στάσεις απέναντι στο κάθε είδος. Το κεφάλαιο κλείνει με την παράθεση των πηγών πληροφόρησης των φοιτητών σε σχέση με τα υπό μελέτη ζώα.

Ακολουθεί η *Συζήτηση*, όπου αναλύονται τα αποτελέσματα. Γίνεται αναφορά σε κάθε παράγοντα που επηρεάζει σε στατιστικά σημαντικό βαθμό τη στάση των φοιτητών, μαζί με μια προσπάθεια να εξηγηθεί το εν λόγω αποτέλεσμα. Αναφέρονται επίσης, συνοπτικά, τα συμπεράσματα της εργασίας.

Το τελευταίο κεφάλαιο είναι ο *Επίλογος* όπου γίνεται το κλείσιμο της εργασίας με κάποιες αναφορές στο μέλλον. Ακολουθεί η *Βιβλιογραφία* καθώς και τα δύο *Παραρτήματα*, όπου παρατίθεται αυτούσιο το ερωτηματολόγιο στο οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν οι φοιτητές και αναλυτικά όλες οι απαντήσεις σε αυτό.

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση – Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις

2.1 Χώρα καταγωγής

Αν και δεν έχουν διεξαχθεί πολλές συγκριτικές έρευνες ανάμεσα σε διαφορετικές χώρες, μια σύνοψη 38 ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα 1972-2000 για τις στάσεις απέναντι στους λύκους έδειξε ότι οι ερωτώμενοι από τις ανατολικές και δυτικές Ηνωμένες Πολιτείες είχαν θετικότερη στάση (64% και 57% αντίστοιχα) σε στατιστικά σημαντικό βαθμό συγκριτικά με τις Σκανδιναβικές χώρες και τη Δυτική Ευρώπη (43% και 37% αντίστοιχα), όπου οι συμμετέχοντες είχαν περισσότερες εμπειρίες με τους λύκους (Williams et al. 2002). Πρόσφατες ευρωπαϊκές έρευνες αναφέρουν ότι η πλειονότητα των ανθρώπων έχουν θετική στάση απέναντι στις καφέ αρκούδες. Οι στάσεις των ευρωπαϊκών χωρών του Νότου φαίνεται να είναι ακόμα θετικότερες από τις αντίστοιχες της Βόρειας Ευρώπης (Lindberg 2008).

2.2 Φύλο

Οι περισσότερες μελέτες δείχνουν ότι γενικά οι γυναίκες έχουν πιο αρνητική στάση απέναντι στα μεγάλα θηλαστικά σε σχέση με τους άντρες (Bath 1987, 2000; Broberg & Brännlund 2008; Karlsson & Sjöström 2007; Kellert 1985b; Røskaft et al. 2007). Όσον αφορά δε το φόβο που προξενούν οι θηρευτές στους ανθρώπους, επίσης οι περισσότερες μελέτες συνηγορούν στο ότι οι γυναίκες φοβούνται περισσότερο (Balčiauskienė & Balčiauskas 2001; Bjerke et al. 2001; Bjerke et al. 1998; Davey et al. 1998; Ericsson & Heberlein 2003; Gerdes et al. 2009; Kaltenborn et al. 2006; Kellert 1985a; Kellert 1985b; Kleiven et al. 2004; Linnell & Bjerke 2002; Prokop & Fančovičová 2010; Prokop 2009; Prokop et al. 2009; Rakison 2009; Røskaft et al. 2003; Røskaft et al. 2007).

Οι Andersone & Ozolinš (2004) παρατήρησαν ότι, συγκριτικά με τους άντρες, λιγότερες γυναίκες υποστήριζαν την προστασία της αρκούδας, οι περισσότερες από αυτές θεωρούσαν ότι οι αρκούδες είναι επικίνδυνες για τους ανθρώπους και λιγότερες αντιμετώπιζαν θετικά την πιθανότητα συνάντησης με μια αρκούδα ή ένα λύκο. Στην ίδια λογική, οι Kleiven et al. (2004) βρήκαν ότι η αποδοχή της συμπεριφοράς των σαρκοφάγων ήταν μεγαλύτερη μεταξύ των αντρών συγκριτικά με τις γυναίκες. Αντίστοιχες τάσεις έχουν παρατηρηθεί και από άλλους ερευνητές (Bath 2000).

Σύμφωνα με τους Prokop & Fančovičová (2010) τρεις υποθέσεις έχουν προταθεί στην προσπάθεια να εξηγηθούν οι διαφορές μεταξύ των φύλων. Η υπόθεση της «αναπαραγωγικής επένδυσης» (“reproductive investment”) αναφέρει ότι οι γυναίκες επενδύουν περισσότερο στην αναπαραγωγή σε σχέση με τους άντρες (Trivers 1972).

Αποφεύγοντας, λοιπόν, επικίνδυνα ζώα ή οποιαδήποτε απειλή για την υγεία τους, μπορούν να παραμείνουν υγιείς και να παρέχουν περισσότερα στους απογόνους τους (Curtis et al. 2004; Fessler & Navarrete 2003; Prokop & Fančoničová 2010). Η υπόθεση της «φυσικής κατάστασης» (“physical condition”) προτείνει ότι οι γυναίκες είναι σωματικά πιο αδύναμες από τους άντρες, οπότε έχουν περισσότερες πιθανότητες να σκοτωθούν από σαρκοφάγους θηρευτές στην περίπτωση που βρεθούν αντιμέτωπες με αυτούς (Røskoft et al. 2003; Treves & Naughton-Treves 1999). Σύμφωνα με την υπόθεση της «θηρευτικής πίεσης» (“predation pressure”), οι άντρες ήταν ανέκαθεν θηρευτές (Kaplan 1996; Røskoft et al. 2004) και για το λόγο αυτό έρχονταν σε συχνή επαφή με πολλά επικίνδυνα ζώα (Hawkes et al. 1991), ενώ οι γυναίκες έμεναν πιθανότατα κοντά στους καταυλισμούς μεγαλώνοντας τα παιδιά· έτσι ανέπτυξαν μεγαλύτερο φόβο για τα μεγάλα σαρκοφάγα.

Αντίθετα, διάφορες έρευνες που επικεντρώνονταν στη μελέτη των αξιών που διέπουν τους ερωτηθέντες όσον αφορά την άγρια ζωή, έχουν δείξει έντονη ανθρωπιστική προσέγγιση (αξία με επίκεντρο κυρίως την έντονη αγάπη για τα ζώα, όπως τα μεγάλα άγρια είδη με ισχυρή ανθρωπόμορφη συσχέτιση – humanistic) και ηθική προσέγγιση (αξία η οποία στηρίζεται στο ηθικό ενδιαφέρον και στον πνευματικό σεβασμό απέναντι στη φύση – moralistic) μεταξύ των γυναικών που ερωτήθηκαν συγκριτικά με τους άντρες (Kellert 1988). Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι οι γυναίκες είναι διατεθειμένες να εκδηλώσουν έντονη αγάπη για τα μεγάλα σαρκοφάγα, καθώς και να αντιταχθούν δυναμικά στην καταναλωτική χρήση των ζώων αυτών (Kellert 1994). Τα παραπάνω αποτελέσματα συνάδουν με τα ευρήματα μιας συνοπτικής περίληψης μελετών για τις στάσεις απέναντι στους λύκους, όπου οι Williams et al. (2002) διαπίστωσαν ότι οι άντρες τείνουν να είναι περισσότερο αρνητικοί από ό,τι οι γυναίκες.

2.3 Ηλικία

Στις περισσότερες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για τις στάσεις απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα, οι νεαρότερες ηλικιακές ομάδες εξέφρασαν πολύ πιο θετική στάση από ό,τι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ερωτηθέντες (Karlsson & Sjöström 2007; Kleiven et al. 2004; Lindberg 2008; Røskoft et al. 2007; Williams et al. 2002). Σε μια μελέτη στον πληθυσμό της Λετονίας, οι Andersone & Ozolinš (2004) βρήκαν ότι οι νεότερες γενιές υποστήριζαν την προστασία της αρκούδας, ενώ μεγαλύτερος αριθμός ηλικιωμένων τάσσονταν υπέρ του ελέγχου των πληθυσμών της αρκούδας και του λύκου, καθώς και της εξάλειψης των ζώων αυτών σε σχέση με τα νεότερα άτομα. Ο Kellert (1988) διαπίστωσε επίσης ότι οι νέοι εκφράζουν ηθικές και ανθρωπιστικές αξίες περισσότερο από τους ηλικιωμένους.

Θεωρείται συχνά ότι η αρνητική στάση των μεγαλύτερων ανθρώπων δεν προέκυψε λόγω της αλλαγής στη νοοτροπία τους με το πέρασμα του χρόνου, αλλά ότι αυτή διαμορφώθηκε

κατά τη διάρκεια προγενέστερων εποχών, όταν η γενική στάση απέναντι στα σαρκοφάγα ήταν πιο αρνητική (Ericsson & Heberlein 2003). Μια άλλη, όμως, θεωρία αναφέρει ότι η αρνητική στάση αποδίδεται στο γεγονός ότι το κόστος μιας αντιπαράθεσης των ηλικιωμένων με ένα σαρκοφάγο είναι δυνητικά μεγαλύτερο, καθώς όσο οι άνθρωποι γερνούν τόσο λιγότερο είναι σε θέση να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ή να ξεπεράσουν έναν πιθανό κίνδυνο (Røskaft et al. 2007).

2.4 Δραστηριότητες στη φύση

Σε μια μελέτη για τις αξίες που διέπουν τους ανθρώπους όσον αφορά την άγρια ζωή, οι Kellert & Westervelt (1983) διαπίστωσαν ότι τα παιδιά που συμμετείχαν σε δραστηριότητες κυνηγιού παρουσίασαν υψηλότερη βαθμολογία στην κλίμακα της οικολογικής προσέγγισης (αξία με κύριο ενδιαφέρον για το περιβάλλον ως ένα σύστημα και για τη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ ειδών της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος – ecologicistic) και χαμηλότερη βαθμολογία στην κλίμακα της αρνητικής προσέγγισης (αξία η οποία στηρίζεται στο φόβο, στην απέχθεια ή την αντιπάθεια προς τη φύση – negativistic) σε σχέση με τα παιδιά που δεν κυνηγούσαν. Τα παιδιά που επιδίδονταν σε παρατήρηση πουλιών εμφάνιζαν υψηλές βαθμολογίες στην κλίμακα της φυσιολατρικής προσέγγισης (αξία η οποία συνδέεται με την ικανοποίηση από την άμεση επαφή με τη φύση και το ενδιαφέρον για την άγρια ζωή – naturalistic) και της επιστημονικής προσέγγισης (αξία που δίνει έμφαση στη συστηματική μελέτη της δομής, της λειτουργίας και των σχέσεων που αναπτύσσονται στη φύση – scientific).

Οι Bjerke et al. (1998) έδειξαν ότι οι υψηλές βαθμολογίες στην οικολογική κλίμακα είχαν θετική συσχέτιση με την ιππασία, το ψάρεμα καθώς και με την παρατήρηση και το τσίσιμα πουλιών, οι ερωτώμενοι δηλαδή που επιδίδονταν στις παραπάνω δραστηριότητες διακατέχονταν σε μεγαλύτερο βαθμό από την οικολογική αξία. Η υψηλή βαθμολογία στην αρνητική κλίμακα εμφάνιζε αρνητική συσχέτιση με την αλιεία και το κυνήγι, οι ερωτώμενοι δηλαδή που επιδίδονταν στις δραστηριότητες αυτές διακατέχονταν σε μικρότερο βαθμό από την αρνητική αξία. Αντίθετα, η υψηλή βαθμολογία στη χρηστική κλίμακα (αξία η οποία βασίζεται στο όφελος που μπορεί να έχουν οι άνθρωποι από την εκμετάλλευση της φύσης για παραγωγή τροφής, ρουχισμού, φαρμάκων κ.λπ. – utilitarian) συσχετιζόταν με τη συλλογή εντόμων και το κυνήγι.

Σε μια μελέτη στο νορβηγικό πληθυσμό, αναφέρθηκε μια αδύναμη, αλλά στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του ενδιαφέροντος για τη συλλογή μούρων και μανιταριών και της στάσης απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα, με τους ανθρώπους που ενδιαφέρονταν περισσότερο για τη συλλογή μούρων και μανιταριών να εκφράζουν και την πιο αρνητική στάση. Αυτό θα μπορούσε να συνδεθεί με έναν ενδεχόμενο κίνδυνο αντιπαράθεσης με

μεγάλα σαρκοφάγα κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην υπαίθρο (Røskraft et al. 2007).

2.5 Περιβαλλοντικές οργανώσεις

Στις περισσότερες μελέτες, τα μέλη των οργανώσεων προστασίας της φύσης είχαν πιο θετική στάση για τις αρκούδες και τους λύκους σε σχέση με το ευρύ κοινό, λόγω του αυξημένου ενδιαφέροντός τους για την άγρια ζωή (Andersson et al. 1977; Bath 1987; Broberg & Brännlund 2008; Karlsson & Sjöström 2007; Kellert 1987; Kellert & Westervelt 1983; Williams et al. 2002). Οι Bath & Buchanan (1989) έδειξαν ότι τα μέλη μιας ΜΚΟ με ενδιαφέρον για τη γεωργία είχαν αρνητική στάση απέναντι στην αποκατάσταση των πληθυσμών του λύκου σε ένα εθνικό πάρκο και πίστευαν ότι η επανεισαγωγή τους θα αυξήσει τη ζημιά στο ζωικό κεφάλαιο. Από την άλλη πλευρά, τα μέλη μιας ΜΚΟ με ενδιαφέρον για την άγρια φύση είχαν θετική στάση απέναντι στην επανεισαγωγή των λύκων.

2.6 Κατοικίδια ζώα

Αρκετές μελέτες σχετικά με τις προσεγγίσεις απέναντι στην άγρια ζωή έδειξαν ότι η κατοχή ενός κατοικίδιου ζώου σχετιζόταν με υψηλότερη βαθμολογία στην ανθρωπιστική, ηθική και οικολογική κλίμακα, και χαμηλότερη βαθμολογία στην αρνητική και την κυριαρχική κλίμακα (αξία η οποία εκφράζει την επιθυμία κυριαρχίας και ελέγχου του φυσικού κόσμου – dominionistic), σε σύγκριση με εκείνους που δεν είχαν κατοικίδια ζώα (Bjerke et al. 1998; Bowd 1984; Eagles & Muffit 1990; Kellert & Westervelt 1983; Paul & Serpell 1993). Οι μελέτες αυτές επιβεβαιώνουν ότι οι ιδιοκτήτες κατοικίδιων ζώων δείχνουν ενδιαφέρον για τα ζώα, αντιτίθενται στην εκμετάλλευση και τη σκληρότητα απέναντι στην άγρια ζωή, αισθάνονται λιγότερο φόβο προς αυτήν ενώ δεν ενδιαφέρονται για τα υλικά οφέλη που προέρχονται από ζώα του αγροκτήματος και άγρια ζώα (Kellert 1994).

Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Νορβηγία, δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ιδιοκτητών σκύλων και των μη ιδιοκτητών στο πόσο σημαντική θεωρούσαν τη θέση να διατηρεί η Νορβηγία βιώσιμους πληθυσμούς μεγάλων σαρκοφάγων (Masterud 2010).

2.7 Τόπος γέννησης/κατοικίας

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι κάτοικοι της υπαίθρου τείνουν να έχουν πιο αρνητική στάση απέναντι στους λύκους σε σχέση με τους κατοίκους των πόλεων (Andersson et al. 1977; Bath 1987, 2000; Bjerke & Kaltenborn 2000; Bruskotter et al. 2007; Karlsson & Sjöström 2007; Kellert 1987, 1990, 1999; Kleiven et al. 2004; Røskraft et al. 2007; Williams et al. 2002).

Οι αγρότες που μεγαλώνουν σε περιοχές με κτηνοτροφική παραγωγή έρχονται άμεσα αντιμέτωποι με τη θήρευση από πρώτο χέρι όταν έχουν μεγάλα σαρκοφάγα στην περιοχή τους. Τα αντικρουόμενα οικονομικά συμφέροντα είναι επίσης σημαντικά για τη διαμόρφωση των στάσεων απέναντι σε λύκους και αρκούδες, καθώς οι αγρότες φοβούνται για το μέλλον τους και για την αύξηση των ζημιών που ενδέχεται να υποστούν. Έτσι, οι αρνητικές προσδοκίες για το μέλλον συμβάλλουν στην αρνητική στάση απέναντι στα σαρκοφάγα (Røskoft et al. 2007).

Διάφορες μελέτες έχουν επίσης εντοπίσει σε μεγάλο βαθμό τη χρηστική και την κυριαρχική προσέγγιση ως προς την άγρια ζωή σε ομάδες αγροτών, ιδιοκτητών μεγάλης περιουσίας και ανθρώπων που εξαρτώνται από τους φυσικούς πόρους. Επιπλέον, οι ομάδες αυτές δε φαίνεται να ενστερνίζονται τις ηθικές και ανθρωπιστικές αξίες (Bjerke et al. 1998; Kellert 1981, 1984; Kellert & Berry 1981).

Σύμφωνα με το Lindberg (2008), στη Σουηδία ο φόβος για τις αρκούδες ήταν πολύ υψηλότερος (48%) στις μεγάλες πόλεις από ό,τι στις αγροτικές περιοχές (36%). Παρόλα αυτά, περισσότεροι κάτοικοι αστικών περιοχών υποστήριξαν την ύπαρξη αρκούδων στη χώρα τους καθώς και στην περιοχή όπου οι ίδιοι ζούσαν, σε σχέση με τους κατοίκους της υπαίθρου. Εκτός αυτού, ένα υψηλό ποσοστό των κατοίκων των πόλεων στη Λετονία συμφωνούσε με την προστασία των αρκούδων, ενώ θεωρούσε ότι ο σημερινός αριθμός των αρκούδων στη χώρα ήταν πολύ χαμηλός (Andersone & Ozolinš 2004).

2.8 Οικόσιτα ζώα

Έχει αποδειχθεί, όπως αναφέρεται και παραπάνω, ότι άτομα που μεγαλώνουν σε αγροτικές περιοχές και συμβιώνουν με οικόσιτα ζώα υιοθετούν μια πιο αρνητική στάση απέναντι στους λύκους όταν είναι ενήλικες. Αυτό συμβαίνει ανεξάρτητα από το αν έχουν ζώα στην κατοχή τους σήμερα, καθώς οι στάσεις που σχηματίζονται νωρίς στη ζωή τείνουν να είναι ανθεκτικές (Bjerke et al. 1998; Karlsson & Sjöström 2007).

2.9 Παρουσία αρκούδων/λύκων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων

Αν και το ευρύ κοινό έχει συχνά θετική στάση απέναντι στη διατήρηση των μεγάλων σαρκοφάγων, υπάρχουν διαφορές ανάλογα με το αν οι ερωτηθέντες κατοικούν σε μια περιοχή με αρκούδες και λύκους ή όχι (Bjerke et al. 1998; Ericsson & Heberlein 2003; Williams et al. 2002).

Οι άνθρωποι που ζουν σε περιοχές που υπάρχουν λύκοι υποστήριξαν ότι η ποιότητα της ζωής τους έχει αλλοιωθεί λόγω της παρουσίας των ζώων αυτών (Bjerke & Kaltenborn 2000; Ericsson & Heberlein 2003; Karlsson 2001; Sharpe et al. 2001; Steen 2000).

Οι Karlsson & Sjöström (2007) διαπίστωσαν ότι η απόσταση από την πλησιέστερη περιοχή με λύκους είχε σημαντική επίδραση στη στάση απέναντι σε αυτούς. Όσο πιο μακριά από τις περιοχές αυτές ζούσαν οι άνθρωποι, τόσο θετικότερη ήταν η στάση τους απέναντι στη προστασία του λύκου.

Ισχυρή συσχέτιση εμφανίζεται επίσης και μεταξύ του αριθμού των μεγάλων σαρκοφάγων που οι άνθρωποι πίστευαν ότι υπήρχαν στην περιοχή τους και τη στάση τους απέναντι σε αυτά, με όσους πίστευαν ότι υπήρχαν σαρκοφάγα στην περιοχή τους να εμφανίζονται και πιο αρνητικοί (Røskaft et al. 2007).

Αντίθετα, σε μια έρευνα που διεξήχθη σε Ισπανούς μαθητές, η Bath (2000) διαπίστωσε ότι, τουλάχιστον όσον αφορά τους νέους, αυτοί που ζουν κοντά σε σαρκοφάγα ζώα είναι πιθανότερο να είναι πιο θετικοί απέναντι σε αυτά, σε σχέση με όσους δε ζουν σε αγροτικές περιοχές.

2.10 Άμεσες εμπειρίες

Η κοινωνική ψυχολογία έχει αποδείξει ότι οι άμεσες εμπειρίες οδηγούν σε ισχυρότερες απόψεις και στάσεις, οι οποίες είναι πιο κεντρικές στα γνωστικά συστήματα αξιολόγησης (Petty et al. 1992). Οι άνθρωποι που ζουν σε περιοχές που υπάρχουν λύκοι αναμένεται ότι θα έχουν περισσότερες άμεσες εμπειρίες μ' αυτούς, σε σχέση με το γενικό πληθυσμό. Ωστόσο, όπως αναφέρουν οι Karlsson & Sjöström (2007), λίγοι άνθρωποι, ακόμη και μέσα σε περιοχές λύκων, έχουν έρθει σε άμεση επαφή μαζί τους. Οι ερευνητές πρότειναν ότι οι χαμηλότερες βαθμολογίες στην κλίμακα των στάσεων, μέσα και κοντά στις περιοχές με λύκους, είναι συχνότερα αποτέλεσμα έμμεσων και όχι άμεσων εμπειριών, οι οποίες είναι και περισσότερες λόγω της συνύπαρξης με τα ζώα αυτά. Φαίνεται ότι η στάση ενός ατόμου επηρεάζεται έντονα από το τι πιστεύουν οι φίλοι, οι συμμαθητές και τα άτομα που είναι αρνητικά διακεείμενα απέναντί του (Boninger et al. 1995; Petty et al. 1992; Petty et al. 1997), ενώ, πέρα από τις προσωπικές επαφές με άλλα άτομα, έμμεση εμπειρία μπορεί να αποκτηθεί και μέσω των μέσων ενημέρωσης.

Οι Ericsson & Heberlein (2003) διαπίστωσαν ότι οι άμεσες αρνητικές εμπειρίες των ατόμων με λύκους και αρκούδες (θήρευση) οδήγησαν σε πιο αρνητική στάση απέναντί τους. Οι θετικές εμπειρίες που είχαν οι άνθρωποι με τους λύκους – η οπτική και η ακουστική δηλαδή επαφή μαζί τους – ήταν περισσότερες για όσους ζούσαν σε περιοχές με λύκους, αλλά χωρίς αυτό να επιδρά σημαντικά στη στάση τους ως προς τα ζώα αυτά. Οι Karlsson & Sjöström (2007) επίσης ανέφεραν ότι ακόμα και αν ο ερωτώμενος είχε άμεση οπτική επαφή με λύκο, το γεγονός αυτό δεν επηρέασε τη στάση του.

2.11 Εκπαίδευση

Το επίπεδο εκπαίδευσης συνιστά άλλη μία παράμετρο που βοηθάει στην κατανόηση των στάσεων απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα. Σε γενικές γραμμές, υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και των στάσεων, με τους ανθρώπους με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης να εμφανίζουν και την πιο θετική στάση (Andersone & Ozolinš 2004; Kellert 1994; Kleiven et al. 2004; Røskoft et al. 2007; Williams et al. 2002). Πιθανότατα, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι όσο περισσότερη εκπαίδευση λαμβάνει κανείς τόσο μεγαλύτερη είναι η ευαισθητοποίησή του σε θέματα περιβάλλοντος και άγριας ζωής (Kellert 1980) και η ενημέρωσή του σχετικά με τη σημασία της προστασίας τους (Kellert & Berry 1987).

2.12 Γνώση

Ένας αριθμός ερευνητών προτείνει το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης ως παράγοντα βελτίωσης των στάσεων του κοινού απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα. Στην πραγματικότητα όμως, υπάρχουν στοιχεία τόσο για την υποστήριξη αυτού του πορίσματος όσο και του αντίθετού του. Ορισμένες μελέτες έχουν δείξει μια συσχέτιση μεταξύ της γνώσης για τα μεγάλα σαρκοφάγα και της θετικής στάσης απέναντί τους (Bath 2000; Bath & Buchanan 1989; Biggs 1988; Kellert 1985b; Lindberg 2008).

Από την άλλη πλευρά, οι περισσότερες ενδείξεις υποστηρίζουν ότι η αύξηση των γνώσεων σχετικά με τους λύκους δεν έχει καμία ή έχει ελάχιστη μόνο σχέση με τη στάση απέναντί τους (Black & Rutberg 2007; Bright & Manfredi 1996; Brown & Manfredi 1987; Enck & Brown 2002; Heberlein & Ericsson 2008; Kellert et al. 1996; LaVine 1995; Meadow et al. 2005; Wilson & Bruskotter 2009). Έχει επίσης προταθεί πως όταν οι γνώσεις για τους λύκους αυξάνονται, η στάση απέναντί τους γίνεται όλο και πιο αρνητική (Ericsson & Heberlein 2003; Kellert 1990).

Σε μια μελέτη για τις αντιλήψεις των Καναδών απέναντι στα θαλάσσια θηλαστικά (Kellert 1991), για παράδειγμα, οι ομάδες με τις περισσότερες γνώσεις περιλάμβαναν θηρευτές φώκιας, κατοίκους της Newfoundland, αποφοίτους κολεγίων και μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων. Μελετώντας όμως τις αξίες που διέπουν κάθε μία από αυτές τις ομάδες για την άγρια ζωή, παρατηρήθηκαν ευρέως αποκλίνουσες αντιλήψεις, με τους κυνηγούς φώκιας και τους κατοίκους της Newfoundland να έχουν κυρίως χρηστική και λιγότερο ηθική προσέγγιση, ενώ οι απόφοιτοι κολεγίων και τα μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων να εκφράζουν τις αντίθετες σχεδόν αντιλήψεις για τα θαλάσσια θηλαστικά. Αυτή η μελέτη, όπως και πολλές άλλες, έδειξε ότι συχνά η γνώση είναι περισσότερο μια βάση για την ενίσχυση και τον εξορθολογισμό των στάσεων παρά η αιτία για τη σύγκλιση ή την αλλαγή τους (Kellert 1994; Reading & Kellert 1993).

Οι Røskaft et al. (2003) πρότειναν ότι η γνώση μπορεί να μειώσει το φόβο χωρίς όμως να μειώσει και άλλες πτυχές των αρνητικών στάσεων. Οι βιολόγοι συχνά υποθέτουν ότι οι πληροφορίες για τον πολύ χαμηλό κίνδυνο απειλής ή επίθεσης από μεγάλα σαρκοφάγα θα μειώσουν ή ακόμα και θα εξαλείψουν το φόβο και την αρνητική στάση για τα ζώα αυτά. Ωστόσο στην πράξη, οι πληροφορίες αυτές συνήθως αντιμετωπίζονται με μεγάλο σκεπτικισμό.

2.13 Φόβος και γνώμη για το πόσο επικίνδυνα είναι τα ζώα αυτά

Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι το 50% κατά μέσο όρο των ερωτηθέντων πιστεύει πως τα μεγάλα σαρκοφάγα είναι επικίνδυνα και του προξενούν φόβο. Όταν έγινε σύγκριση ανάμεσα στην αρκούδα και στο λύκο, οι αρκούδες ήταν αυτές που προκαλούσαν περισσότερο φόβο (Andersone & Ozolinš 2004; Balciauskienė & Balciauskas 2001; Bath 2000; Bjerke et al. 2001; Ericsson & Heberlein 2003; Linnell & Bjerke 2002; Røskaft et al. 2003).

Διάφοροι μελετητές έχουν ερευνήσει, επίσης, τη στάση η οποία οφείλεται στο φόβο ενδεχόμενης απειλής αρκούδας ή λύκου. Οι άνθρωποι με τον ισχυρότερο φόβο για τα σαρκοφάγα αυτά εξέφρασαν και την πιο αρνητική στάση απέναντί τους (Bath 2000; Braithwaite & McCool 1989; Clarke 1990; Herrero 1978; Kaczensky et al. 2004; Lindberg 2008; Røskaft et al. 2007; Trahan 1987). Ο Kellert (1994) πρότεινε ότι η απόκριση αυτή πιθανόν να απορρέει από την ικανότητα ενός άγριου ζώου να αμφισβητεί την εμφανή κυριαρχία του σύγχρονου ανθρώπου πάνω στη φύση, καθώς ίσως και να εμπνέει έναν αταβιστικό φόβο θανάτου.

2.14 Στάσεις

Οι περισσότερες έρευνες δείχνουν ότι οι στάσεις απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα που εκφράζονται από το γενικό πληθυσμό είναι κατά βάση θετικές, με μικρές παραλλαγές στις διάφορες υποομάδες, όπως περιγράφηκε και παραπάνω (Balciauskienė & Balciauskas 2001; Bath 2000; Bruskotter et al. 2007; Ericsson & Heberlein 2003; Kleiven et al. 2004; Lindberg 2008; Sahlén et al. 2006; Williams et al. 2002). Στις περιπτώσεις που έγινε σύγκριση, οι ερωτηθέντες έτειναν να έχουν πιο θετική στάση απέναντι στην αρκούδα σε σύγκριση με το λύκο (Andersone & Ozolinš 2004; Bath 2000). Οι αρκούδες θεωρούνται σήμερα από τους περισσότερους Βορειοαμερικανούς ως φυλογενετικά παρόμοιες με τους ανθρώπους, ιδιαίτερα ευφυείς, και πολύ ελκυστικές αισθητικά. Το μεγάλο μέγεθος της αρκούδας, η ικανότητά της να σταθεί όρθια και η διατροφή της, που περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα τροφών, αποτελούν πρόσθετα χαρακτηριστικά που προδιαθέτουν τους περισσότερους ανθρώπους να νιώσουν οικεία με αυτό το ζώο (Kellert 1994).

Σε γενικές γραμμές, οι ερωτηθέντες τείνουν να υποστηρίζουν την προστασία των μεγάλων σαρκοφάγων και πιστεύουν πως είναι σημαντική η παρουσία τους στη χώρα τους και στην Ευρώπη, παρόλο που υπάρχουν βιώσιμοι πληθυσμοί σε άλλα μέρη του κόσμου (Andersone & Ozolinš 2004; Balciauskienė & Balciauskas 2001; Bath 2000; Ericsson & Heberlein 2003; Røskoft et al. 2007).

Σε μια μελέτη που διεξήχθη στον πληθυσμό της Λιθουανίας, το 9% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι θαυμάζει το λύκο, το 52% ότι του αρέσει, το 19% ήταν ουδέτερο, το 19% ότι δεν του αρέσει και το 1% ανέφερε ότι τον μισεί. Οι ερωτηθέντες χαρακτήρισαν το λύκο ως χρήσιμο (76%), επικίνδυνο (67%), συμπαθητικό (65%), επιθετικό (34%), κακό (33%), καλό (27%), όμορφο (10%), φιλικό (9 %), βρόμικο (3%), άσχημο (2%) και γλυκό (1%) (Balciauskienė & Balciauskas 2001).

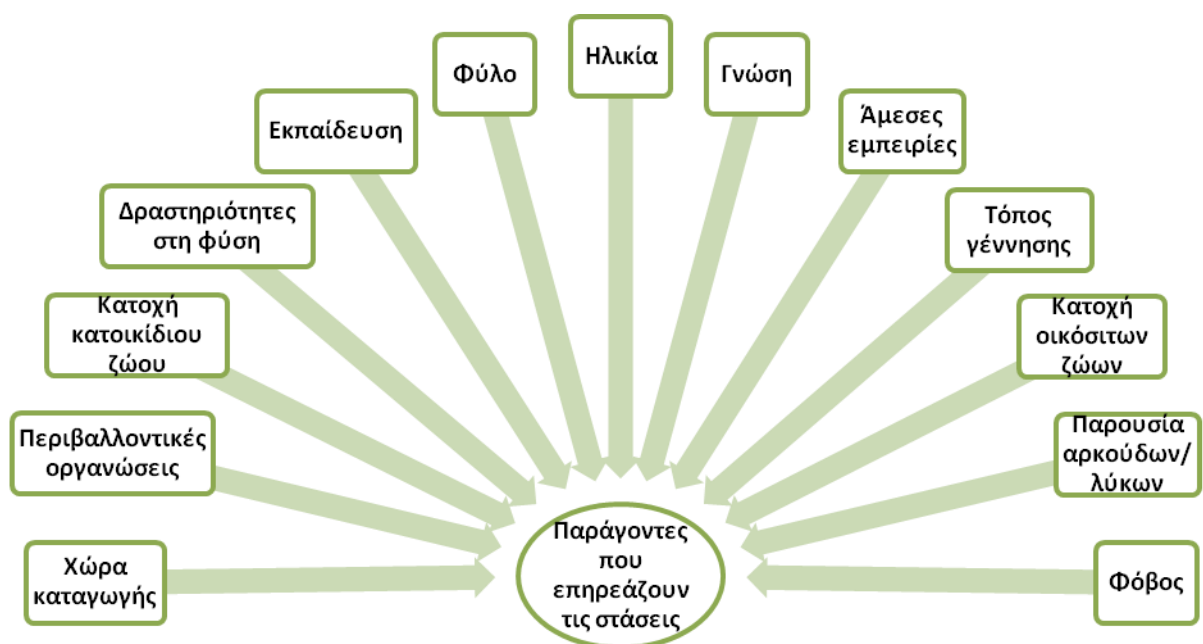
2.15 Σύνοψη

Με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που παρατίθεται, δημιουργήθηκε ένας πίνακας (Πίνακας 1) και ένα σχήμα (Σχήμα 1) που συνοψίζουν τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών.

Πίνακας 1: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα [(+ ή -) μέτρια θετική ή αρνητική επίδραση στις στάσεις (μικρός αριθμός ερευνών ή ασθενής τάση προς μία κατεύθυνση), (+ + ή - -) ισχυρή θετική ή αρνητική επίδραση στις στάσεις (μεγάλος αριθμός ερευνών που συνηγορούν στα ίδια συμπεράσματα), (+/-) αντικρουόμενα ευρήματα].

Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών	
Χώρα καταγωγής (Βόρεια Ευρώπη)	-
Φύλο (άντρες)	+
Ηλικία (νέοι)	+ +
Δραστηριότητες στη φύση	+/-
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις	+ +
Κατοχή κατοικίδιου ζώου	+ +
Τόπος γέννησης/κατοικίας (αγροτική περιοχή)	- -
Κατοχή οικόσιτων ζώων	- -

Παρουσία αρκούδων/λύκων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων	--
Άμεσες εμπειρίες	+/-
Εκπαίδευση	++
Γνώση	+/-
Φόβος και γνώμη για το πόσο επικίνδυνα είναι τα ζώα αυτά	--



Σχήμα 1: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα

3. Μέθοδος και Ερευνητικά εργαλεία

3.1 Τα υπό μελέτη είδη

3.1.1 Η καφέ αρκούδα

Οι αρκούδες είναι μέλη της οικογένειας Ursidae. Σήμερα, υπάρχουν οχτώ ζωντανά είδη αρκούδας που ζουν σε μια μεγάλη ποικιλία ενδιαιτημάτων σε όλο το Βόρειο και εν μέρει και στο Νότιο Ημισφαίριο. Τα περισσότερα είδη είναι παμφάγα και συνήθως μοναχικά ζώα, με εξαίρεση άτομα σε περίοδο ζευγαρώματος και μητέρες με τα μικρά τους.

Μερικά ταξινομικά συστήματα έχουν προτείνει έως και 90 υποείδη, όμως οι πρόσφατες αναλύσεις DNA εντόπισαν μόλις πέντε κλάδους. Το μεγαλύτερο υποείδος, είναι η αρκούδα Kodiak (*Ursus arctos middendorffi*), που ανταγωνίζεται την πολική αρκούδα (*Ursus maritimus*) ως το μεγαλύτερο χερσαίο θηρευτή.

Η αγγλική λέξη «bear» (αρκούδα) προέρχεται από την παλιά αγγλική λέξη «bera» και ανήκει σε μια οικογένεια ονομάτων των γερμανικών γλωσσών για την αρκούδα που προέρχονται από ένα επίθετο που σημαίνει brown (καφέ). Στη Νορβηγία η λέξη για την αρκούδα είναι «bjørn», ενώ στα ελληνικά η λέξη είναι «άρκτος». Η διωνυμική ονομασία της καφέ αρκούδας, *Ursus arctos*, προέκυψε όταν ο Carl von Linné συνδύασε το λατινικό και το ελληνικό όνομα.

3.1.2 Η εξάπλωση της καφέ αρκούδας

Η καφέ αρκούδα είναι μια μεγαλόσωμη αρκούδα όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι πληθυσμοί της οποίας είναι κατανεμημένοι σε μεγάλο μέρος της Βόρειας Ευρασίας και της Βόρειας Αμερικής. Αν και το εύρος εξάπλωσής της έχει συρρικνωθεί και έχει υποστεί τοπικές εξαφανίσεις, εξακολουθεί να κατατάσσεται ως είδος μειωμένου ενδιαφέροντος (species of least concern) από τη Διεθνή Ένωση Προστασίας της Φύσης (The IUCN Red List of Threatened Species, 2011), με συνολικό πληθυσμό περίπου 200.000 ατόμων. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η καφέ αρκούδα θεωρείται προστατευόμενο είδος.

Μέχρι και πριν από ενάμιση αιώνα, οι καφέ αρκούδες απαντούσαν συχνά στις δασικές περιοχές ολόκληρης της Νορβηγίας, ακόμα και στα μεγαλύτερα νησιά. Μεταξύ 1846 και 1850, εξολοθρεύτηκαν σε πολλές περιοχές, και η σταθερά αυξανόμενη πίεση που προκλήθηκε από το κυνήγι, είχε ως αποτέλεσμα τη δραστική μείωση του πληθυσμού τους κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών. Στη Νορβηγία νομική προστασία δόθηκε στις αρκούδες το 1973 (Kolstad et al. 1986). Τα τελευταία χρόνια, περίπου 120 αρκούδες έχουν καταγραφεί στη Νορβηγία, κυρίως κατά μήκος των συνόρων με τη Σουηδία.

Το εύρος εξάπλωσης της καφέ αρκούδας στην Ελλάδα φαίνεται να έχει υποστεί δραστική μείωση διαμέσου των αιώνων. Από το 1969 θεωρείται νόμιμα προστατευόμενο είδος (Mertzanis 1994), ενώ σήμερα, θεωρείται κινδυνεύον είδος (endangered – vulnerable species). Στην Ελλάδα υπάρχουν περίπου 190-260 άτομα, κυρίως σε δύο διαφορετικούς πληθυσμιακούς πυρήνες στο Βορειοανατολικό και Βορειοδυτικό τμήμα της χώρας (Legakis & Maragou 2009).

3.1.3 Η σχέση της καφέ αρκούδας με τον άνθρωπο και τα οικόσιτα ζώα

Κατά κανόνα, η καφέ αρκούδα σπάνια επιτίθεται σε ανθρώπους και συνήθως τείνει να τους αποφεύγει. Είναι όμως απρόβλεπτη στην ιδιοσυγκρασία και θα επιτεθεί αν ξαφνιαστεί ή αν αισθανθεί ότι απειλείται (Herrero 1985; Løe & Røskaft 2004). Αν και σπάνιες, οι επιθέσεις της καφέ αρκούδας οδηγούν συνήθως σε σοβαρό τραυματισμό και σε ορισμένες περιπτώσεις σε θάνατο.

Η συμπεριφορά της καφέ αρκούδας έχει σε μεγάλο βαθμό διαμορφωθεί από την αλληλεπίδρασή της με τον άνθρωπο. Δια μέσου των αιώνων όπου σημειώθηκαν συγκρούσεις με τους ανθρώπους, οι καφέ αρκούδες κυνηγήθηκαν και σκοτώθηκαν. Οι φόνοι των αρκούδων λειτούργησαν ως φυσική επιλογή, όπου τα «φιλικά προς τον άνθρωπο» χαρακτηριστικά επιβίωσαν σε μεγαλύτερο βαθμό στις κατοικημένες περιοχές από ό,τι τα «επιθετικά χαρακτηριστικά» (Swenson et al. 1999). Οι ευρωπαϊκές αρκούδες, των οποίων οι πρόγονοι είχαν επαφές με τους ανθρώπους για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, είναι πιο διστακτικές στην επαφή με τον άνθρωπο και συνήθως τρώνε λιγότερο κρέας (Dahle et al. 1998; Saarma et al. 2007; Swenson et al. 1999). Οι σκανδιναβικές αρκούδες, που έχουν αντιμετωπίσει κυνηγούς για μεγάλο χρονικό διάστημα και έφτασαν στα πρόθυρα εξαφάνισης, έχουν περιγραφεί ως οι πιο φιλικές καφέ αρκούδες στον κόσμο (Sahlén et al. 2006; Swenson et al. 1999).

Ως εκ τούτου, μόνο τρεις θανατηφόρες επιθέσεις σημειώθηκαν τον 20ό αιώνα στη Σκανδιναβία (Cairns & Hamblin 2008). Στην Ελλάδα, αναφέρεται μόνο ένας τεκμηριωμένος θάνατος που αποδίδεται στην καφέ αρκούδα, περίπτωση στην οποία ο θάνατος του θύματος προήλθε ως άμεσο αποτέλεσμα του τραύματος που προκλήθηκε από την επίθεση (Vougiouklakis 2006).

Όσον αφορά τα οικόσιτα ζώα στην Ευρώπη, μέρος του προβλήματος συνδέεται με τους βοσκούς. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο αιώνων, πολλοί βοσκοί προβάτων και αιγών έχουν εγκαταλείψει σταδιακά την παραδοσιακή πρακτική της χρήσης σκύλων για τη φύλαξη των κοπαδιών, που έχουν ταυτόχρονα αυξηθεί σε μέλη. Συνήθως, αφήνουν τα κοπάδια να βόσκουν ελεύθερα πάνω σε μεγάλες εκτάσεις γης. Επιπλέον, σε πολλές περιοχές δεν υπάρχουν πια καθόλου βοσκοί. Καθώς οι αρκούδες προσπαθούν να

επανοικειοποιηθούν περιοχές όπου ενδημούσαν στο παρελθόν, οδηγούνται συχνά στο φόνο οικόσιτων ζώων.

3.1.4 Ο γκρίζος λύκος

Ο γκρίζος λύκος, συχνά αναφερόμενος απλώς ως λύκος, είναι το μεγαλύτερο ζωντανό άγριο μέλος της οικογένειας Canidae. Οι γκρίζοι λύκοι είναι κοινωνικοί θηρευτές που ζουν σε πυρηνικές οικογένειες αποτελούμενες από ένα ζευγάρι που μονοπωλεί την τροφή και τα αναπαραγωγικά δικαιώματα, ακολουθούμενο από τους βιολογικούς απογόνους τους και, περιστασιακά, από υιοθετημένους υφιστάμενους. Τρέφονται κυρίως με σπληφόρα ζώα.

Υπάρχουν έξι είδη του γένους *Canis* και το 2005 αναγνωρίστηκαν 39 υποείδη του γκρίζου λύκου, συμπεριλαμβανομένου του κόκκινου λύκου και δύο υποείδη του σκύλου, *Canis lupus dingo* και *Canis lupus familiaris* (Wozencraft 2005).

Η λέξη «wolf» (λύκος) είναι αρχαία λέξη, η οποία έχει τις ρίζες της στην ινδοευρωπαϊκή «wlq̥wos». Η λέξη αυτή, ή η παραλλαγή της «lukwos», οδήγησαν επίσης στο ελληνικό «λύκος». Στα προϊστορικά γερμανικά έδωσε τη λέξη «wulfaz», η οποία εξελίχθηκε στο γερμανικό, ολλανδικό και αγγλικό «wolf» και στο σκανδιναβικό «ulv». Η διωνυμική ονομασία του λύκου είναι *Canis lupus*.

3.1.5 Η εξάπλωση του λύκου

Ο γκρίζος λύκος ήταν κάποτε το πιο διαδεδομένο θηλαστικό του κόσμου, και ζούσε βόρεια του 15°N γεωγραφικού πλάτους στη Βόρεια Αμερική και 12°N στην Ευρασία. Αν και τόσο άφθονος κάποτε, τώρα πλέον κατοικεί σε μειωμένο τμήμα του προηγούμενου εύρους εξάπλωσής του, γεγονός που οφείλεται στην αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το λύκο. Παρόλο που το είδος συνολικά δεν απειλείται με εξαφάνιση και χαρακτηρίζεται ως είδος μειωμένου ενδιαφέροντος (species of least concern), τοπικοί πληθυσμοί λύκων βρίσκονται σε κίνδυνο (The IUCN Red List of Threatened Species, 2011). Ο λύκος προστατεύεται στην Ευρώπη με τη Σύμβαση της Βέρνης και την Οδηγία 92/43 ΕΟΚ του 1992.

Οι πληθυσμοί του λύκου στη Σκανδιναβία έχουν μειωθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό τα τελευταία 150 χρόνια, ως αποτέλεσμα της εντατικής θήρευσης, σε συνδυασμό, ορισμένες φορές, με τη μείωση στον αριθμό σημαντικών ειδών της λείας του. Η συχνότητα των συγκρούσεων μεταξύ ανθρώπων και ζώων είναι μεγαλύτερη για τους λύκους από ό,τι για τα άλλα μεγάλα σαρκοφάγα, παρόλα αυτά όμως, οι λύκοι δεν εξαφανίστηκαν ποτέ εντελώς από τη Σκανδιναβία. Ο νορβηγικός πληθυσμός βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της χώρας, κοντά στα σουηδικά σύνορα. Σύμφωνα με το υπουργείο Περιβάλλοντος του

κράτους (State of the Environment Norway), μόνο 25 λύκοι καταγράφηκαν στη χώρα το χειμώνα 2008-09.

Μέχρι τη δεκαετία του 1930 η κατανομή του είδους στην Ελλάδα εκτεινόταν στο σύνολο της ηπειρωτικής χώρας. Οι λύκοι εξοντώθηκαν από τις νότιες περιοχές μετά τη δεκαετία του 1930, στη δεκαετία του 1980 όμως ξεκίνησε η αποκατάσταση του πληθυσμού τους, λόγω της εγκατάλειψης της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων, καθώς και της κατάργησης του συστήματος αμοιβής που δινόταν για το φόνο λύκων. Σήμερα η Ελλάδα έχει ένα σταθερό πληθυσμό περίπου 600 λύκων, που εκτείνεται από το βορειοανατολικό μέχρι το νότιο τμήμα της κεντρικής χώρας και προστατεύεται από το νόμο (Legakis & Maragou 2009).

3.1.6 Η σχέση του λύκου με τον άνθρωπο και τα οικόσιτα ζώα

Υπό κανονικές συνθήκες, οι άγριοι λύκοι είναι γενικά δειλοί παρουσία ανθρώπων. Συνήθως προσπαθούν να αποφεύγουν την άμεση επαφή, σε σημείο μάλιστα ακόμα και να εγκαταλείπουν τη λεία τους αν εντοπίσουν ανθρώπινη παρουσία. Παρόλα αυτά έχουν αναφερθεί αρκετές περιπτώσεις στις οποίες λύκοι έχουν κινηθεί επιθετικά προς τους ανθρώπους. Από την άλλη πλευρά, σε σύγκριση με άλλα σαρκοφάγα θηλαστικά που επιτίθενται σε ανθρώπους, η συχνότητα με την οποία οι λύκοι έχουν καταγραφεί να σκοτώνουν είναι πολύ χαμηλότερη, γεγονός που δείχνει ότι, αν και δυνητικά επικίνδυνοι, είναι μεταξύ των λιγότερο απειλητικών ζώων με βάση το μέγεθος και το θηρευτικό δυναμικό τους (Linnell et al. 2002).

Σύμφωνα με το Νορβηγικό Ινστιτούτο Έρευνας για τη Φύση (NINA), υπάρχει μόνο μία καταγεγραμμένη περίπτωση ανθρώπου που σκοτώθηκε από λύκο στη Νορβηγία, το 1800. Υπάρχουν πολλές άλλες ιστορίες για επιθέσεις ή φόνους από λύκους, αλλά προς το παρόν δεν υφίσταται καμία απόδειξη ότι οι ιστορίες είναι αληθινές. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, δεν υπάρχουν επιβεβαιωμένα κρούσματα επιθέσεων από λύκους στην πρόσφατη ιστορία (Linnell et al. 2002).

Τα πρόβατα είναι τα συνηθέστερα είδη ζώων που δέχονται επίθεση από λύκους στην Ευρώπη καθώς και οι οικόσιτοι τάρανδοι στη Βόρεια Σκανδιναβία. Σημαντικό πρόβλημα στην περιοχή θεωρούνται, επίσης, οι επιθέσεις λύκων σε κυνηγόσκυλα (Mech & Boitani 2003).

3.2 Συλλογή δεδομένων

Καθώς η παρούσα εργασία αποτελεί ερευνητική μελέτη, σχεδιάστηκε ένα ειδικό ερωτηματολόγιο με σκοπό να διερευνήσει τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στο λύκο και

στην καφέ αρκούδα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (Νορβηγικό Πανεπιστήμιο Έρευνας και Τεχνολογίας – NTNU) στο Trondheim της Νορβηγίας και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) στην Ελλάδα, μεταξύ 27/1/2011 και 17/3/2011. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με προσωπικές συνεντεύξεις. Συνολικά προσεγγίστηκαν 251 Νορβηγοί και 220 Έλληνες φοιτητές, εκ των οποίων 201 Νορβηγοί (80.4%) και 205 Έλληνες (93.2%) ανταποκρίθηκαν θετικά.

3.3 Το ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο (Παράρτημα Ι) αποτελείται από τρία μέρη:

(α) Δημογραφικά στοιχεία και Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου

(β) Γνώσεις και εμπειρίες

(γ) Συναισθήματα, πεποιθήσεις και στάσεις

3.3.1 Δημογραφικά στοιχεία

Το πρώτο μέρος περιλάμβανε τις κοινωνικο-δημογραφικές μεταβλητές που αναφέρονται παρακάτω (βλέπε Παράρτημα ΙΙ για λεπτομέρειες). Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης μερικές από τις απαντήσεις συγχωνεύτηκαν λόγω του μικρού μεγέθους του δείγματος σε ορισμένες από τις κατηγορίες (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Μεταβλητές που σχετίζονται με δημογραφικά στοιχεία

Μεταβλητές	Αρχικές κατηγορίες	Τελικές κατηγορίες
Χώρα καταγωγής	2 (Νορβηγία, Ελλάδα)	2 (Νορβηγία, Ελλάδα)
Φύλο	2 (Άντρας, Γυναίκα)	2 (Άντρας, Γυναίκα)
Ηλικία	4 (18-20, 21-23, 24-26, 27+)	3 (18-20, 21-23, 24+)
Οικογενειακή κατάσταση	3 (Ανύπαντρος/η, Συζώ, Παντρεμένος/η)	2 (Ανύπαντρος/η, Συζώ + Παντρεμένος/η)
Αντικείμενο σπουδών	4 (Ανθρωπιστικές Επιστήμες, Κοινωνικές Επιστήμες, Θετικές	2 (Ανθρωπιστικές Επιστήμες + Κοινωνικές Επιστήμες, Θετικές

	Επιστήμες, Τεχνολογία)	Επιστήμες + Τεχνολογία)
Επίπεδο σπουδών	3 (Προπτυχιακό, Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό)	2 (Προπτυχιακό, Μεταπτυχιακό + Διδακτορικό)
Πληθυσμός τόπου γέννησης	4 (Αγροτική περιοχή, Χωριό (<5.000 κάτοικοι), Πόλη (5.000-40.000 κάτοικοι), Μεγάλη πόλη (>40.000 κάτοικοι)	2 (Αγροτική περιοχή + Χωριό (<5.000 κάτοικοι), Πόλη (5.000-40.000 κάτοικοι) + Μεγάλη πόλη (>40.000 κάτοικοι)

3.3.2 Δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου

Εκτός από τα παραπάνω κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, συμπληρωματικές πληροφορίες συλλέχθηκαν σχετικά με δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου των φοιτητών, που θα μπορούσαν να έχουν επηρεάσει τη στάση τους για τα εν λόγω μεγάλα σαρκοφάγα (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Μεταβλητές που σχετίζονται με δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου

Ερωτήσεις	Αρχικές κατηγορίες	Τελικές κατηγορίες
Πόσο συχνά πραγματοποιείς δραστηριότητες στη φύση;	3 (Μία/περισσότερες φορές την εβδομάδα, Μία/περισσότερες φορές το μήνα, Σπάνια)	2 (Μία/περισσότερες φορές το μήνα, Σπάνια)
Είσαι μέλος οργάνωσης που ασχολείται με περιβαλλοντικά θέματα;	2 (Ναι, Όχι)	2 (Ναι, Όχι)
Μεγάλωσες με ζώα (αγελάδες, πρόβατα, κτλ);	2 (Ναι, Όχι)	2 (Ναι, Όχι)
Είχες σκύλο στο παρελθόν;	2 (Ναι, Όχι)	2 (Ναι, Όχι)
Έχεις σκύλο τώρα;	2 (Ναι, Όχι)	2 (Ναι, Όχι)

3.3.3 Γνώσεις και εμπειρίες

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσε τις γνώσεις των φοιτητών για τα εν λόγω είδη, καθώς και την προσωπική εμπειρία τους με αυτά (Πίνακας 4). Οι ερωτήσεις που τέθηκαν αναφέρονται παρακάτω. Η ερώτηση σχετικά με τις γνώσεις ήταν ανοιχτή και οι φοιτητές κλήθηκαν να επισημάνουν κάποιες βασικές πληροφορίες που γνώριζαν για τα υπό μελέτη είδη. Οι απαντήσεις οργανώθηκαν στη συνέχεια σε τέσσερις κατηγορίες.

Μια επιπλέον μεταβλητή – που ονομάστηκε «Εμπειρία» – προστέθηκε στη συνέχεια, συγκεντρώνοντας τις απαντήσεις από τις τρεις τελευταίες ερωτήσεις (Έχεις δει ποτέ αρκούδα/ λύκο; Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά αρκούδες/λύκους στη χώρα σου; Τι γνωρίζεις για τις αρκούδες/λύκους;). Για κάθε θετική απάντηση στις δύο πρώτες ερωτήσεις και σε περίπτωση κάποιων ή πολλών γνώσεων για τα υπό μελέτη είδη προστέθηκε ένας βαθμός στην κλίμακα της εμπειρίας, ως εκ τούτου η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε ήταν 4-βάθμια. Στη συνέχεια, οι κατηγορίες μειώθηκαν σε δύο.

Πίνακας 4: Μεταβλητές που σχετίζονται με γνώση και εμπειρίες

Ερωτήσεις	Αρχικές κατηγορίες	Τελικές κατηγορίες
Υπάρχουν αρκούδες ή λύκοι στην περιοχή που μεγάλωσες;	4 (Ναι, και τα δύο, Ναι, αρκούδες, Ναι, λύκοι, Κανένα από τα δύο)	2 (Αρκούδες: Ναι, Όχι) 2 (Λύκοι: Ναι, Όχι)
Με ποιο τρόπο έχεις έρθει σε επαφή με αρκούδες/λύκους;	4 (Στη φύση, Σε ζωολογικό κήπο, Μέσα από παραμύθια/μύθους, Μέσα από βιβλία/τηλεόραση)	3 (Στη φύση, Σε ζωολογικό κήπο, Όχι άμεση επαφή) 2 (Άμεση επαφή, Όχι άμεση επαφή)
Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά αρκούδες/λύκους στη χώρα σου; (π.χ. αρκούδες/λύκους να επιτίθενται σε ανθρώπους ή ζώα).	2 (Ναι, Όχι)	2 (Ναι, Όχι)
Τι γνωρίζεις για τις αρκούδες/λύκους (πού ζουν, τι τρώνε, συνήθειες);	4 (Τίποτα, Λίγες γνώσεις, Κάποιες γνώσεις, Πολλές γνώσεις)	2 (Τίποτα + Λίγες γνώσεις, Κάποιες γνώσεις + Πολλές γνώσεις)

Εμπειρία	4	2 (Μικρή εμπειρία, Μεγάλη εμπειρία)
----------	---	--

3.3.4 Συναισθήματα, πεποιθήσεις και στάσεις

Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσε τις συμπεριφορές, τα συναισθήματα και τις πεποιθήσεις των φοιτητών σχετικά με τα εν λόγω ζώα (Πίνακας 5). Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να αναφέρουν ορισμένα χαρακτηριστικά που πίστευαν ότι περιγράφουν τους λύκους και τις αρκούδες, όπως επίσης και τα συναισθήματά τους για τα ζώα αυτά. Το ερωτηματολόγιο έκλεινε, ζητώντας από τους φοιτητές να εκφράσουν τη συμφωνία ή τη διαφωνία τους με ορισμένες δηλώσεις που αποκάλυπταν τι σκέφτονται για τα συγκεκριμένα άγρια ζώα. Οι ερωτήσεις που τέθηκαν σε αυτό το μέρος αναφέρονται παρακάτω.

Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αρκούδα/λύκος; Οι φοιτητές κλήθηκαν να αναφέρουν τα πρώτα τρία επίθετα που συνδέουν με τα υπό μελέτη ζώα. Οι απαντήσεις στη συνέχεια οργανώθηκαν σε πέντε κατηγορίες: Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν θαυμασμό ή σεβασμό (π.χ. ισχυρό, δυνατό, εντυπωσιακό, έξυπνο, γρήγορο), Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη ζεστασιά και την απαλότητα (π.χ. χνουδωτό, μαζεμένο, μαλακό, όμορφο, μοναχικό), Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (π.χ. μεγάλο, καφέ, γκρίζο, κοινωνικό, σαρκοφάγο), Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με απειλητική και επιθετική συμπεριφορά προς τους ανθρώπους και τα άλλα ζώα (π.χ. επικίνδυνο, τρομακτικό, επιθετικό, άγριο, κακό), Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν περιφρόνηση ή αηδία (π.χ. πονηρό, τριχωτό, τεμπέλικο, ύπουλο, χοντρό). Στην ανάλυση που ακολούθησε, οι κατηγορίες μειώθηκαν σε τρεις, με την ομαδοποίηση των δύο πρώτων και των δύο τελευταίων κατηγοριών (Χαρακτηριστικά που εκφράζουν θετική στάση, Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (ουδέτερη στάση), Χαρακτηριστικά που εκφράζουν αρνητική στάση). Στη συνέχεια, υπολογίστηκε μια γενική βαθμολογία για κάθε φοιτητή, από την ομαδοποίηση των τριών απαντήσεων για κάθε ζώο (θετική, ουδέτερη, αρνητική).

Για τις αρκούδες/λύκους αισθάνομαι... Το συγκεκριμένο ερώτημα ήταν ανοικτό και οι φοιτητές κλήθηκαν να εκφράσουν συνοπτικά τα συναισθήματά τους για τα υπό μελέτη ζώα. Οι απαντήσεις στη συνέχεια ομαδοποιήθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες: Θετικά συναισθήματα (π.χ. συμπόνια, δέος, τα συμπαθώ, τα αγαπώ), Μικτά, αμφίθυμα ή ισορροπημένα θετικά/αρνητικά συναισθήματα (π.χ. είναι όμορφα, αλλά δε θα ήθελα να συναντήσω ένα στην πραγματικότητα, τα αγαπώ αλλά και τα φοβάμαι, με γοητεύουν αλλά και με φοβίζουν), Ουδέτερα ή καθόλου συναισθήματα (π.χ. τίποτα, ουδέτερα, αδιαφορία, δεν αισθάνομαι πολλά), Αρνητικά συναισθήματα (π.χ. φόβος, τρόμος, μίσος, δε μου

αρέσουν). Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης, οι ομάδες μειώθηκαν σε τρεις, με τη συνένωση των δύο μεσαίων κατηγοριών.

Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τις αρκούδες/λύκους; Οι φοιτητές κλήθηκαν να εκτιμήσουν το επίπεδο του φόβου τους σε μια 5-βάθμια κλίμακα, όπου 1 = Καθόλου, 2 = Λίγο, 3 = Έτσι κι έτσι, 4 = Πολύ και 5 = Πάρα πολύ. Στη συνέχεια, οι κατηγορίες περιορίστηκαν σε τρεις, ομαδοποιώντας τις πρώτες δύο καθώς και τις τελευταίες δύο.

Πιστεύεις ότι οι αρκούδες/λύκοι είναι επικίνδυνες/οι; Οι φοιτητές κλήθηκαν να εκφράσουν τη γνώμη τους σχετικά με το πόσο επικίνδυνα είναι τα εν λόγω ζώα, χρησιμοποιώντας και πάλι μια 5-βάθμια κλίμακα, όπου 1 = Καθόλου, 2 = Λίγο, 3 = Έτσι κι έτσι, 4 = Πολύ και 5 = Πάρα πολύ. Όπως προαναφέρθηκε, οι κατηγορίες περιορίστηκαν σε τρεις, συγκεντρώνοντας μαζί τις πρώτες δύο και τις τελευταίες δύο.

Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το εξυπνότερο; Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το πιο τρομακτικό; Ποιο από τα δύο ζώα σου αρέσει περισσότερο; Στις ερωτήσεις αυτές, οι φοιτητές διάλεξαν ένα από τα δύο ζώα κάθε φορά (δεν υπήρχαν οι απαντήσεις Κανένα ή Και τα δύο).

Μια επιπλέον μεταβλητή – ονόματι «Φόβος» – εισήχθη στη συνέχεια ομαδοποιώντας τις απαντήσεις των ερωτήσεων *Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τις αρκούδες/λύκους;* *Πιστεύεις ότι οι αρκούδες/λύκοι είναι επικίνδυνες/οι;* *Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το πιο τρομακτικό;* και *Ποιο από τα δύο ζώα σου αρέσει περισσότερο;* έτσι ώστε να διερευνηθεί ο φόβος των φοιτητών. Για να δημιουργηθεί η κλίμακα για την αρκούδα προστίθεντο δύο βαθμοί σε περίπτωση που ο φοιτητής φοβόταν καθόλου ή λίγο, ένας βαθμός στην περίπτωση που ήταν ουδέτερος, ενώ κανένας βαθμός στην περίπτωση που φοβόταν πολύ ή πάρα πολύ· δύο βαθμοί στην περίπτωση που θεωρούσε ότι η αρκούδα είναι ακίνδυνη, ένας βαθμός όταν ήταν ουδέτερος και κανένας βαθμός όταν θεωρούσε ότι είναι επικίνδυνη· ένας βαθμός όταν θεωρούσε ότι ο λύκος είναι πιο τρομακτικός από την αρκούδα και κανένας βαθμός για το αντίθετο· ένας βαθμός όταν προτιμούσε την αρκούδα και κανένας βαθμός για το αντίθετο. Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε, λοιπόν, αρχικά ήταν 7-βάθμια, ενώ στη συνέχεια οι κατηγορίες μειώθηκαν σε τρεις μετά την ομαδοποίηση των δύο πρώτων, των τριών μεσαίων και των δύο τελευταίων κατηγοριών. Η βαθμονόμηση της κλίμακας για το λύκο ήταν αντίστοιχη.

Σε ποιο βαθμό συμφωνείς με τις παρακάτω προτάσεις; *(Οι αρκούδες είναι χρήσιμες για το οικοσύστημα. Οι κυβερνήσεις πρέπει να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους αγρότες και λιγότερο για τους λύκους. Οι αρκούδες στη χώρα μου πρέπει να εξολοθρευτούν. Δε θα έπρεπε να υπάρχουν τόσοι λύκοι στη χώρα μου. Οι αρκούδες θα έπρεπε να ζουν στο φυσικό τους περιβάλλον και όχι στο τσίρκο. Είναι σημαντικό να διατηρηθούν οι πληθυσμοί των λύκων στη χώρα μου για τις επόμενες γενιές. Δεν είναι σημαντικό να υπάρχουν αρκούδες στη χώρα μου, γιατί υπάρχουν βιώσιμοι πληθυσμοί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.*

Οι λύκοι είναι σημαντικοί για το οικοσύστημα.) Ζητήθηκε από τους φοιτητές να απαντήσουν χρησιμοποιώντας ξανά μια 5-βάθμια κλίμακα Likert, όπου 1 = Διαφωνώ απολύτως, 2 = Διαφωνώ, 3 = Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4 = Συμφωνώ και 5 = Συμφωνώ απολύτως. Κάποιες από τις προτάσεις ήταν θετικά (π.χ. Οι αρκούδες είναι χρήσιμες για το οικοσύστημα) και κάποιες αρνητικά (π.χ. Δε θα έπρεπε να υπάρχουν τόσοι λύκοι στη χώρα μου) διατυπωμένες (όπως προτείνει ο Oppenheim (1966), οπότε κατά τη διάρκεια της ανάλυσης οι αρνητικές αντιστράφηκαν. Στο τέλος εξήχθη ο μέσος όρος για κάθε φοιτητή από τις προτάσεις που αφορούσαν τις αρκούδες και από αυτές που αφορούσαν τους λύκους. Οι απαντήσεις οργανώθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες (Μέσος όρος 2 = Ισχυρή αρνητική στάση, Μέσος όρος 3 = Μέτρια ισχυρή στάση, Μέσος όρος 4 = Ισχυρή θετική στάση, Μέσος όρος 5 = Πολύ ισχυρή θετική στάση).

Η τελευταία ερώτηση ήταν: Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από (α) τις προσωπικές σου εμπειρίες, (β) τις αντιλήψεις της οικογένειάς σου, (γ) μύθους και παραμύθια, (δ) τηλεόραση και βιβλία, (ε) τις σπουδές σου, (στ) άλλο; Οι φοιτητές κλήθηκαν να εκτιμήσουν σε ποιο βαθμό η γνώμη τους για τους λύκους και τις αρκούδες επηρεάστηκε από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Μια 5-βάθμια κλίμακα χρησιμοποιήθηκε για κάθε μία από τις ερωτήσεις και σε αυτήν την περίπτωση, όπου 1 = Καθόλου, 2 = Λίγο, 3 = Έτσι κι έτσι, 4 = Πολύ και 5 = Πάρα πολύ.

Οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες και στους λύκους ήταν οι ερωτήσεις *Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αρκούδα/λύκος;· Για τις αρκούδες/λύκους αισθάνομαι... και Σε ποιο βαθμό συμφωνείς με τις παρακάτω προτάσεις;* Με βάση τις απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές, προέκυψε μια βαθμολογία ως προς το καθένα από τα ζώα για κάθε φοιτητή σε μια κλίμακα από 1 έως 13 (1-6 αρνητική στάση, 7 ουδέτερη στάση, 8-13 θετική στάση). Η κλίμακα διαμορφώθηκε προσθέτοντας τέσσερις βαθμούς όταν η συνολική βαθμολογία των επιθέτων ήταν ισχυρά θετική, τρεις βαθμούς όταν ήταν ασθενώς θετική, δύο βαθμούς όταν ήταν ουδέτερη, ένα βαθμό όταν ήταν ασθενώς αρνητική και κανένα βαθμό όταν ήταν ισχυρά αρνητική· τέσσερις βαθμούς όταν τα συναισθήματα ήταν θετικά, δύο βαθμούς όταν ήταν ουδέτερα και κανένα βαθμό όταν ήταν αρνητικά· τέσσερις βαθμούς όταν η βαθμολογία των προτάσεων ήταν 5, τρεις βαθμούς όταν ήταν 4, δύο βαθμούς όταν ήταν 3 και ένα βαθμό όταν ήταν 2.

Πίνακας 5: Μεταβλητές που σχετίζονται με στάσεις, συναισθήματα και απόψεις

Ερωτήσεις	Αρχικές κατηγορίες	Τελικές κατηγορίες
Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη	5 (Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/δημιουργούν θαυμασμό ή σεβασμό, Χαρακτηριστικά που	3 (Χαρακτηριστικά που εκφράζουν θετική στάση, Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (ουδέτερη

Λέξη αρκούδα/λύκος;	σχετίζονται με τη ζεστασιά και την απαλότητα, Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά, Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με απειλητική και επιθετική συμπεριφορά προς τους ανθρώπους και τα άλλα ζώα, Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν περιφρόνηση ή αηδία)	στάση), Χαρακτηριστικά που εκφράζουν αρνητική στάση)
Συνολική βαθμολογία (βασισμένη στα επίθετα)	3 (Θετική, Ουδέτερη, Αρνητική)	3 (Θετική, Ουδέτερη, Αρνητική)
Για τις αρκούδες/λύκους αισθάνομαι...	4 (Θετικά συναισθήματα, Μικτά, αμφίθυμα ή ισορροπημένα θετικά/αρνητικά συναισθήματα, Ουδέτερα ή καθόλου συναισθήματα, Αρνητικά συναισθήματα)	3 (Θετικά συναισθήματα, Ουδέτερα συναισθήματα, Αρνητικά συναισθήματα)
Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τις αρκούδες/λύκους;	5 (Καθόλου, Λίγο, Έτσι κι έτσι, Πολύ, Πάρα πολύ)	3 (Καθόλου + Λίγο, Έτσι κι έτσι, Πολύ + Πάρα πολύ)
Πιστεύεις ότι οι αρκούδες/λύκοι είναι επικίνδυνες/οι;	5 (Τελείως ακίνδυνες/οι, Ακίνδυνες/οι, Ούτε ακίνδυνες/οι ούτε επικίνδυνες/οι, Επικίνδυνες/οι, Πολύ επικίνδυνες/οι)	3 (Ακίνδυνες/οι, Ούτε ακίνδυνες/οι ούτε επικίνδυνες/οι, Επικίνδυνες/οι)
Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το εξυπνότερο;	2 (Αρκούδα, Λύκος)	2 (Αρκούδα, Λύκος)
Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το πιο τρομακτικό;	2 (Αρκούδα, Λύκος)	2 (Αρκούδα, Λύκος)

Ποιο από τα δύο ζώα σου αρέσει περισσότερο;	2 (Αρκούδα, Λύκος)	2 (Αρκούδα, Λύκος)
Φόβος	7	3 (Φόβος, Ουδέτερος, Όχι φόβος)
Προτάσεις	5 (Διαφωνώ απολύτως, Διαφωνώ, Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, Συμφωνώ, Συμφωνώ απολύτως)	5 (Διαφωνώ απολύτως, Διαφωνώ, Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, Συμφωνώ, Συμφωνώ απολύτως)
Συνολική βαθμολογία (βασισμένη στις προτάσεις)	4 (Ισχυρή αρνητική στάση, Μέτρια ισχυρή στάση, Ισχυρή θετική στάση, Πολύ ισχυρή θετική στάση)	4 (Ισχυρή αρνητική στάση, Μέτρια ισχυρή στάση, Ισχυρή θετική στάση, Πολύ ισχυρή θετική στάση)
Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από Τις προσωπικές σου εμπειρίες/ Τις αντιλήψεις της οικογένειάς σου/ Μύθους και παραμύθια/ Τηλεόραση και βιβλία/ Τις σπουδές σου/ Άλλο;	5 (Καθόλου, Λίγο, Έτσι κι έτσι, Πολύ, Πάρα πολύ)	5 (Καθόλου, Λίγο, Έτσι κι έτσι, Πολύ, Πάρα πολύ)
Συνολική βαθμολογία στην κλίμακα των στάσεων	13 (1-6 Αρνητικές στάσεις, 7 Ουδέτερη στάση, 8-13 Θετική στάση)	13 (1-6 Αρνητικές στάσεις, 7 Ουδέτερη στάση, 8-13 Θετική στάση)

3.4 Στατιστική ανάλυση

Τα στοιχεία αναλύθηκαν με τη βοήθεια του προγράμματος PASW (Predictive Analytics SoftWare) Statistics 18 (παλιότερα γνωστό ως SPSS). Το ίδιο πρόγραμμα χρησιμοποιήθηκε και για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων (διαγράμματα). Τα τεστ που έλαβαν χώρα για να εκτιμηθεί αν δύο ή περισσότερες ομάδες παρατηρήσεων σχετίζονταν μεταξύ τους ήταν τα Mann - Whitney U test (δύο ομάδες παρατηρήσεων) και Kruskal - Wallis H test, one-way analysis of variance (τρεις ή περισσότερες ομάδες παρατηρήσεων) (non-parametric statistical hypothesis tests). Πραγματοποιήθηκαν επίσης Αναλύσεις Γραμμικής

Παλινδρόμησης (Linear Regression Analyses), με τη στάση ως εξαρτημένη μεταβλητή, προκειμένου να εκτιμηθεί σε ποιο βαθμό η διακύμανση των απαντήσεων εξηγείται από τις μεταβλητές που συμπεριλήφθηκαν στη μελέτη.

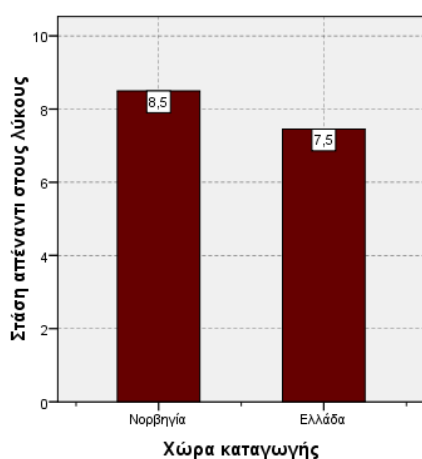
4. Αποτελέσματα – Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις

Στα διαγράμματα παρουσιάζονται οι συγκρίσεις μεταξύ των μέσων όρων κάθε ομάδας στην κλίμακα των στάσεων, στις περιπτώσεις που οι διαφορές ήταν στατιστικά σημαντικές. Οι στάσεις υπολογίζονται σε κλίμακα 1-13. Αρχικά παρουσιάζονται οι διαφορές μέσα στο ίδιο είδος, συγκρίνεται δηλαδή για κάθε μεταβλητή η στάση απέναντι στο κάθε ζώο ξεχωριστά, ενώ στη συνέχεια οι διαφορές μεταξύ των ειδών, η στάση δηλαδή απέναντι στην αρκούδα συγκριτικά με τη στάση απέναντι στο λύκο.

4.1 Διαφορές μέσα στο ίδιο είδος

4.1.1 Χώρα καταγωγής

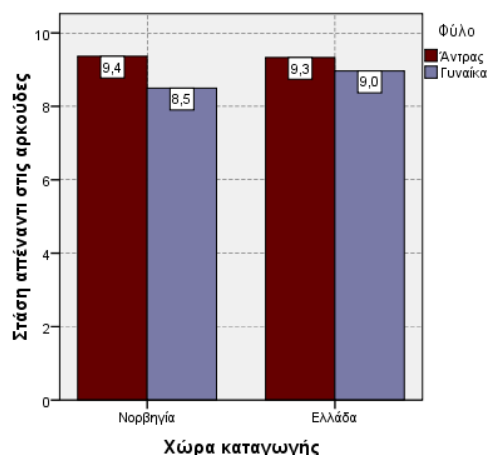
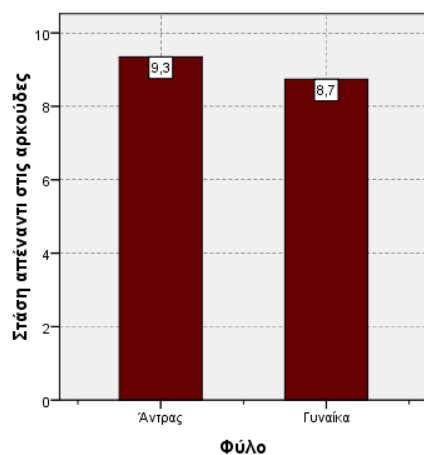
Δεν παρατηρήθηκαν διαφορές μεταξύ των Νορβηγών και των Ελλήνων φοιτητών όσον αφορά τη στάση τους απέναντι στην καφέ αρκούδα (Mann - Whitney U test, ns). Ωστόσο, η διαφορά στη στάση τους απέναντι στο λύκο ήταν στατιστικά σημαντική, με τους Νορβηγούς να είναι πιο θετικοί απέναντί του (Διάγραμμα 1).



Διάγραμμα 1: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test, $Z = -4.104$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

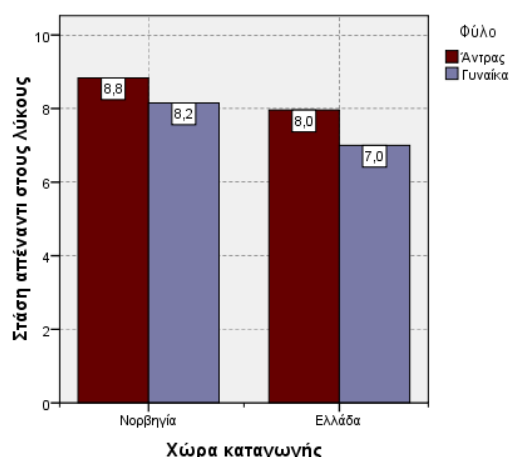
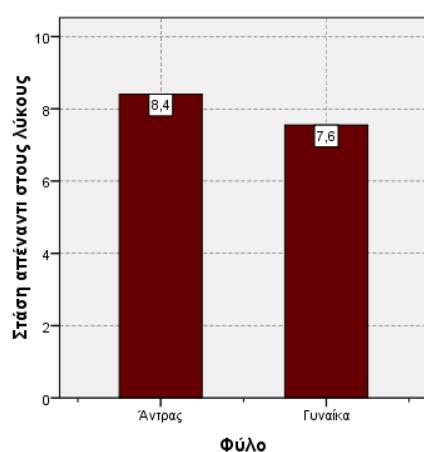
4.1.2 Φύλο

Οι άντρες έτειναν να είναι πιο θετικοί σε σχέση με τις γυναίκες απέναντι και στα δύο είδη και στις δύο χώρες στις οποίες διεξήχθη η μελέτη. Οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ήταν στατιστικά σημαντικές όταν τα δείγματα από τις δύο χώρες ελέγχθηκαν ξεχωριστά, εκτός από το ελληνικό δείγμα απέναντι στις αρκούδες όπου η διαφορά παρέμενε, χωρίς όμως να είναι στατιστικά σημαντική (Διαγράμματα 2-5).



Διάγραμμα 2: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φύλο (Mann - Whitney U test, $Z = -2.537$, $df = 1$, $P = 0.010$).

Διάγραμμα 3: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φύλο και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.835$, $df = 1$, $P = 0.005$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -0.827$, $df = 1$, $P = 0.408$).



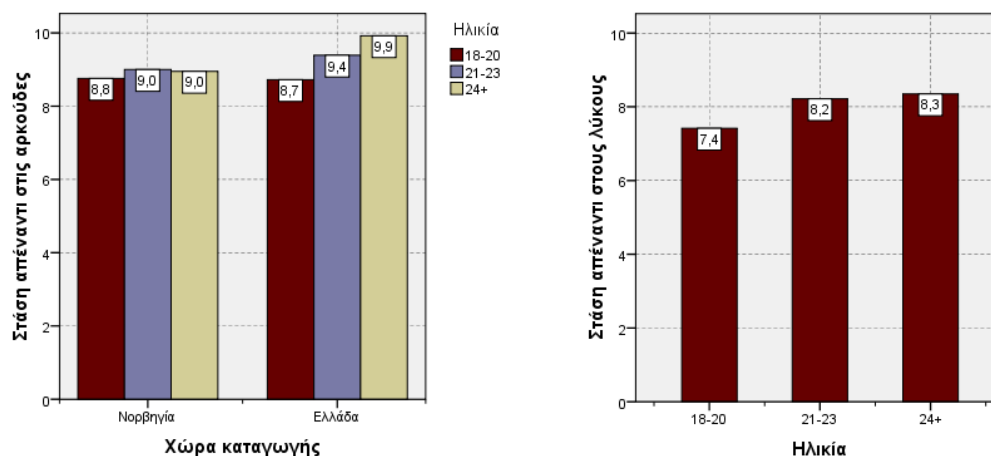
Διάγραμμα 4: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φύλο (Mann - Whitney U test, $Z = -3.640$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 5: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φύλο και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.573$, $df = 1$, $P = 0.010$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -0.633$, $df = 1$, $P = 0.008$).

4.1.3 Ηλικία

Αν και το δείγμα της παρούσας μελέτης είχε περιορισμένο ηλικιακό εύρος, παρατηρήθηκαν διαφορές ανάμεσα στις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες. Οι στάσεις έτειναν να είναι θετικότερες με την αύξηση της ηλικίας, σε στατιστικά σημαντικό βαθμό όμως μόνο στο γενικό δείγμα απέναντι στους λύκους και στο ελληνικό δείγμα απέναντι στις αρκούδες. Αντίθετα, η τάση αυτή δεν εμφανιζόταν στο νορβηγικό δείγμα όπου η νεότερη και η

γρηραιότερη ηλικιακή ομάδα συγκέντρωναν τις χαμηλότερες βαθμολογίες (Kruskal - Wallis H test, ns) (Διαγράμματα 6-7).



Διάγραμμα 6: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Ηλικία και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Νορβηγία), Chi square = 0.692, df = 2, P = 0.707, Kruskal - Wallis test (Ελλάδα), Chi square = 8.966, df = 2, P = 0.011).

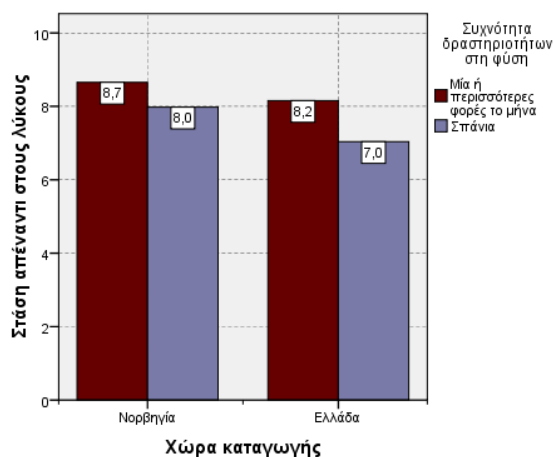
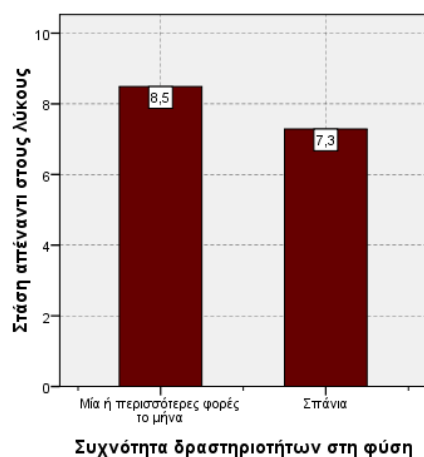
Διάγραμμα 7: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Ηλικία (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 11.069, df = 2, P = 0.004).

4.1.4 Οικογενειακή κατάσταση και αριθμός παιδιών

Μόνο οι Νορβηγοί φοιτητές συζούσαν με το ή τη σύντροφό τους ή ήταν παντρεμένοι, για το λόγο αυτό, δεν μπορεί να εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα από τη μεταβλητή αυτή. Εξετάζοντας το νορβηγικό δείγμα, η οικογενειακή κατάσταση δε φάνηκε να επηρεάζει τις στάσεις (Mann - Whitney U test, ns). Μόνο 3 φοιτητές είχαν παιδιά, οπότε και πάλι δεν μπορεί να εξαχθεί κάποιο ασφαλές συμπέρασμα.

4.1.5 Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση

Παρατηρείται μια τάση προς πιο θετικές στάσεις απέναντι στα δύο ζώα από τους φοιτητές που ανέφεραν ότι επιδίδονται σε δραστηριότητες στη φύση μία ή περισσότερες φορές το μήνα, αν και οι διαφορές είναι στατιστικά σημαντικές μόνο για τις στάσεις απέναντι στους λύκους. Η θετική αυτή τάση όσον αφορά το λύκο φαίνεται να είναι παρούσα και στην περίπτωση ανάλυσης του δείγματος κάθε χώρας ξεχωριστά (Διαγράμματα 8-9). Παρόλα αυτά παρατηρείται μια διαφορά μεταξύ του νορβηγικού και του ελληνικού δείγματος που καθιστά τη σύγκριση μη αξιόπιστη (Νορβηγοί που πραγματοποιούν σπάνια δραστηριότητες στη φύση = 24%, Έλληνες που πραγματοποιούν σπάνια δραστηριότητες στη φύση = 63%).

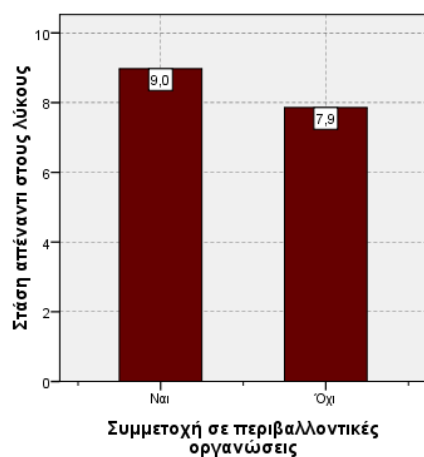


Διάγραμμα 8: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση (Mann - Whitney U test, $Z = -4.632$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 9: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -1.985$, $df = 1$, $P = 0.047$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -2.686$, $df = 1$, $P = 0.007$).

4.1.6 Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις

Οι φοιτητές που ήταν μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων ανέφεραν θετικότερες στάσεις απέναντι στα δύο ζώα, συγκριτικά με αυτούς που δε μετείχαν σε τέτοιες οργανώσεις. Η διαφορά αυτή όμως είναι στατιστικά σημαντική μόνο για τη στάση απέναντι στους λύκους. Τα ξεχωριστά δείγματα των δύο χωρών παρουσιάζουν την ίδια τάση αλλά καμία από τις διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντική (Mann - Whitney U test, ns) (Διάγραμμα 10).



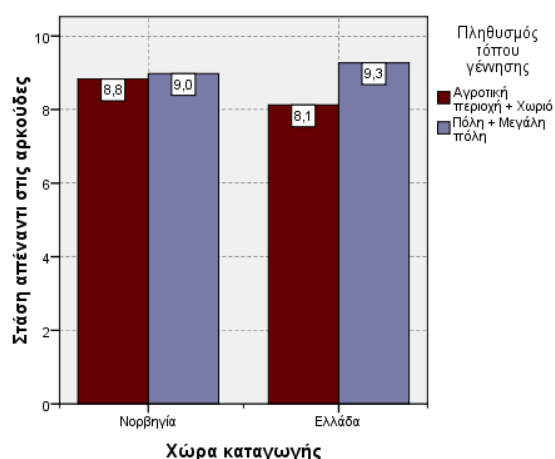
Διάγραμμα 10: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις (Mann - Whitney U test, $Z = -2.586$, $df = 1$, $P = 0.010$).

4.1.7 Κατοικίδια

Οι ιδιοκτήτες σκύλων στο παρελθόν ή το παρόν δεν παρουσίαζαν διαφορές στις στάσεις τους σε σύγκριση με τους υπόλοιπους φοιτητές. Παρόλα αυτά μπορούμε να αναφέρουμε μια μικρή τάση προς πιο θετικές στάσεις από τους ιδιοκτήτες σκύλων (εκτός από τους Νορβηγούς που είχαν σκύλο στο παρελθόν), που όμως δεν είναι στατιστικά σημαντική (Mann - Whitney U test, ns).

4.1.8 Τόπος γέννησης

Μελετώντας τον τόπο καταγωγής των φοιτητών, παρατηρούμε ότι όσοι προέρχονταν από αγροτικές και ημιαστικές περιοχές εμφανίζονταν πιο αρνητικοί σε σχέση με όσους κατάγονταν από πόλεις, αλλά οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Η τάση αυτή είναι παρούσα σε όλα τα δείγματα, αλλά είναι στατιστικά σημαντική μόνο για τη στάση των Ελλήνων φοιτητών απέναντι στις αρκούδες (Διάγραμμα 11).



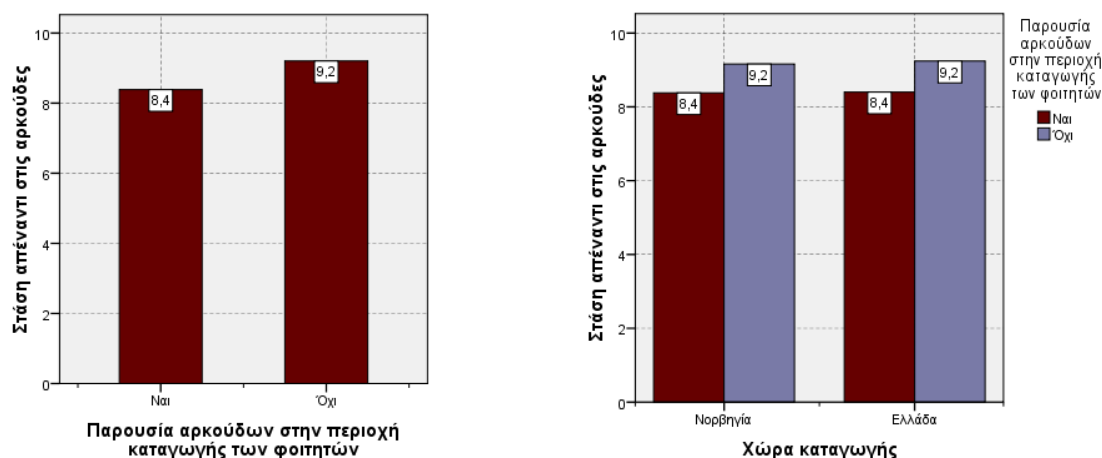
Διάγραμμα 11: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τον Πληθυσμό του τόπου γέννησης και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -0.489$, $df = 1$, $P = 0.625$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -2.019$, $df = 1$, $P = 0.043$).

4.1.9 Οικόσιτα ζώα

Οι φοιτητές που ανατράφηκαν σε σπίτια που διατηρούσαν οικόσιτα ζώα δε φαίνεται να επηρεάστηκαν από αυτόν τον παράγοντα όσον αφορά τις στάσεις τους απέναντι στους λύκους και στις αρκούδες. Δεν παρατηρείται κάποια εμφανής τάση είτε αναλύσουμε το γενικό δείγμα είτε τα ξεχωριστά δείγματα από κάθε χώρα (Mann - Whitney U test, ns).

4.1.10 Παρουσία αρκούδων/λύκων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων

Παρατηρείται μια πιο αρνητική στάση απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα από τους φοιτητές που μεγάλωσαν σε περιοχές που τα ζώα αυτά ήταν παρόντα, αλλά οι διαφορές ήταν στατιστικά σημαντικές μόνο για τη στάση απέναντι στις αρκούδες. Όταν τα δείγματα από τις δύο χώρες αναλύθηκαν ξεχωριστά, η τάση συνέχιζε να είναι παρούσα, αλλά σε στατιστικά σημαντικό βαθμό μόνο όσον αφορά τις στάσεις των Νορβηγών απέναντι στην αρκούδα (Διαγράμματα 12-13).

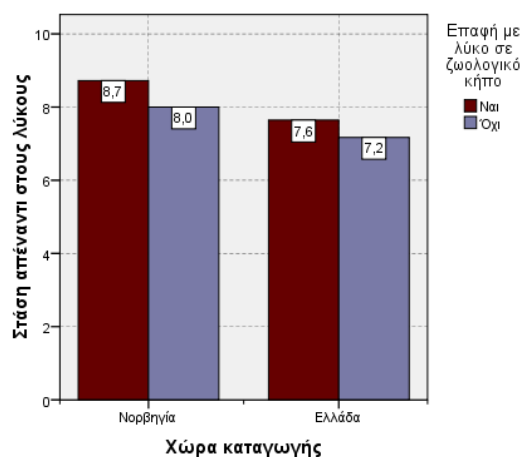
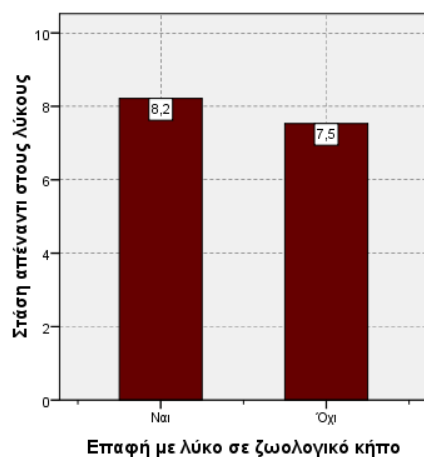


Διάγραμμα 12: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων (Mann - Whitney U test, $Z = -3.045$, $df = 1$, $P = 0.002$).

Διάγραμμα 13: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.355$, $df = 1$, $P = 0.018$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -1.768$, $df = 1$, $P = 0.077$).

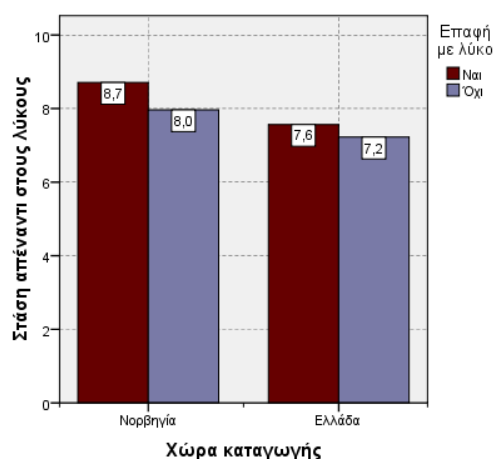
4.1.11 Άμεσες εμπειρίες

Η άμεση επαφή με μια αρκούδα στη φύση ή στο ζωολογικό κήπο δε φαίνεται να επηρέασε τις στάσεις των φοιτητών απέναντί της (Mann - Whitney U test, ns). Όταν τα δείγματα των δύο χωρών μελετήθηκαν ξεχωριστά, δεν παρατηρήθηκε κάποια τάση προς αρνητικές ή θετικές στάσεις. Αντίθετα, η άμεση επαφή με λύκους στο ζωολογικό κήπο επηρέασε θετικά τις στάσεις απέναντί τους, σε στατιστικά σημαντικό βαθμό στο γενικό και στο νορβηγικό δείγμα. Από την άλλη πλευρά, η άμεση επαφή με λύκο στη φύση δε φαίνεται να επηρέασε τις στάσεις προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση (Mann - Whitney U test, ns). Στη συνέχεια οι απαντήσεις των φοιτητών ομαδοποιήθηκαν σε μία μεταβλητή (αν είχαν έρθει ή όχι σε άμεση επαφή με τα υπό μελέτη είδη). Οι διαφορές ήταν στατιστικά σημαντικές μόνο για τις στάσεις απέναντι στους λύκους (Διαγράμματα 14-16).



Διάγραμμα 14: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο (Mann - Whitney U test, $Z = -2.231$, $df = 1$, $P = 0.026$).

Διάγραμμα 15: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.115$, $df = 1$, $P = 0.034$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -1.052$, $df = 1$, $P = 0.293$).

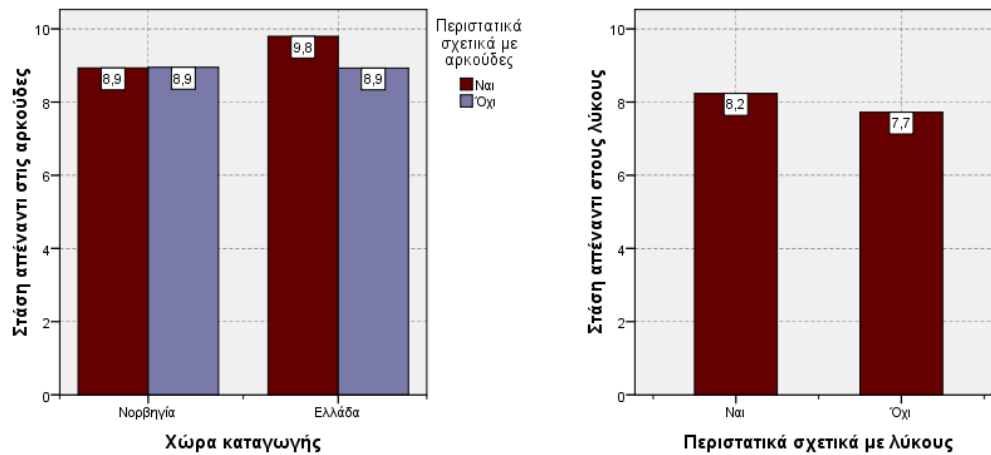


Διάγραμμα 16: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Επαφή με λύκο και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Norway), $Z = -2.153$, $df = 1$, $P = 0.031$, Mann - Whitney U test (Greece), $Z = -0.775$, $df = 1$, $P = 0.438$).

4.1.12 Περιστατικά

Οι φοιτητές που είχαν ακούσει να αναφέρονται περιστατικά σχετικά με αρκούδες ή λύκους στη χώρα τους (π.χ. αρκούδες/λύκοι να επιτίθενται σε ζώα ή ανθρώπους) παραδόξως φαίνεται να έχουν πιο θετική στάση απέναντι σε αυτά τα ζώα, σε στατιστικά σημαντικό βαθμό όμως μόνο όσον αφορά τους λύκους. Παρόλα αυτά όταν τα δείγματα των δύο χωρών εξετάστηκαν χωριστά, η τάση αυτή έκανε την εμφάνισή της μόνο στις στάσεις απέναντι στις αρκούδες και μόνο στο ελληνικό δείγμα (Διαγράμματα 17-18). Φαίνεται, λοιπόν, ότι είναι η διαφορά μεταξύ των δειγμάτων που επηρεάζει το μέσο όρο της

βαθμολογίας στην κλίμακα των στάσεων, καθιστώντας τα δύο δείγματα μη συγκρίσιμα (Νορβηγοί που έχουν ακούσει ένα περιστατικό που αφορά αρκούδες = 72% και λύκους = 76%, Έλληνες που έχουν ακούσει ένα περιστατικό που αφορά αρκούδες = 24% και λύκους = 21%).



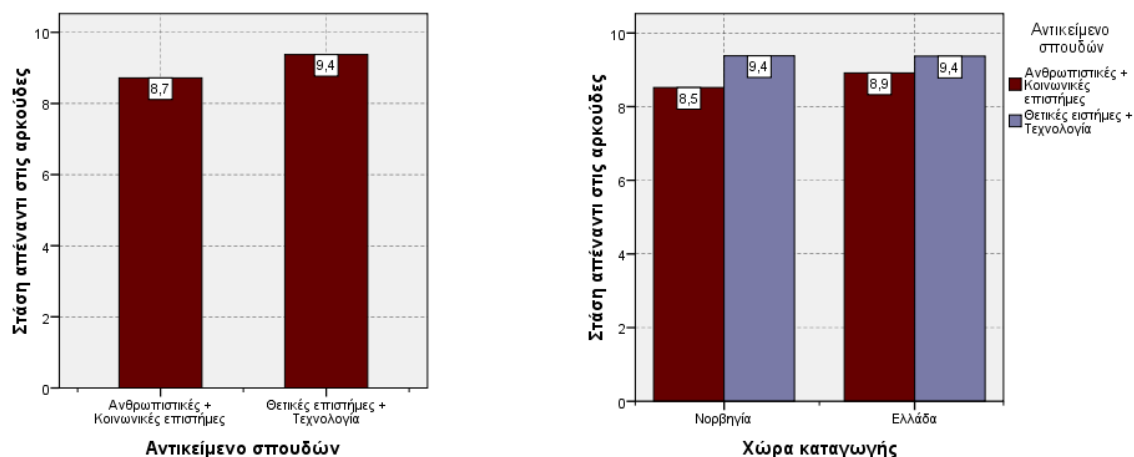
Διάγραμμα 17: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τα Περιστατικά σχετικά με αρκούδες και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -0.181$, $df = 1$, $P = 0.857$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -2.383$, $df = 1$, $P = 0.017$).

Διάγραμμα 18: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τα Περιστατικά σχετικά με λύκους (Mann - Whitney U test, $Z = -2.055$, $df = 1$, $P = 0.040$).

4.1.13 Αντικείμενο και επίπεδο σπουδών

Οι φοιτητές που σπούδαζαν Θετικές Επιστήμες και Τεχνολογία είχαν πιο θετική στάση σε σχέση με όσους σπούδαζαν Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες, αλλά σε στατιστικά σημαντικό βαθμό μόνο για τις αρκούδες. Αυτή η τάση είναι παρούσα στις περισσότερες περιπτώσεις και όταν εξετάσουμε τα δείγματα των δύο χωρών χωριστά, αν και σε στατιστικά σημαντικό βαθμό μόνο για τις αρκούδες στο νορβηγικό δείγμα (Διαγράμματα 19-20).

Το επίπεδο σπουδών φαίνεται να επηρεάζει τις στάσεις απέναντι στους λύκους με την πρώτη ματιά, αλλά το νορβηγικό δείγμα αποτελείται από ίσο αριθμό προπτυχιακών και μεταπτυχιακών (+ διδακτορικών) φοιτητών, ενώ το ελληνικό μόνο από 9 (4%) μεταπτυχιακούς (+ διδακτορικούς) λόγω των διαφορών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι, κανένα αξιόπιστο συμπέρασμα δεν μπορεί να εξαχθεί από τη συγκεκριμένη μεταβλητή.

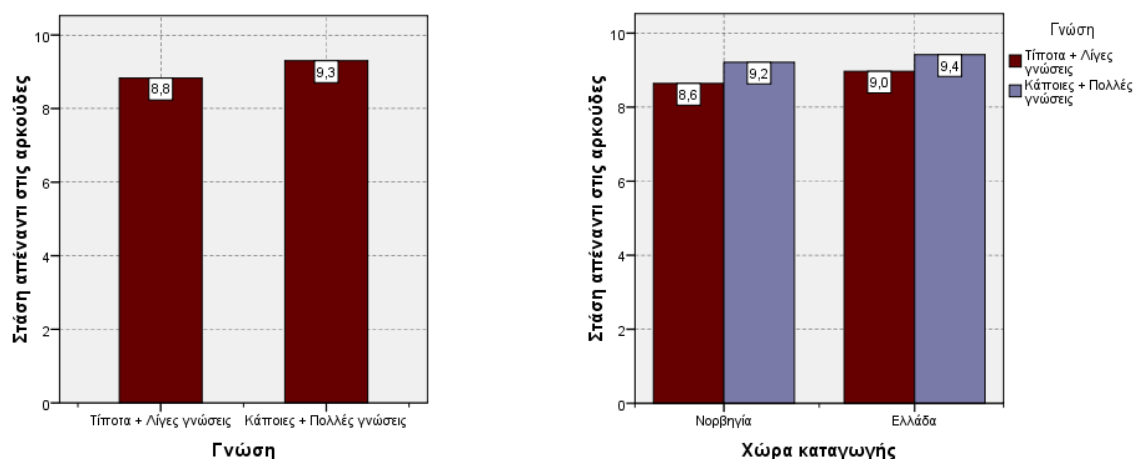


Διάγραμμα 19: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Αντικείμενο σπουδών (Mann - Whitney U test, $Z = -2.812$, $df = 1$, $P = 0.005$).

Διάγραμμα 20: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Αντικείμενο σπουδών και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.731$, $df = 1$, $P = 0.006$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -1.237$, $df = 1$, $P = 0.216$).

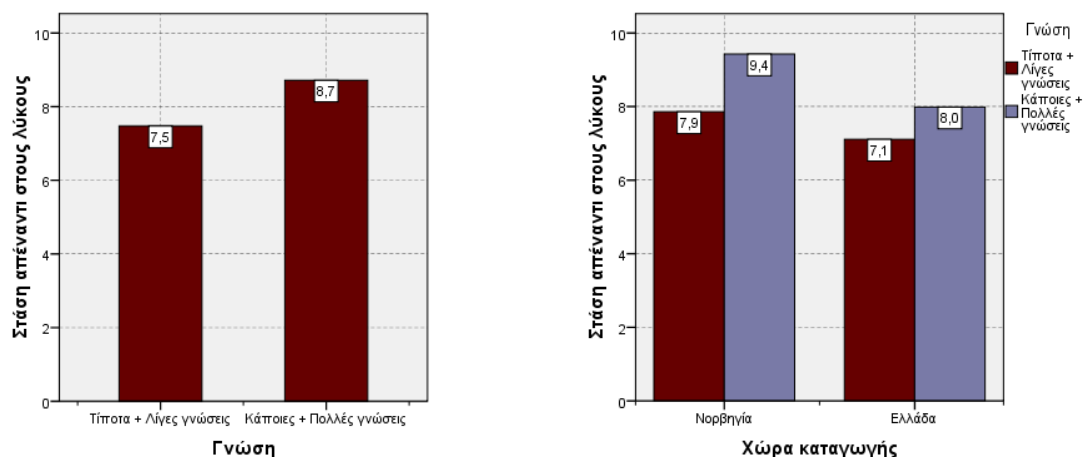
4.1.14 Γνώση

Οι γνώσεις που είχαν οι φοιτητές σχετικά με τα υπό μελέτη ζώα φάνηκε να επηρεάζουν τη στάση τους απέναντι σε αυτά, με τους πιο ενημερωμένους φοιτητές να έχουν την πιο θετική στάση (όλα τα αποτελέσματα ήταν στατιστικά σημαντικά). Οι σχέσεις ήταν επίσης ισχυρές, όταν τα δείγματα των δύο χωρών εξετάστηκαν ξεχωριστά (Διαγράμματα 21-24).



Διάγραμμα 21: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώση (Mann - Whitney U test, $Z = -2.239$, $df = 1$, $P = 0.025$).

Διάγραμμα 22: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώση και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.082$, $df = 1$, $P = 0.037$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -2.239$, $df = 1$, $P = 0.025$).

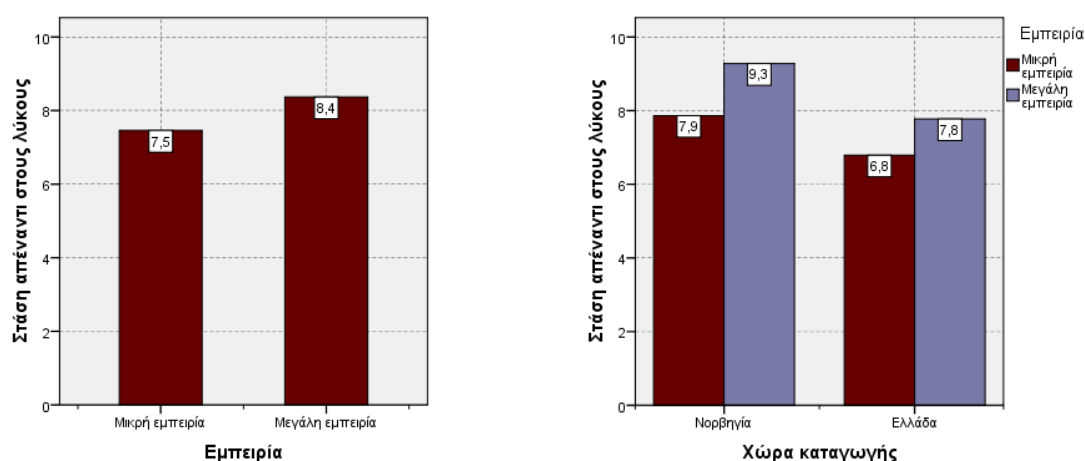


Διάγραμμα 23: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώση (Mann - Whitney U test, $Z = -4.535$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 24: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώση και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -4.863$, $df = 1$, $P < 0.0001$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -1.983$, $df = 1$, $P = 0.047$).

4.1.15 Εμπειρία

Οι απαντήσεις των ερωτήσεων 'Έχεις δει ποτέ αρκούδα/λύκο;', 'Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά αρκούδες/λύκους στη χώρα σου;', 'Τι γνωρίζεις για τις αρκούδες/λύκους;' συγκεντρώθηκαν και δημιουργήθηκε μια νέα μεταβλητή που κατέγραφε την εμπειρία των φοιτητών σε σχέση με τα υπό μελέτη ζώα. Παρατηρείται μια τάση προς θετικές στάσεις από τους φοιτητές που έχουν τη μεγαλύτερη εμπειρία, αλλά τα αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά μόνο για τους λύκους (Διαγράμματα 25-26).

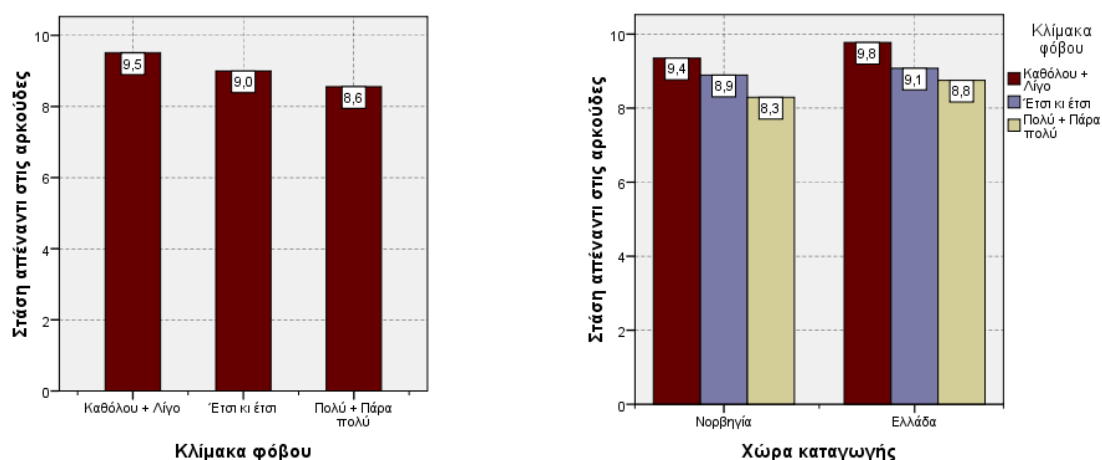


Διάγραμμα 25: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Εμπειρία (Mann - Whitney U test, $Z = -3.326$, $df = 1$, $P = 0.001$).

Διάγραμμα 26: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Εμπειρία και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Norway), $Z = -4.467$, $df = 1$, $P < 0.0001$, Mann - Whitney U test (Greece), $Z = -2.227$, $df = 1$, $P = 0.026$).

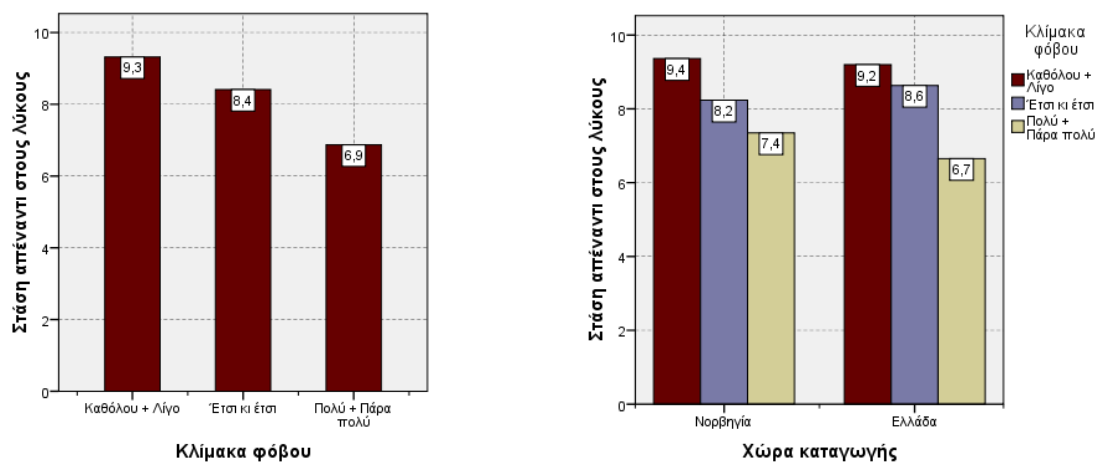
4.1.16 Κλίμακα φόβου

Ο φόβος που ανέφεραν οι φοιτητές ότι αισθάνονται απέναντι στο λύκο και στην αρκούδα φαίνεται να επηρεάζει τη στάση τους, με εκείνους που φοβούνται περισσότερο να έχουν και την πιο αρνητική στάση. Οι σχέσεις ήταν ισχυρές στο συνολικό δείγμα καθώς και στα επιμέρους δείγματα των δύο χωρών (Διαγράμματα 27-30).



Διάγραμμα 27: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Κλίμακα φόβου (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 12.379, $df = 2$, $P = 0.002$).

Διάγραμμα 28: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με την Κλίμακα φόβου και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Νορβηγία), Chi square = 9.420, $df = 2$, $P = 0.009$, Kruskal - Wallis test (Ελλάδα), Chi square = 5.495, $df = 2$, $P = 0.064$).

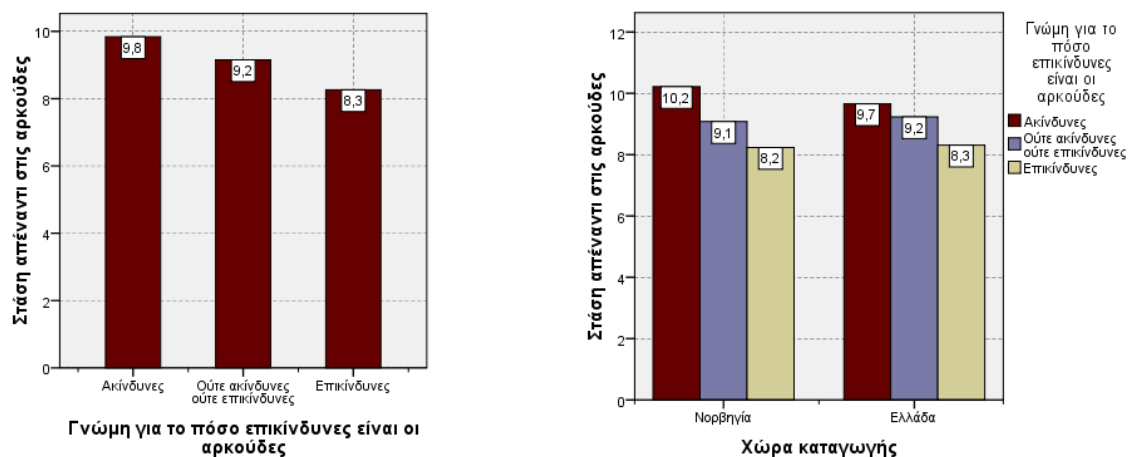


Διάγραμμα 29: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Κλίμακα φόβου (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 72.963, $df = 2$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 30: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με την Κλίμακα φόβου και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Norβηγία), Chi square = 32.989, df = 2, P < 0.0001, Kruskal - Wallis test (Ελλάδα), Chi square = 30.780, df = 2, P < 0.0001).

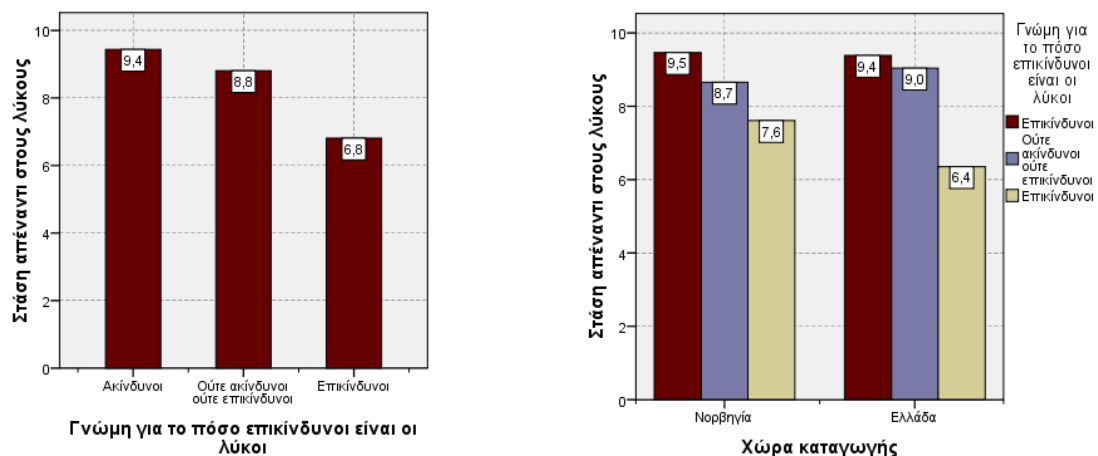
4.1.17 Γνώμη για το πόσο επικίνδυνα είναι τα ζώα αυτά

Ο παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει περισσότερο τη στάση των φοιτητών, είναι η γνώμη τους σχετικά με το πόσο επικίνδυνοι μπορεί να είναι οι λύκοι και οι αρκούδες. Οι φοιτητές που πίστευαν ότι τα υπό μελέτη ζώα μπορούν να αποτελέσουν απειλή, υιοθέτησαν και την πιο αρνητική στάση. Οι σχέσεις ήταν πολύ ισχυρές σε όλα τα δείγματα (Διαγράμματα 31-34).



Διάγραμμα 31: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 31.121, df = 2, P < 0.0001).

Διάγραμμα 32: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Norway), Chi square = 22.042, df = 2, P < 0.0001, Kruskal - Wallis test (Greece), Chi square = 10.256, df = 2, P = 0.006).

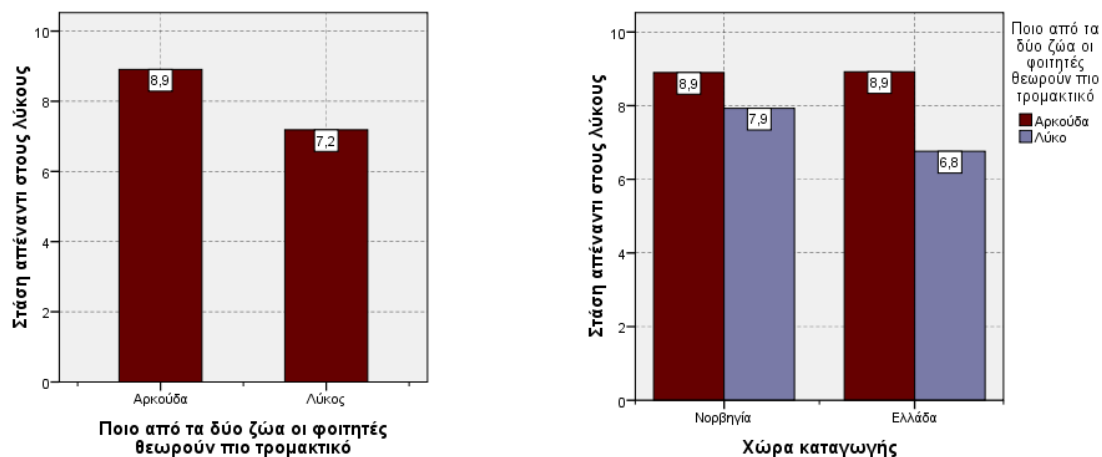


Διάγραμμα 33: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνοι είναι (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 81.715, df = 2, P < 0.0001).

Διάγραμμα 34: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με τη Γνώμη για το πόσο επικίνδυνοι είναι και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Norway), Chi square = 23.979, df = 2, $P < 0.0001$, Kruskal - Wallis test (Greece), Chi square = 48.859, df = 2, $P < 0.0001$).

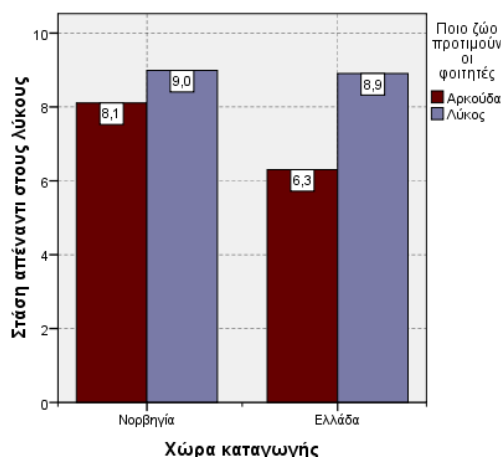
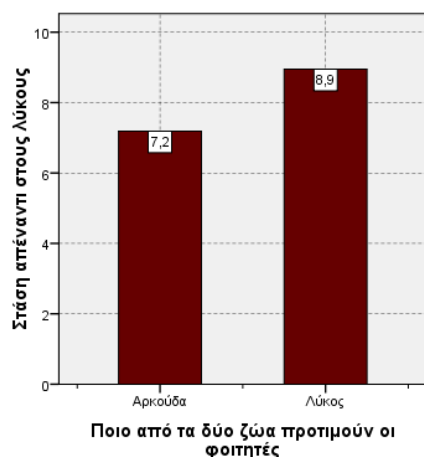
4.1.18 Εντυπώσεις

Τα τελευταία ερωτήματα που τέθηκαν ήταν σχετικά με το ποιο από τα δύο ζώα οι φοιτητές θεωρούσαν εξυπνότερο, ποιο τρομακτικότερο και ποιο προτιμούσαν. Οι φοιτητές που πίστευαν ότι οι αρκούδες ήταν πιο έξυπνες από τους λύκους έτειναν να έχουν πιο θετική στάση απέναντί τους, οι φοιτητές που πίστευαν ότι ήταν πιο τρομακτικές είχαν πιο αρνητική στάση και αυτοί που προτιμούσαν την αρκούδα είχαν επίσης πιο θετική στάση. Οι απαντήσεις φάνηκε ότι επηρέασαν τις στάσεις απέναντι στις αρκούδες, αλλά όχι σε στατιστικά σημαντικό βαθμό (Mann - Whitney U test, ns). Από την άλλη πλευρά, η σχέση μεταξύ των απαντήσεων και της στάσης απέναντι στους λύκους φάνηκε να είναι ισχυρότερη στα δύο τελευταία ερωτήματα. Οι τάσεις είναι ίδιες, αν το δείγμα κάθε χώρας εξεταστεί μεμονωμένα (Διαγράμματα 35-38).



Διάγραμμα 35: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα οι φοιτητές θεωρούν πιο τρομακτικό (Mann - Whitney U test, $Z = -6.694$, df = 1, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 36: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα οι φοιτητές θεωρούν πιο τρομακτικό και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.907$, df = 1, $P = 0.004$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -5.181$, df = 1, $P < 0.0001$).

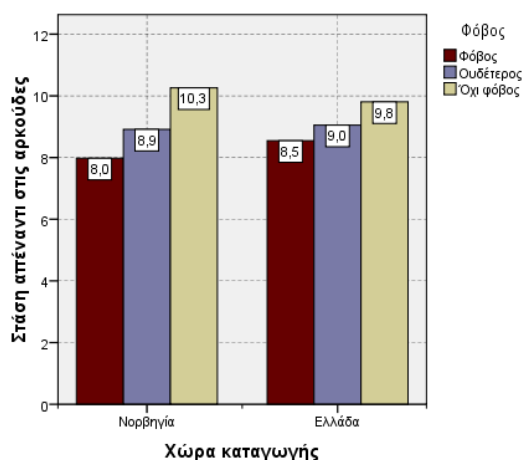
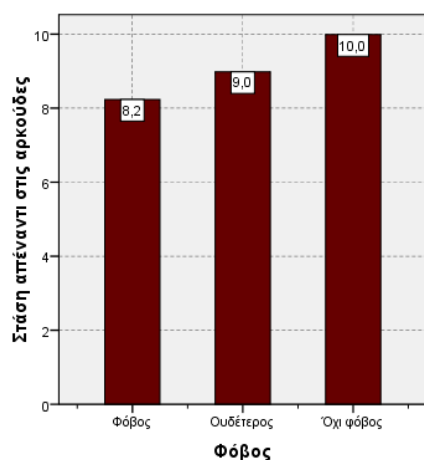


Διάγραμμα 37: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα προτιμούν οι φοιτητές (Mann - Whitney U test, $Z = -6.713$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 38: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Ποιο από τα δύο ζώα προτιμούν οι φοιτητές και τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Norway), $Z = -2.761$, $df = 1$, $P = 0.006$, Mann - Whitney U test (Greece), $Z = -6.435$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

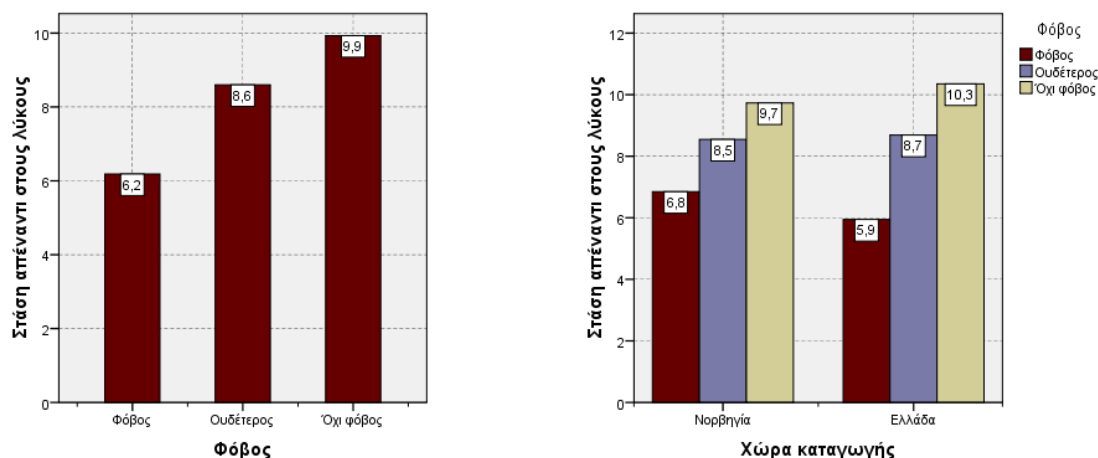
4.1.19 Φόβος

Οι απαντήσεις των ερωτήσεων *Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τις αρκούδες/λύκους;* *Πιστεύεις ότι οι αρκούδες/λύκοι είναι επικίνδυνες/οι;* *Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το πιο τρομακτικό;* και *Ποιο από τα δύο ζώα σου αρέσει περισσότερο;*, συγκεντρώθηκαν και μια νέα μεταβλητή εισήχθη στην προσπάθεια ανίχνευσης του φόβου των φοιτητών. Οι απαντήσεις δείχνουν ότι οι φοιτητές που φοβούνται και αντιπαθούν περισσότερο τις αρκούδες και τους λύκους έχουν πιο αρνητική στάση απέναντί τους. Οι σχέσεις είναι πολύ ισχυρές στο συνολικό δείγμα, καθώς και στα ξεχωριστά δείγματα των δύο χωρών (Διαγράμματα 39-42).



Διάγραμμα 39: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φόβο (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 25.349, $df = 2$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 40: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες σε σχέση με το Φόβο και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Νορβηγία), Chi square = 20.490, df = 2, P < 0.0001, Kruskal - Wallis test (Ελλάδα), Chi square = 6.446, df = 2, P = 0.040).

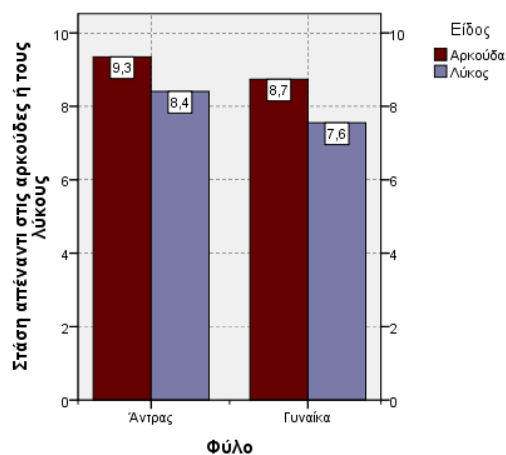
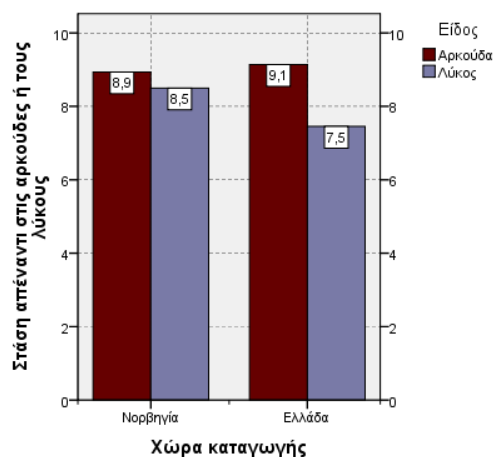


Διάγραμμα 41: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φόβο (Kruskal - Wallis H test, Chi square = 121.160, df = 2, P < 0.0001).

Διάγραμμα 42: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στους λύκους σε σχέση με το Φόβο και τη Χώρα καταγωγής (Kruskal - Wallis H test (Νορβηγία), Chi square = 38.251, df = 2, P < 0.0001, Kruskal - Wallis test (Ελλάδα), Chi square = 67.866, df = 2, P < 0.0001).

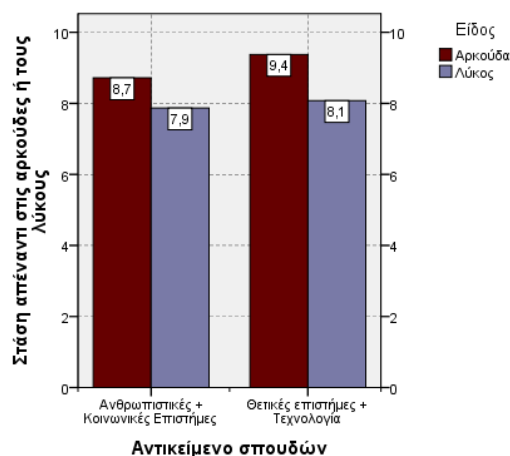
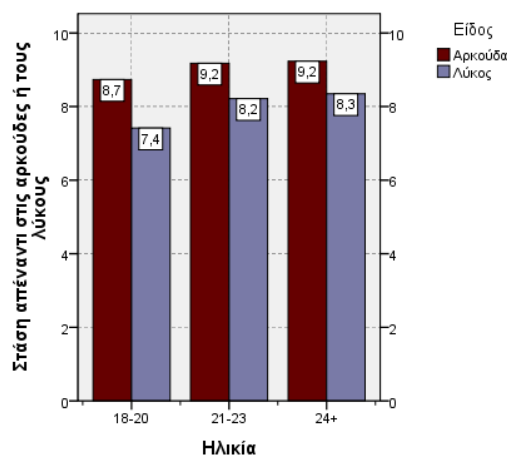
4.2 Διαφορές μεταξύ των δύο ειδών

Πραγματοποιήθηκαν επίσης τεστ Mann – Whitney U προκειμένου να εξεταστούν οι διαφορές στις στάσεις μεταξύ των ειδών από τους φοιτητές που ανήκαν στην ίδια ομάδα, για παράδειγμα, η διαφορά στις στάσεις των αντρών απέναντι στο λύκο σε σύγκριση με τις στάσεις των αντρών απέναντι στην αρκούδα. Οι μεταβλητές που εξετάστηκαν ήταν η χώρα καταγωγής, το φύλο, η ηλικία, το αντικείμενο σπουδών, ο τόπος γέννησης, η συχνότητα των υπαίθριων δραστηριοτήτων, η συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις, η ανατροφή παρουσία οικόσιτων ζώων και η κατοχή σκύλου στο παρελθόν ή το παρόν (Διαγράμματα 43-52). Οι υπόλοιπες μεταβλητές αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο ζώο κάθε φορά, έτσι η σύγκριση δεν ήταν εφικτή. Σε όλες τις περιπτώσεις οι στάσεις απέναντι στους λύκους ήταν πιο αρνητικές σε σχέση με τις στάσεις απέναντι στις αρκούδες, με τις διαφορές να είναι στατιστικά σημαντικές, εκτός από τις στάσεις των μελών περιβαλλοντικών οργανώσεων.



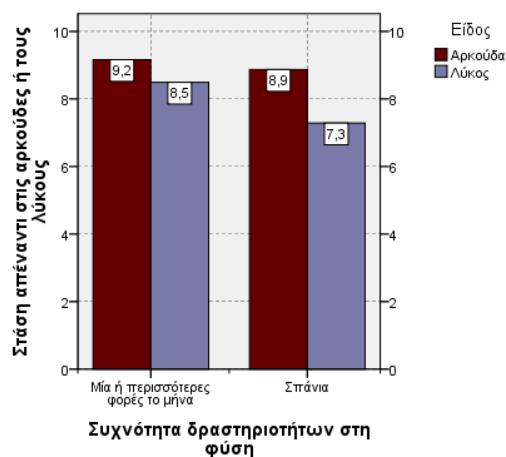
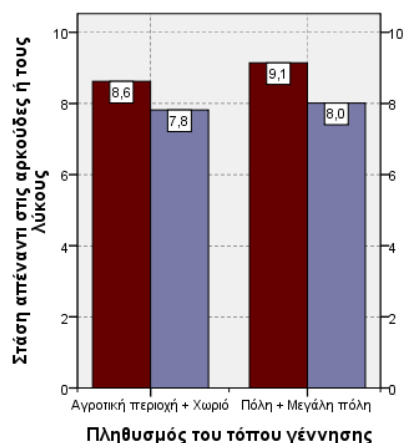
Διάγραμμα 43: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τη Χώρα καταγωγής (Mann - Whitney U test (Νορβηγία), $Z = -2.118$, $df = 1$, $P = 0.034$, Mann - Whitney U test (Ελλάδα), $Z = -6.186$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 44: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με το Φύλο (Mann - Whitney U test (Άντρες), $Z = -3.970$, $df = 1$, $P < 0.0001$, Mann - Whitney U test (Γυναίκες), $Z = -4.825$, $df = 1$, $P < 0.0001$).



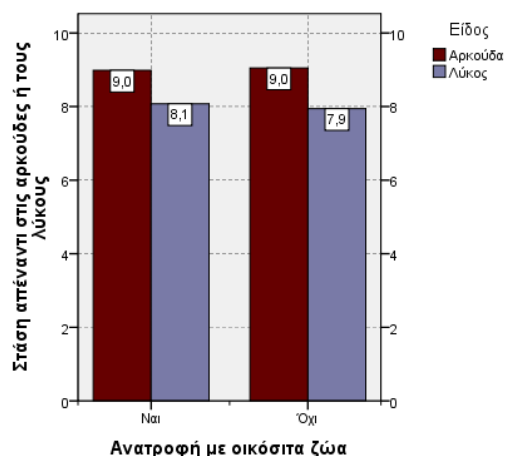
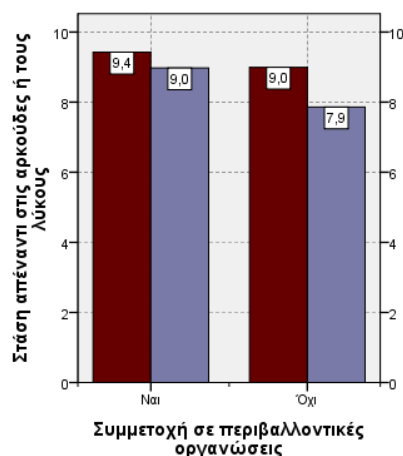
Διάγραμμα 45: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Ηλικία (Mann - Whitney U test (18-20), $Z = -4.856$, $df = 1$, $P < 0.0001$, Mann - Whitney U test (21-23), $Z = -3.373$, $df = 1$, $P = 0.001$, Mann - Whitney U test (24+), $Z = -2.674$, $df = 1$, $P = 0.007$).

Διάγραμμα 46: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με το Αντικείμενο σπουδών (Mann - Whitney U test (Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες), $Z = -3.331$, $df = 1$, $P = 0.001$, Mann - Whitney U test (Θετικές επιστήμες και Τεχνολογία), $Z = -5.524$, $df = 1$, $P < 0.0001$).



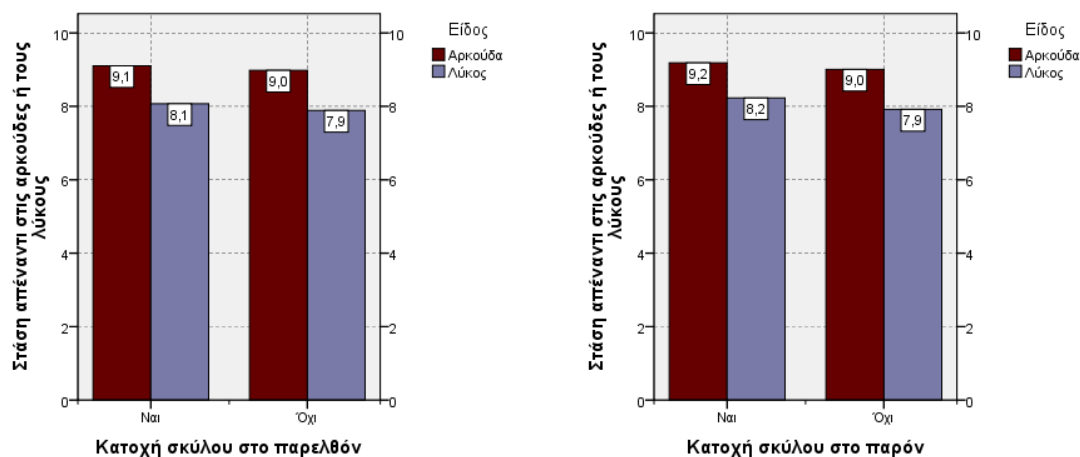
Διάγραμμα 47: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τον Πληθυσμό του τόπου γέννησης (Mann - Whitney U test (Αγροτική περιοχή και Χωριό), $Z = -2.173$, $df = 1$, $P = 0.030$, Mann - Whitney U test (Πόλη και Μεγάλη πόλη), $Z = -5.693$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 48: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τη Συχνότητα δραστηριοτήτων στη φύση (Mann - Whitney U test (Μία ή περισσότερες φορές το μήνα), $Z = -2.956$, $df = 1$, $P = 0.003$, Mann - Whitney U test (Σπάνια), $Z = -6.038$, $df = 1$, $P < 0.0001$).



Διάγραμμα 49: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με τη Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις (Mann - Whitney U test (Ναι), $Z = -0.632$, $df = 1$, $P = 0.528$, Mann - Whitney U test (Όχι), $Z = -6.238$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

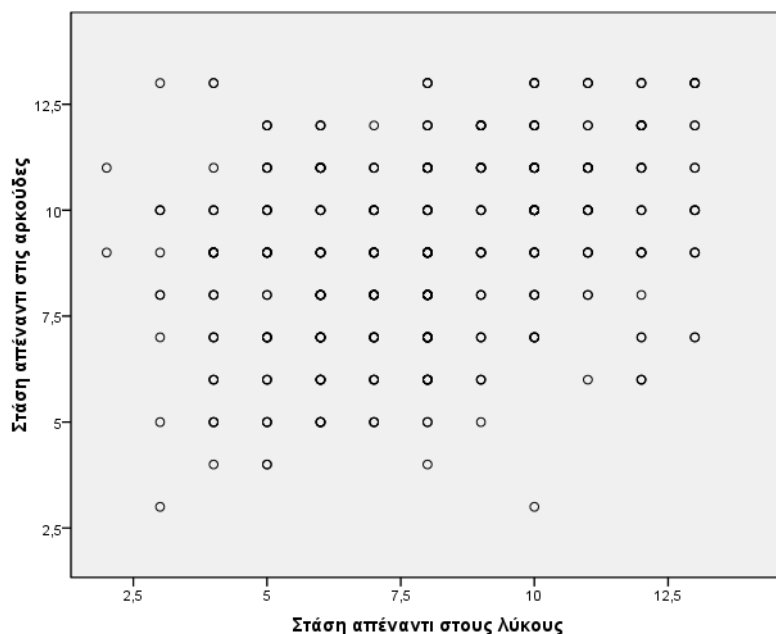
Διάγραμμα 50: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Ανατροφή με οικόσιτα ζώα (Mann - Whitney U test (Ναι), $Z = -2.055$, $df = 1$, $P = 0.040$, Mann - Whitney U test (Όχι), $Z = -5.828$, $df = 1$, $P < 0.0001$).



Διάγραμμα 51: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Κατοχή σκύλου στο παρελθόν (Mann - Whitney U test (Ναι), $Z = -4.066$, $df = 1$, $P < 0.0001$, Mann - Whitney U test (Όχι), $Z = -4.570$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Διάγραμμα 52: Μέσος όρος στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ή τους λύκους σε σχέση με την Κατοχή σκύλου στο παρόν (Mann - Whitney U test (Ναι), $Z = -2.228$, $df = 1$, $P = 0.026$, Mann - Whitney U test (Όχι), $Z = -5.700$, $df = 1$, $P < 0.0001$).

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε μια διμεταβλητή Ανάλυση Συσχέτισης (Correlation test) έτσι ώστε να διερευνηθεί αν οι φοιτητές που ήταν πιο θετικοί απέναντι στις αρκούδες ήταν επίσης πιο θετικοί απέναντι στο λύκο (Διάγραμμα 53). Τα αποτελέσματα ήταν σημαντικά και σε αυτήν την περίπτωση.



Διάγραμμα 53: Συσχέτιση μεταξύ των Στάσεων των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες και των Στάσεων απέναντι των φοιτητών στους λύκους (Pearson correlation coefficient = 0.335, $P < 0.0001$).

4.3 Πηγές πληροφόρησης

Η τελευταία ερώτηση που τέθηκε στους φοιτητές αφορούσε τη δική τους άποψη για τους παράγοντες που επηρέασαν τη στάση τους απέναντι στα υπό μελέτη ζώα. Οι απαντήσεις στην ερώτηση αυτή συνοψίζονται εδώ, καθώς δεν περιλαμβάνονται στην ανάλυση που προηγήθηκε. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η τηλεόραση και τα βιβλία ήταν η πιο συχνά αναφερόμενη από τους ερωτηθέντες πηγή πληροφόρησης για τα σαρκοφάγα (287 φοιτητές ανέφεραν ότι η στάση τους διαμορφώθηκε πολύ ή πάρα πολύ από την τηλεόραση και τα βιβλία), ακολουθούμενη από τους μύθους και τα παραμύθια (131 φοιτητές επηρεάστηκαν πολύ ή πάρα πολύ).

Οι πεποιθήσεις της οικογένειας συνιστούν επίσης ένα σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση των στάσεων (123 φοιτητές επηρεάστηκαν πολύ ή πάρα πολύ), ειδικά όσον αφορά τους Έλληνες (71 Έλληνες έναντι 52 Νορβηγών). Οι προσωπικές εμπειρίες που αναφέρονται από τους συμμετέχοντες φαίνεται να έχουν επηρεάσει σε μικρότερο βαθμό τις στάσεις τους (107 φοιτητές ανέφεραν ότι η στάση τους διαμορφώθηκε πολύ ή πάρα πολύ από τις προσωπικές τους εμπειρίες), γεγονός αναμενόμενο δεδομένου ότι οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες δεν είχαν άμεση επαφή με τα υπό μελέτη μεγάλα σαρκοφάγα. Το αντικείμενο σπουδών δεν έπαιξε επίσης σημαντικό ρόλο (78 φοιτητές επηρεάστηκαν πολύ ή πάρα πολύ). Οι φοιτητές που ισχυρίστηκαν ότι είχαν κι άλλες πηγές πληροφόρησης, ανέφεραν αρκετά την πολιτική και τους φίλους.

4.4 Πολυμεταβλητή ανάλυση

Τέλος, χρησιμοποιήθηκε Ανάλυση Γραμμικής Παλινδρόμησης (Linear regression analysis) για να ελεγχθεί η ικανότητα ορισμένων μέτρων ελέγχου (μεταβλητές που έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές) για την πρόβλεψη των στάσεων απέναντι στις αρκούδες και στους λύκους.

Οι μεταβλητές που εισήχθησαν στην πρώτη ανάλυση ήταν το φύλο, το αντικείμενο σπουδών, η παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων, η γνώση και ο φόβος των ερωτηθέντων. Οι μεταβλητές αυτές εξηγούσαν το 12.2% της διακύμανσης στις στάσεις απέναντι στις αρκούδες με το αποτέλεσμα να είναι στατιστικά σημαντικό ($P < 0.0001$). Όλες οι μεταβλητές εκτός από το φύλο παρουσίαζαν μια στατιστικά σημαντική μοναδική συμβολή στην εξίσωση, με το φόβο να εμφανίζει την ισχυρότερη συμβολή (Beta value = 0.239), ακολουθούμενο από την παρουσία αρκούδων στην περιοχή (Beta value = 0.150).

Πίνακας 6: Ανάλυση Γραμμικής Παλινδρόμησης για τις αρκούδες

	Significance	Beta value
Φύλο	0.111	- 0.078
Αντικείμενο σπουδών	0.024	0.110
Παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων	0.002	0.150
Γνώση	0.020	0.110
Φόβος	0.000	0.239

Όταν εξετάστηκε η στάση απέναντι στους λύκους, οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η χώρα καταγωγής, το φύλο, η ηλικία, η συχνότητα των δραστηριοτήτων στη φύση, η συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις, η εμπειρία και ο φόβος των ερωτηθέντων. Οι μεταβλητές αυτές εξηγούσαν το 33.3% της διακύμανσης στη στάση απέναντι στους λύκους με το αποτέλεσμα να είναι στατιστικά σημαντικό ($P < 0.0001$). Οι μεταβλητές που παρουσίαζαν μια στατιστικά σημαντική μοναδική συμβολή στην εξίσωση ήταν η συχνότητα των δραστηριοτήτων στη φύση, η συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις, η εμπειρία και ο φόβος, με το φόβο να εμφανίζει την ισχυρότερη συμβολή (Beta value = 0.471), ακολουθούμενο από την εμπειρία (Beta value = 0.155).

Πίνακας 7: Ανάλυση Γραμμικής Παλινδρόμησης για τους λύκους

	Significance	Beta value
Χώρα καταγωγής	0.635	- 0.024
Φύλο	0.200	- 0.055
Ηλικία	0.242	0.051
Συχνότητα υπαίθριων δραστηριοτήτων	0.030	- 0.099
Συμμετοχή σε περιβαλλοντική οργάνωση	0.053	- 0.081

Εμπειρία	0.000	0.155
Φόβος	0.000	0.471

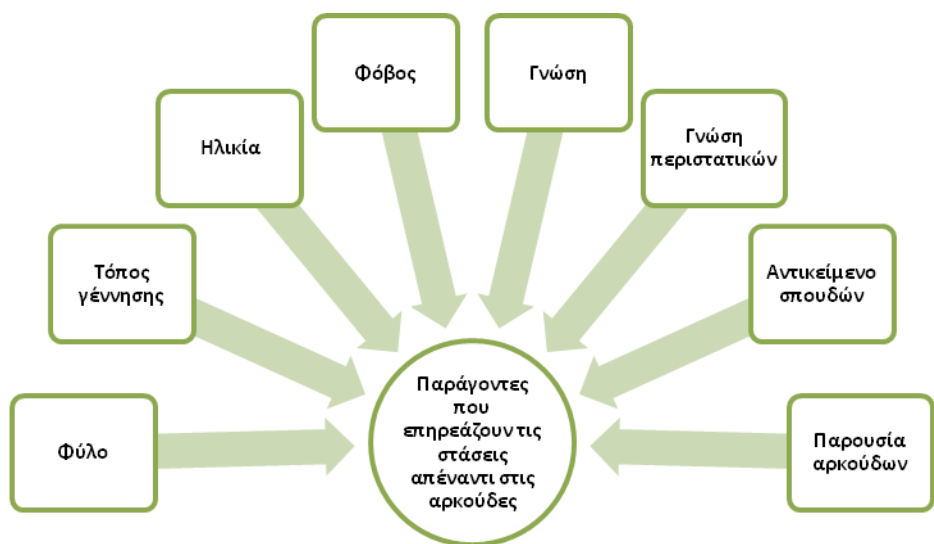
4.5 Σύνοψη

Όπως συνάγεται από την παραπάνω ανάλυση, μια σειρά από παράγοντες πιστεύεται ότι επηρεάζουν τη στάση των φοιτητών απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα και ιδιαίτερα το λύκο και την αρκούδα. Στη μελέτη μας, οι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν τις στάσεις σε στατιστικά σημαντικό βαθμό συνοψίζονται στους δύο πίνακες (Πίνακες 8-9) και τα δύο σχήματα (Σχήματα 2-3) που ακολουθούν. Στα σχήματα περιλαμβάνονται μόνο οι ομαδοποιημένες μεταβλητές «Εμπειρία» και «Φόβος» και όχι οι επιμέρους μεταβλητές από τις οποίες προήλθαν.

Πίνακας 8: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι στις αρκούδες [(+ ή -) μέτρια θετική ή αρνητική επίδραση στις στάσεις, (+ + ή - -) ισχυρή θετική ή αρνητική επίδραση στις στάσεις. Σε περίπτωση που η διαφοροποίηση δεν ήταν στατιστικά σημαντική, τα κελιά είναι άδεια].

	Συνολικό δείγμα	Νορβηγία	Ελλάδα
Φύλο (άντρες)	+	+	
Ηλικία (νέοι)			-
Τόπος γέννησης (αγροτική περιοχή)			-
Παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων	- -	- -	
Γνώση περιστατικών			+
Αντικείμενο σπουδών (Θετικές Επιστήμες + Τεχνολογία)	+ +	+ +	

Γνώση	++	++	++
Κλίμακα φόβου (πολύς φόβος)	--	--	
Γνώμη για το πόσο επικίνδυνα είναι τα ζώα αυτά (πολύ επικίνδυνα)	--	--	--
Φόβος (πολύς φόβος)	--	--	--

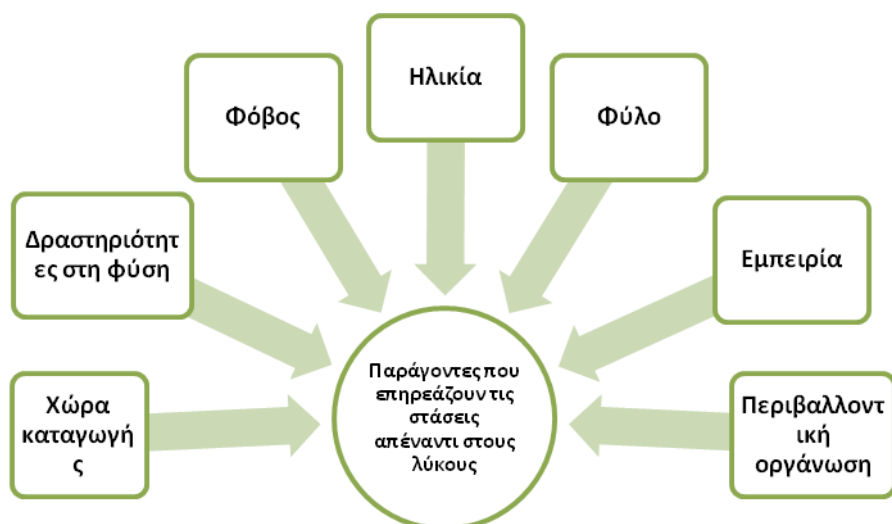


Σχήμα 2: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι στις αρκούδες

Πίνακας 9: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι στους λύκους [(+ ή -) μέτρια θετική ή αρνητική επίδραση στις στάσεις, (+ + ή - -) ισχυρή θετική ή αρνητική επίδραση στις στάσεις. Σε περίπτωση που η διαφοροποίηση δεν ήταν στατιστικά σημαντική, τα κελιά είναι άδεια].

	Συνολικό δείγμα	Νορβηγία	Ελλάδα
Χώρα καταγωγής (Ελλάδα)	-		
Φύλο (άντρες)	-	-	-
Ηλικία (νέοι)	-	-	-

Συχνότητα υπαίθριων δραστηριοτήτων (αυξημένη συχνότητα)	++	++	++
Συμμετοχή σε περιβαλλοντική οργάνωση	++		
Επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο	++	++	
Επαφή με λύκο		++	
Γνώση περιστατικών	+		
Γνώση	++	++	++
Εμπειρία	++	++	++
Κλίμακα φόβου (πολύς φόβος)	--	--	--
Γνώμη για το πόσο επικίνδυνοι είναι οι λύκοι (πολύ επικίνδυνοι)	--	--	--
Ποιο ζώο οι φοιτητές θεωρούν πιο τρομακτικό (λύκος)	--	--	--
Ποιο ζώο οι φοιτητές προτιμούν (λύκος)	++	++	++
Φόβος (πολύς φόβος)	--	--	--



Σχήμα 3: Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι στους λύκους

5. Συζήτηση

5.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης συνάδουν με τα βιβλιογραφικά δεδομένα και τα – στατιστικά σημαντικά – ευρήματα απαντούν στα ερωτήματα που τέθηκαν στην *Εισαγωγή*. Φαίνεται ότι η πλειονότητα των νέων και μορφωμένων ανθρώπων υιοθετούν θετική στάση απέναντι στα υπό μελέτη σαρκοφάγα (75% των ερωτηθέντων ήταν θετικά προσκείμενοι και 12% ήταν ουδέτεροι απέναντι στην αρκούδα και 57% ήταν θετικά προσκείμενοι και 10% ήταν ουδέτεροι απέναντι στο λύκο), στάση η οποία επηρεάζεται από ένα συνδυασμό παραγόντων. Σε μια περίληψη των υπάρχουσών μελετών για τις στάσεις απέναντι στους λύκους, οι Williams et al. (2002), διαπίστωσαν ότι κατά μέσο όρο το 51% του συνόλου των ερωτηθέντων είχαν θετική στάση απέναντί τους.

Συνοψίζοντας τους παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών, αρχικά παρατηρούμε μια σημαντική διαφορά μεταξύ των χωρών όσον αφορά τη στάση απέναντι στους λύκους, με τους Νορβηγούς να υιοθετούν πιο θετική στάση συγκριτικά με τους Έλληνες σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο. Στο σημείο αυτό όμως, χρειάζεται να επισημανθεί ότι τα δύο δείγματα παρουσίαζαν αρκετές διαφορές μεταξύ τους, γεγονός που μπορεί να έχει επηρεάσει τη βαθμολογία στην κλίμακα των στάσεων. Οι Έλληνες φοιτητές, για παράδειγμα, ήταν κατά μέσο όρο νεότεροι και επιδίδονταν σπανιότερα σε υπαίθριες δραστηριότητες.

Φαίνεται ότι οι Έλληνες έχουν διαμορφώσει μια πιο αρνητική εικόνα για το λύκο, εκδηλώνοντας κατά τη διάρκεια της έρευνας μεγαλύτερο φόβο και περιγράφοντάς τον ως επικίνδυνο και τρομακτικό. Όταν τους ζητήθηκε να κατονομάσουν τρία επίθετα που χαρακτηρίζουν κατά τη γνώμη τους το ζώο αυτό, οι λέξεις που χρησιμοποίησαν εμπεριείχαν πολύ αρνητικές έννοιες (αιμοβόρος, φονικός, αδίστακτος, ανθρωποφάγος, αιμοδιψής), ενώ αναφέρθηκε αρκετά και η λέξη κακός. Όταν ρωτήθηκαν για τα συναισθήματά τους, η πιο δημοφιλής απάντηση ήταν «φόβος» και επέλεξαν το λύκο ως πιο τρομακτικό από την αρκούδα σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι Νορβηγοί. Ακόμα και αν φαίνεται να γνωρίζουν κάποια πράγματα για τις συνήθειες των λύκων και να έχουν αρκετές εμπειρίες μαζί τους, τους χαρακτηρίζουν πιο αρνητικά σε σύγκριση με τους Νορβηγούς (περισσότεροι Έλληνες ανέφεραν την αρκούδα ως το πιο έξυπνο ζώο από τα δύο και το λύκο ως το τρομακτικότερο).

Όπως προτείνει ο Dingwall (2001), κατά τη διερεύνηση των στάσεων απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα σε μια συγκεκριμένη περιοχή, θα άξιζε να εντοπιστούν σχετικές εκφράσεις στη γλώσσα ή την τοπική διάλεκτο, καθώς και αναφορές σε ιστορίες, παραμύθια ή παιχνίδια, για να αντιληφθούμε τα πολιτισμικά «βάρη» που φέρει το υπό μελέτη ζώο στη συγκεκριμένη περιοχή.

Κατά τη διάρκεια της μελέτης μας, πραγματοποιήθηκε μια συλλογή από μύθους και παραμύθια τόσο ελληνικά όσο και νορβηγικά. Έχει αναφερθεί ότι ο πολιτισμός επηρεάζει τη συμπεριφορά (Matsumoto 1993), οπότε ένας από τους λόγους που οι Έλληνες είναι πιο αρνητικοί μπορεί να είναι η επιρροή από τους μύθους και τα παραμύθια. Στην ερώτηση *Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από τους μύθους και τα παραμύθια;* περίπου οι μισοί ερωτηθέντες του ελληνικού δείγματος ισχυρίστηκαν ότι έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό. Ένας μεγάλος αριθμός ελληνικών παραμυθιών και ιδιαίτερα οι μύθοι του Αισώπου αναφέρουν το λύκο ως τον ύπουλο και κακό θηρευτή, ο οποίος εξαπατά και επιτίθεται σε ανθρώπους και οικόσιτα ζώα. Αντίθετα, τα περισσότερα από τα νορβηγικά παραμύθια ασχολούνται με την αρκούδα και όχι με το λύκο και τη σκιαγραφούν ως ανόητη, που πάντα εξαπατάται από τα άλλα ζώα. Την εποχή που γράφτηκαν αυτές οι ιστορίες, οι άνθρωποι και τα μεγάλα σαρκοφάγα αλληλεπιδρούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό, γι' αυτό και ήταν σημαντικό να μεταδοθεί στις νεότερες γενιές το μήνυμα ότι τα ζώα αυτά μπορεί να είναι επικίνδυνα. Παρά ταύτα, οι ιστορίες για το «μεγάλο κακό λύκο» εξακολουθούν να αποτελούν μέρος της παράδοσής μας και οι νεότερες γενιές ανατρέφονται ακούγοντάς τες και αναπαράγοντας το στερεότυπο.

Το φύλο βρέθηκε επίσης να είναι σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση των στάσεων, με τους άντρες να είναι πιο θετικοί σε σχέση με τις γυναίκες. Το αποτέλεσμα αυτό είναι σύμφωνο με τα πορίσματα των περισσότερων ερευνών σχετικά με τις στάσεις απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα, όπως αναφέρθηκε και στην *Εισαγωγή*. Στην παρούσα μελέτη δεν κατέστη δυνατό να διερευνήσουμε καμία από τις υποθέσεις που προτείνουν οι Prokop & Fančoničová (2010) για την εξήγηση των διαφορών μεταξύ των δύο φύλων. Η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών δεν είχε παιδιά, γι' αυτό δεν ήταν εφικτό να ελεγχθεί η υπόθεση της «αναπαραγωγικής επένδυσης». Επίσης, δε συγκρίναμε τις απαντήσεις των ερωτηθέντων με τη φυσική τους κατάσταση, ώστε να μπορέσουμε να ελέγξουμε την υπόθεση της «φυσικής κατάστασης». Η τελευταία υπόθεση (της «θηρευτικής πίεσης») ήταν πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να ελεγχθεί.

Όσον αφορά την ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα, διαπιστώθηκε ότι η θετική στάση αυξάνεται με την ηλικία, μόνο όμως στο ελληνικό δείγμα. Με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία, όσο αυξάνεται η ηλικία οι στάσεις τείνουν να γίνονται περισσότερο αρνητικές. Το γεγονός ότι στην παρούσα μελέτη αυτό δεν επιβεβαιώνεται, θα μπορούσε να μας οδηγήσει στην παραδοχή ότι η πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι αυτή που συμβάλλει στη βελτίωση των στάσεων στο δείγμα μας. Οι περισσότεροι Έλληνες φοιτητές ανήκαν στις νεότερες ηλικιακές ομάδες και ίσως αυτός να είναι ένας από τους λόγους που σε γενικές γραμμές ήταν πιο αρνητικοί απέναντι στους λύκους.

Συχνά επικρατεί η αντίληψη πως οι άνθρωποι που επιδίδονται σε υπαίθριες δραστηριότητες, όπως το κυνήγι μικρών ζώων, η πεζοπορία στο βουνό ή η συλλογή μούρων και μανιταριών, θα νιώθουν λιγότερο φόβο απέναντι στα σαρκοφάγα, καθώς οι γνώσεις τους σε συνδυασμό με την εμπειρία τους στη φύση θα μειώνουν τους φόβους και

τις φοβίες τους (Røskraft et al. 2003). Στην παρούσα μελέτη δεν εξετάσαμε κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά, οι φοιτητές όμως οι οποίοι βρίσκονται συχνά στη φύση είχαν πιο θετική στάση απέναντι στο λύκο, σε σχέση με εκείνους που ανέφεραν ότι εκτελούν σπάνια υπαίθριες δραστηριότητες.

Τα μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων ήταν επίσης πιο θετικά απέναντι στους λύκους. Είναι αναμενόμενο οι άνθρωποι που συμμετέχουν σε αυτές τις οργανώσεις να διέπονται από φυσιολατρικές αξίες και να εκτιμούν την άγρια ζωή και το περιβάλλον εν γένει. Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώθηκε και από την παρούσα μελέτη.

Το μέγεθος του τόπου καταγωγής καθώς και η παρουσία αρκούδων στην περιοχή φάνηκε, επίσης, να επηρεάζει τη στάση απέναντι στο ζώο αυτό. Όπως σημειώνεται και στην *Εισαγωγή*, οι άνθρωποι που κατάγονται από αστικές περιοχές είναι πιο θετικοί απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα, πιθανώς, επειδή γνωρίζουν ότι έχουν λιγότερες πιθανότητες να συναντήσουν, πόσο μάλλον να αντιμετωπίσουν ένα τέτοιο ζώο (Røskraft et al. 2007). Αυτή μοιάζει να είναι η περίπτωση και στη δική μας μελέτη, δεδομένου ότι οι φοιτητές από αστικές περιοχές συχνά αναφέρονταν στα μεγάλα σαρκοφάγα ως ένα από τα θέματα που τους απασχολούσαν λιγότερο. Η παρουσία αρκούδων πλησίον του τόπου καταγωγής τους επηρέασε αρνητικά τη στάση των φοιτητών προς αυτές, πιθανώς λόγω εμπειριών λεηλασίας σε κοπάδια οικόσιτων ζώων ή λόγω ιστοριών που ακούγονται στην περιοχή για επιθέσεις (Karlsson & Sjöström 2007; Røskraft et al. 2003).

Η στάση απέναντι στις αρκούδες επηρεάστηκε επίσης από το αντικείμενο σπουδών των συμμετεχόντων στην έρευνα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Νορβηγία. Οι φοιτητές που σπούδαζαν Θετικές Επιστήμες και Τεχνολογία είχαν θετικότερες στάσεις σε σχέση με τους φοιτητές που σπούδαζαν Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες. Οι φοιτητές Θετικών Επιστημών πίστευαν επίσης σε μεγαλύτερο βαθμό ότι οι αρκούδες δεν είναι επικίνδυνες, οπότε αυτό θα μπορούσε να αποτελεί έναν από τους λόγους για τη διαφορά στις στάσεις. Οι φοιτητές Κοινωνικών Επιστημών είναι πιθανόν λιγότερο ενημερωμένοι για την άγρια ζωή και τους θηρευτές, έχοντας έτσι μια πιο αρνητική στάση απέναντί τους. Η τάση αυτή ήταν επίσης παρούσα όταν ο λύκος ήταν το υπό μελέτη ζώο, αλλά οι διαφορές δεν ήταν στατιστικά σημαντικές.

Αν και τα αποτελέσματα προηγούμενων μελετών παρουσιάζονται αντιφατικά, στην παρούσα μελέτη βρήκαμε μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της γνώσης για τα σαρκοφάγα και της θετικής στάσης απέναντί τους. Οι πληροφορίες σχετικά με τις διατροφικές τους συνήθειες, τα ενδιαφέροντα που ενοικούν καθώς και τους πιθανούς κινδύνους που απορρέουν από αυτά, μπορούν να εξορθολογήσουν το φόβο και έτσι να οδηγήσουν σε μια πιο θετική στάση. Παρά το γεγονός ότι οι φοιτητές αποτελούν μία από τις νεότερες και πιο μορφωμένες ομάδες της κοινωνίας, διαφορές είναι δυνατόν να εντοπιστούν ακόμη και ανάμεσά τους. Το σχολείο δεν παρέχει πάντα τις απαραίτητες γνώσεις για την άγρια πανίδα και τα σαρκοφάγα, ενώ οι διαφορετικές πηγές πληροφοριών μπορούν να

διαμορφώσουν διαφορετικές στάσεις. Έτσι, η πραγματική γνώση και οι πληροφορίες ίσως να αποδειχθούν σημαντικές για τη μείωση των επιπέδων του φόβου και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση στάσεων με βάση την πραγματικότητα.

Εκτός από τη γνώση, η εμπειρία που είχε κάποιος με τα μεγάλα σαρκοφάγα μπορεί επίσης να είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι σε αυτά. Σύμφωνα με τη θεωρία της βιοφιλίας (biophilia theory), η εμπειρική γνώση σχετικά με μια απειλή θα πρέπει να μειώνει το φόβο απέναντί της (Diamond 1993). Επομένως, η συνύπαρξη με μεγάλα σαρκοφάγα, η συμμετοχή σε υπαίθριες δραστηριότητες, καθώς και η εκπαίδευση είναι παράγοντες που ενισχύουν τη γνώση σχετικά με τις απειλές που μπορεί να αποτελέσουν τα ζώα αυτά και διαμορφώνουν μια πιο θετική στάση (Røskaft et al. 2003). Η συγκίνηση που προσφέρει η οπτική επαφή με έναν άγριο θηρευτή στη φύση ή στο ζωολογικό κήπο θεωρείται συχνά ως ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν θετικά τις στάσεις (Røskaft et al. 2007), ενώ τα περιστατικά που αφορούν επιθέσεις σαρκοφάγων σε ανθρώπους ή οικόσιτα ζώα που κάποιος έχει ακούσει ενδέχεται να οδηγήσουν σε πιο αρνητική στάση. Έτσι, η μεταβλητή που ομαδοποιεί αυτούς τους παράγοντες (γνώση, άμεση επαφή και περιστατικά) υπήρξε μία από αυτές που επηρεάζουν περισσότερο τις στάσεις, κατά περίεργο όμως τρόπο μόνο απέναντι στο λύκο. Πρέπει ωστόσο να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι το νορβηγικό και το ελληνικό δείγμα είχαν ορισμένες διαφορές στις ερωτήσεις αυτές, με πιο σημαντική αυτή για τα περιστατικά. Οι Νορβηγοί φάνηκε να είναι πολύ πιο ενημερωμένοι όσον αφορά τις επιθέσεις λύκων και αρκούδων απέναντι σε οικόσιτα ζώα και ανθρώπους, χαρακτηριστικό που μπορεί να επηρέασε τα αποτελέσματα.

Ο φόβος και η ανησυχία για τα μεγάλα σαρκοφάγα που ανέφεραν οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν ο ισχυρότερος παράγοντας για τη διαμόρφωση αρνητικών στάσεων. Οι φοιτητές που πίστευαν ότι τα μεγάλα σαρκοφάγα είναι επικίνδυνα, θεωρούσαν πιθανώς πως μια αντιπαράθεση μαζί τους θα έχει βλαβερές συνέπειες για τους ίδιους. Ο φόβος, η απέχθεια και η πεποίθηση ότι τα μεγάλα σαρκοφάγα είναι επικίνδυνα έχουν άμεση σχέση με τις αρνητικές στάσεις σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, οπότε τα αποτελέσματά μας είναι συνεπή με τα ευρήματα αυτά.

Είναι εμφανές σε όλα τα αποτελέσματα και αποδεικνύεται και από τα τελευταία τεστ που πραγματοποιήθηκαν, ότι οι φοιτητές έχουν θετικότερη στάση απέναντι στις αρκούδες από ό,τι απέναντι στους λύκους. Παρόλο που οι αρκούδες είναι δυνητικά πιο επικίνδυνες από τους λύκους (Bath 2000), οι άνθρωποι τείνουν να τις συνδέουν με τα χνουδωτά αρκουδάκια και να τις περιγράφουν ως γλυκές και απαλές (Lindberg 2008). Κάτι τέτοιο συνέβη και στην παρούσα μελέτη, όπου οι φοιτητές συχνά χαρακτήριζαν τις αρκούδες ως χαριτωμένες ή χνουδωτές. Από την άλλη πλευρά, ο λύκος υποδύεται το χαρακτήρα του κακού σε έναν αριθμό παραμυθιών, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως. Ωστόσο, είναι φανερό ότι οι φοιτητές που είχαν μια πιο θετική στάση απέναντι στην αρκούδα, είχαν αντίστοιχα θετικότερη στάση και απέναντι στο λύκο. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να

υποθέσουμε ότι, παρά τις διαφορές στις στάσεις μεταξύ των δύο ζώων, όλες οι μεταβλητές που ελέγχθηκαν παραπάνω επηρεάζουν τη γενικότερη αντίληψη απέναντι στην άγρια ζωή.

Εξετάζοντας τις πηγές πληροφόρησης που οι ίδιοι οι φοιτητές ανέφεραν ότι είχαν όσον αφορά τα μεγάλα σαρκοφάγα, παρατηρούμε, όπως αναφέρεται και παραπάνω, ότι η τηλεόραση και τα βιβλία ήταν η πιο συχνά αναφερόμενη πηγή. Μερικοί ερευνητές προτείνουν ότι οι νεότερες γενιές είναι πιο θετικές ως προς τα μεγάλα σαρκοφάγα, λόγω της αλλαγής στον τρόπο που τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης τα παρουσιάζουν τα τελευταία χρόνια, από άσχημα και απειλητικά σε παιχνιδιάρικα και όμορφα (Kellert et al. 1996; Messmer et al. 2001). Ωστόσο, όπως επισημαίνουν οι Bruskotter et al. (2007), δεν είναι ακόμα σαφές εάν οι παράγοντες που υποστηρίζουν αυτοί οι συγγραφείς προκάλεσαν πράγματι αλλαγή στις στάσεις, ή αν απλώς αποτύπωσαν μια αλλαγή που βρισκόταν σε εξέλιξη.

Όσον αφορά την επιρροή της οικογένειας στις στάσεις των φοιτητών, μπορούμε να αναφέρουμε ότι, καθώς η οικογένεια παρέχει πάντα τα πρώτα ερεθίσματα, είναι αναμενόμενο να έχει καθοριστικό ρόλο και στη διαμόρφωση των στάσεων απέναντι στην άγρια ζωή και στο περιβάλλον γενικότερα. Οι διαφορές ως προς το επίπεδο επιρροής της οικογένειας μεταξύ Ελλήνων και Νορβηγών πιστεύεται ότι είναι κυρίως πολιτισμικές.

Οι φοιτητές που ισχυρίστηκαν ότι είχαν κι άλλες πηγές πληροφόρησης, ανέφεραν αρκετά την πολιτική και τους φίλους. Το γεγονός ότι η πολιτική επηρέασε τη στάση των ερωτηθέντων απέναντι στην άγρια φύση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τους υπευθύνους για τη λήψη αποφάσεων και την οργάνωση μελλοντικών εκστρατειών ευαισθητοποίησης του κοινού.

5.2 Συμπεράσματα

- Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φοιτητών υιοθετούν θετική στάση απέναντι στους λύκους και στις καφέ αρκούδες.
- Οι Νορβηγοί φοιτητές ήταν πιο θετικοί απέναντι στους λύκους σε σχέση με τους Έλληνες, ενώ δεν παρατηρήθηκαν διαφορές όσον αφορά τις αρκούδες.
- Οι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν τη στάση των φοιτητών ολόκληρου του δείγματος απέναντι στις αρκούδες ήταν το φύλο, η παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων, το αντικείμενο σπουδών τους, η γνώση για το συγκεκριμένο είδος, η γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι οι αρκούδες καθώς και ο φόβος τους γι' αυτές.

- Οι Νορβηγοί φαίνεται ότι επηρεάστηκαν περισσότερο από το φύλο, την παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής τους, το αντικείμενο σπουδών τους, τη γνώση για το συγκεκριμένο είδος, τη γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι οι αρκούδες καθώς και το φόβο τους γι' αυτές.
- Οι Έλληνες από την άλλη πλευρά φαίνεται ότι επηρεάστηκαν περισσότερο από την ηλικία, τον τόπο καταγωγής τους, τη γνώση περιστατικών σχετικά με τις αρκούδες, τη γνώση για το συγκεκριμένο είδος, τη γνώμη για το πόσο επικίνδυνες είναι οι αρκούδες καθώς και το φόβο τους γι' αυτές.
- Όσον αφορά τους λύκους το σύνολο των φοιτητών φαίνεται να επηρεάστηκε από τη χώρα καταγωγής, το φύλο, την ηλικία, τη συχνότητα υπαίθριων δραστηριοτήτων, τη συμμετοχή σε περιβαλλοντική οργάνωση, την επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο, τη γνώση περιστατικών σχετικά με λύκους, τη γνώση τους για τον εν λόγω είδος, την εμπειρία τους συνολικά, τη γνώμη τους για το πόσο επικίνδυνοι είναι οι λύκοι, πόσο τρομακτικούς τους θεωρούν, αν τους αρέσουν και πόσο τους φοβούνται.
- Οι παράγοντες που φαίνεται ότι επηρέασαν τους Νορβηγούς είναι το φύλο, η ηλικία, η συχνότητα υπαίθριων δραστηριοτήτων, η επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο, αλλά και η επαφή γενικά, η γνώση τους για τον εν λόγω είδος, η εμπειρία τους συνολικά, η γνώμη τους για το πόσο επικίνδυνοι είναι οι λύκοι, πόσο τρομακτικούς τους θεωρούν, αν τους αρέσουν και πόσο τους φοβούνται.
- Οι Έλληνες φαίνεται ότι επηρεάστηκαν περισσότερο από το φύλο, την ηλικία, τη συχνότητα υπαίθριων δραστηριοτήτων, τη γνώση τους για τους λύκους, την εμπειρία τους συνολικά, τη γνώμη τους για το πόσο επικίνδυνοι είναι οι λύκοι, πόσο τρομακτικούς τους θεωρούν, αν τους αρέσουν και πόσο τους φοβούνται.
- Ο παράγοντας που επηρέασε περισσότερο τη στάση των φοιτητών απέναντι στις αρκούδες ήταν ο φόβος, ακολουθούμενος από την παρουσία αρκούδων στην περιοχή καταγωγής των ερωτηθέντων.
- Ο φόβος ήταν, επίσης, ο παράγοντας που επηρέασε περισσότερο τη στάση των φοιτητών απέναντι στους λύκους, ακολουθούμενος από την εμπειρία των ερωτηθέντων με το εν λόγω είδος.
- Όλες οι ομάδες φοιτητών, εκτός από τα μέλη περιβαλλοντικών οργανώσεων, είχαν αρνητικότερη στάση απέναντι στους λύκους σε σχέση με τις αρκούδες.
- Οι φοιτητές που είχαν θετικότερη στάση απέναντι στις αρκούδες, είχαν και θετικότερη στάση απέναντι στους λύκους.

6. Επίλογος

Όπως αναλύθηκε και παραπάνω, αρκετές μελέτες έχουν λάβει χώρα σχετικά με τις στάσεις απέναντι στην αρκούδα, το λύκο ή και τα δύο ζώα, αλλά η παρούσα μελέτη ήταν η πρώτη που πραγματοποιήθηκε μεταξύ φοιτητών πανεπιστημίου σε δύο χώρες. Ακόμα κι αν το δείγμα δεν είναι αντιπροσωπευτικό της κοινωνίας, οι φοιτητές είναι μια από τις πιο δυναμικές ομάδες και, ενδεχομένως, οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων μελλοντικά. Εκτός από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη στάση απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα, η μελέτη αυτή εντόπισε επίσης τις διαφορές ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Νορβηγία, διαφορές που απαιτούν διαφορετικές στρατηγικές διαχείρισης της άγριας ζωής, προς μια λειτουργική συνύπαρξη ανθρώπων και ζώων. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι οι Έλληνες φαίνεται να είναι πιο αρνητικοί απέναντι στο λύκο σε σχέση με τους Νορβηγούς, καθιστά αναγκαίο ένα ενδιάμεσο βήμα αντιμετώπισης του προβλήματος, πριν τις νομοθετικές ρυθμίσεις που θα διασφάλιζαν την επίλυσή του, που εμπεριέχει ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινότητας για την πραγματική φύση και το ρόλο του λύκου στο οικοσύστημα, μέσα από εκπαιδευτικές δραστηριότητες στα σχολεία, φυλλάδια, πολιτιστικές εκδηλώσεις ή επιστημονικά συνέδρια.

Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι ορισμένοι κοινωνικοί παράγοντες (π.χ. η αύξηση της αστικοποίησης, η εκπαίδευση και η οικονομική ευημερία) συνέβαλαν στην απομάκρυνση από τις παραδοσιακές πεποιθήσεις, αξίες και πρακτικές, που έδιναν έμφαση στην αξιοποίηση των άγριων ζώων για όφελος του ανθρώπου, προς μια πιο προστατευτική προσέγγιση της άγριας ζωής και των φυσικών πόρων ευρύτερα (Manfredo et al. 2003; Manfredo & Zinn 1996). Η στροφή αυτή είναι προφανής και στην παρούσα μελέτη, στο πλαίσιο της οποίας οι περισσότεροι από τους φοιτητές ανέφεραν θετικές στάσεις απέναντι στα μεγάλα σαρκοφάγα. Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των ερωτηθέντων τάχθηκε σαφώς υπέρ της προστασίας της άγριας ζωής, αν και μερικοί από αυτούς υποστήριξαν ότι φοβούνται ή αντιπαθούν τους υπό μελέτη θηρευτές, φαίνεται πολλά υποσχόμενο. Αυτό ενισχύεται επίσης και από τις απαντήσεις στα τελευταία ερωτήματα (προτάσεις), όπου οι φοιτητές φαίνεται να πιστεύουν ότι τα μεγάλα σαρκοφάγα είναι χρήσιμα για το οικοσύστημα και ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν στα δάση μας και στη φύση γενικά. Αυτή η θετική στάση θα μπορούσε να είναι μεγάλης σημασίας για τους φορείς λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση της άγριας ζωής.

Δεδομένου ότι στο μέλλον περισσότεροι άνθρωποι θα μεγαλώνουν σε αστικές περιοχές και με την παραδοχή ότι το μορφωτικό επίπεδο των πολιτών θα αυξάνεται, η στάση απέναντι στους θηρευτές αναμένεται να είναι όλο και πιο θετική. Ωστόσο, αν και η δυναμική για τη βελτίωση των στάσεων μέσω της εκπαίδευσης παραμένει ισχυρή και αυξανόμενη, χρειάζονται πιο αποτελεσματικά μέσα για την προστασία των πληθυσμών-στόχων ενώ είναι αναγκαία μια επιπλέον και πιο προσεκτική, επιπλέον αξιολόγηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης (Ericsson & Heberlein 2003). Η άγρια ζωή και η προστασία της συνιστούν ένα σημαντικό οικολογικό πεδίο δοκιμασίας μέτρων και κανόνων διαχείρισης που χρήζει

περαιτέρω έρευνας προκειμένου να εξαχθούν έγκυρα και εφαρμόσιμα συμπεράσματα σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Ο τομέας της προστασίας της άγριας ζωής είναι πολύ ευαίσθητος· έχει ένα βεβαρυμμένο παρελθόν λόγω προκαταλήψεων, λανθασμένων πεποιθήσεων αλλά και διαφορετικών όψεων της ζωής στις περιοχές όπου συνυπήρχαν άνθρωποι και άγρια ζωή. Φαίνεται όμως, ότι τα τελευταία χρόνια, η βάση για τη διαμόρφωση απόψεων είναι τα γεγονότα και όχι οι μύθοι και τα ρητά. Έχει γίνει, λοιπόν, το πρώτο βήμα για την κατανόηση της σημασίας των μεγάλων σαρκοφάγων και έχουμε αποδεχθεί το δικαίωμά τους να υπάρχουν. Η νέα πραγματικότητα στην οποία καλείται να ανταποκριθεί η ανθρώπινη κοινωνία πατά σε νέα ισχυρά δεδομένα και μελέτες πεδίου και κοινής γνώμης, ώστε να οδηγηθεί σε ρυθμίσεις και κανονισμούς που θα είναι συμβατοί με τα πραγματικά δεδομένα της ζωής των μεγάλων σαρκοφάγων, αλλά και τις σημερινές αντιλήψεις των ανθρώπων που θα αποφασίσουν και θα συζητήσουν στους κοινούς τους χώρους.

7. Βιβλιογραφία

- Andersone, Ž., and J. Ozolinš. 2004. Public perception of large carnivores in Latvia. *Ursus* **15**:181-187.
- Andersson, T., A. Bjärvall, and M. Blomberg. 1977. Inställningen till varg i Sverige—en intervjuundersökning. Attitudes to the wolf in Sweden - an interview study in S. Naturvårdsverk, editor, Stockholm, Sweden.
- Arrindell, W. A. 2000. Phobic dimensions: IV. The structure of animal fears. *Behaviour Research and Therapy* **38**:509-530.
- Balčiauskienė, L., and L. Balčiauskas. 2001. Threat perception of large carnivores: are there sexual differences? Pages 65-75. *Proceedings of BLCI Symposium: Human dimensions of large carnivores in Baltic countries*. University of Siauliai, Siauliai, Lithuania.
- Bath, A. J. 1987. Attitudes of various interest groups in Wyoming toward wolf reintroduction in Yellowstone National Park. University of Wyoming, Laramie, Wyoming, USA.
- Bath, A. J. 2000. Europe's carnivores – A survey of children's attitudes towards wolves, bears and otters. A WWF-UK report, Godalming, UK.
- Bath, A. J., and T. Buchanan. 1989. Attitudes of interest groups in Wyoming toward wolf restoration in Yellowstone National Park. *Wildlife Society Bulletin* **17**:519-525.
- Biggs, J. R. 1988. Reintroduction of the Mexican Wolf into New Mexico — An Attitude Survey. New Mexico State University.
- Bininda-Emonds, O. R. P., J. L. Gittleman, and A. Purvis. 1999. Building large trees by combining phylogenetic information: a complete phylogeny of the extant Carnivora (Mammalia). *Biological Reviews* **74**:143-175.
- Bjerke, T., and B. P. Kaltenborn. 2000. Holdninger til ulv. En undersøkelse i Hedmark, Østfold, Oslo og Akershus (Attitudes toward Wolves. A Survey in Hedmark, Østfold and Akershus). NINA Oppdragsmelding (in Norwegian). Norwegian Institute of Nature Research, Trondheim, Norway.
- Bjerke, T., B. P. Kaltenborn, and C. Thrane. 2001. Sociodemographic correlates of fear related attitudes toward the wolf (*Canis lupus lupus*). A survey in southeastern Norway. *Fauna Norvegica, Ser A* **21**:25-33.
- Bjerke, T., O. Reitan, and S. R. Kellert. 1998. Attitudes toward wolves in southeastern Norway. *Society and Natural Resources* **11**:169-178.
- Black, P., and A. Rutberg. 2007. The effectiveness of gray wolf (*Canis Lupus*) education programs in the Midwest: A case study of wolf park. *Endangered Species Update* **24**:3-13.
- Boitani, L. 2000. Action plan for the conservation of the wolves (*Canis lupus*) in Europe. Council of Europe Nature and Environment **113**:1-86.
- Boninger, D. S., J. A. Krosnick, and M. K. Berent. 1995. Origins of Attitude Importance: Self-Interest, Social Identification, and Value Relevance. *Journal of Personality and Social Psychology* **68**:61-80.
- Bowd, A. D. 1984. Fears and understanding of animals in middle childhood. *Journal of Genetic Psychology* **145**:143-145.
- Braithwaite, A. M., and S. F. McCool. 1989. Social-normative influences and backcountry visitor behavior in occupied grizzly bear habitat. *Society & Natural Resources: An International Journal* **2**:273-283.

- Breitenmoser, U. 1998. Large predators in the Alps: the fall and rise of man's competitors. *Biological Conservation* **83**:278-289.
- Breitenmoser, U., C. Breitenmoser-Würsten, H. Okarma, T. Kaphegyi, U. Kaphegyi-Wallmann, and U. M. Müller. 2000. Action plan for the conservation of the Eurasian lynx in Europe (*Lynx lynx*). Council of Europe Nature and Environment **112**:1-69.
- Bright, A. D., and M. J. Manfredo. 1996. A conceptual model of attitudes toward natural resources: a case study of wolf reintroduction. *Human Dimensions of Wildlife* **1**:1-21.
- Broberg, T., and R. Brännlund. 2008. An alternative interpretation of multiple bounded WTP data--Certainty dependent payment card intervals. *Resource and Energy Economics* **30**:555-567.
- Brown, P. J., and M. J. Manfredo. 1987. Social values defined. Decker, D.J., Goff, G.R. (Eds.), *Valuing Wildlife: Economic and Social Perspectives*. Westview Press, Boulder, CO, USA.
- Bruskotter, J. T., R. H. Schmidt, and T. L. Teel. 2007. Are attitudes toward wolves changing? A case study in Utah. *Biological Conservation* **139**:211-218.
- Cairns, P., and M. Hamblin 2008. *Tooth & Claw*. Whittles Publishing, Dunbeath, Scotland
- Clarke, J. 1990. Grizzlies and tourists. *Society* **27**:23-32.
- Curtis, V., R. Anger, and T. Rabie. 2004. Evidence that disgust evolved to protect from risk of disease. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences* **271**:131-133.
- Dahle, B., O. Soerensen, E. Wedul, J. Swenson, and F. Sandegren. 1998. The diet of brown bears *Ursus arctos* in central Scandinavia: effect of access to free-ranging domestic sheep *Ovis aries*. *Wildlife Biology* **4**:147-158.
- Davey, G. C. L., A. S. McDonald, U. Hirisave, G. G. Prabhu, S. Iwawaki, C. I. Jim, H. Merckelbach, P. J. deJong, P. W. L. Leung, and B. C. Reimann. 1998. A cross-cultural study of animal fears. *Behaviour Research and Therapy* **36**:735-750.
- Diamond, J. 1993. New Guineans and their natural world. Pages 251-271 in S. R. Kellert, and E. O. Wilson, editors. *The Biophilia Hypothesis*. Island Press, Shearwater Books, Washington, D C, Covelo, California.
- Dingwall, S. 2001. Ravenous wolves and cuddly bears: predators in everyday language. *For. Snow Landsc. Res.* **76**:107-120.
- Eagles, P. F. J., and S. Muffit. 1990. An analysis of children's attitudes toward animals. *Journal of Environmental Education* **21**:41-44.
- Enck, J. W., and T. L. Brown. 2002. New Yorkers' attitudes toward restoring wolves to the Adirondack Park. **30**:16-28.
- Ericsson, G., and T. A. Heberlein. 2003. Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back. *Biological Conservation* **111**:149-159.
- Fessler, D. M. T., and C. D. Navarrete. 2003. Domain-specific variation in disgust sensitivity across the menstrual cycle. *Evolution and Human Behavior* **24**:406-417.
- Gerdes, A. B. M., G. Uhl, and G. W. Alpers. 2009. Spiders are special: fear and disgust evoked by pictures of arthropods. **30**:66-73.
- Hawkes, K., J. F. O'Connell, and N. G. Blurton Jones. 1991. Hunting income patterns among the Hadza: big game, common goods, foraging goals and the evolution of the human diet. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B* **334**:243-251.
- Heberlein, T. A., and G. Ericsson. 2008. Public attitudes and the future of wolves *Canis lupus* in Sweden. *Wildlife Biology* **14**:391-394.

- Herfindal, I., J. D. C. Linnell, J. Odden, E. B. Nilsen, and R. Andersen. 2005. Prey density, environmental productivity and home-range size in the Eurasian lynx (*Lynx lynx*). *Journal of Zoology, London* **265**:63-71.
- Herrero, S. 1978. People and grizzly bears: the challenge of coexistence. Pages 167-179. The 1978 John S. Wright Forestry Conference. Purdue Res. Foundation West Lafayette, Ind.
- Herrero, S. 1985. Bear attacks. Their causes and avoidance. Nick Lyons Books, Winchester Press, Piscataway, New Jersey.
- Kaczensky, P. 2000. Coexistence of brown bears and men in Slovenia. Department for Ecosystem and Land Use Management. Technical University of Munich, Munich, Germany.
- Kaczensky, P., M. Blazic, and H. Gossow. 2004. Public attitudes towards brown bears (*Ursus arctos*) in Slovenia. *Biological Conservation* **118**:661-674.
- Kaltenborn, B. P., T. Bjerke, and J. W. Nyahongo. 2006. Living with problem animals - self-reported fear of potentially dangerous species in the Serengeti Region, Tanzania. *Human Dimensions of Wildlife* **11**:397-409.
- Kaplan, H. 1996. A theory of fertility and parental investment in traditional and modern human societies. *Yearbook of Physical Anthropology* **39**:91-135.
- Karlsson, B. 2001. Harjakt i vargland. Det är slut påjakten. Plötsligt hörde jag vargar yla. *Svensk Jakt* **5**.
- Karlsson, J., and M. Sjöström. 2007. Human attitudes towards wolves, a matter of distance. *Biological Conservation* **137**:610-616.
- Kellert, S. R. 1980. Contemporary values of wildlife in American society. Pages 31-60. W.W. Shaw and E.H. Zube, eds. *Wildlife Values*. Rocky Mt. For. Exp. Sta. Ins. Serv. Rep. #1. Ft., Collins, Colorado.
- Kellert, S. R. 1981. Wildlife and the private landowner. Pages 18-35. R. Dunke and S. Biama, eds. *Wildlife management on private lands*. Wildl. Soc., Madison, Wisconsin.
- Kellert, S. R. 1984. Public attitudes toward mitigating energy development impacts on western mineral lands. *Proc. of issues and technology in management of impacted western wildlife*. Thorne Ecological Institute, Boulder, Colorado.
- Kellert, S. R. 1985a. Attitudes Toward Animals: Age-Related Development Among Children. *Journal of Environmental Education* **16**:29-39.
- Kellert, S. R. 1985b. Public Perceptions of Predators, Particularly the Wolf and Coyote. *Biological Conservation* **31**:167-189.
- Kellert, S. R. 1987. The Public and the Timber Wolf in Minnesota. *Anthrozoos: A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People & Animals* **1**:100-109.
- Kellert, S. R. 1988. Human-animal interactions: a review of American attitudes to wild and domestic animals in the 20th century. Pages 137-175 in A. N. Rowan, editor. *Animals and people sharing the world*. University Press of New England, Hanover, NH.
- Kellert, S. R. 1990. Public attitudes and beliefs about the wolf and its restoration in michigan. Yale University School of Forestry and Environmental studies, New Haven, Connecticut.
- Kellert, S. R. 1991. Canadian perceptions of marine mammal conservation and management in the northwest Atlantic. Page 87. International Marine Mammal Association Technical Report Ontario.

- Kellert, S. R. 1994. Public attitudes toward bears and their conservation. Pages 43-50. International Conference on Bear Research and Management. International Association for Bear Research and Management.
- Kellert, S. R. 1999. The public and the wolf in Minnesota. Report for the International Wolf Center, New Haven, CT.
- Kellert, S. R., and J. Berry 1981. Knowledge, affection and basic attitudes toward animals in American society. U.S. Govt., Printing Off., Supt. Doc.#024-010-00-625-I. , Washington D.C.
- Kellert, S. R., and J. K. Berry. 1987. Attitudes, knowledge, and behaviors toward wildlife as affected by gender. *Wildlife Society Bulletin* **15**:363-371.
- Kellert, S. R., M. Black, C. R. Rush, and A. J. Bath. 1996. Human Culture and Large Carnivore Conservation in North America *Cultura Humana y Conservación de Carnívoros Mayores en Norte América*. *Conservation Biology* **10**:977-990.
- Kellert, S. R., and M. O. Westervelt. 1983. Children's Attitudes, Knowledge, and Behavior Toward Animals. Phase V. Page 216, Washington, DC.
- Kleiven, J., T. Bjerke, and B. P. Kaltenborn. 2004. Factors influencing the social acceptability of large carnivore behaviours. *Biodiversity and Conservation* **13**:1647-1658.
- Kolstad, M., I. Myrsterud, T. Kvam, O. J. Sørensen, and S. Wikan. 1986. Status of the brown bear in Norway: Distribution and population 1978-1982. *Biological Conservation* **38**:79-99.
- Kruuk, H. 2002. *Hunter and Hunted: Relationships Between Carnivores and People*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Landa, A., M. V. Lindén, and I. Kojola. 2000. Action plan for the conservation of wolverines in Europe (*Gulo gulo*). Council of Europe Nature and Environment **115**.
- LaVine, K. P. 1995. The attitudes of Utah residents toward gray wolves. Utah State University, Logan, UT.
- Legakis, A., and P. Maragou 2009. *The Red Book of the Threatened Animals of Greece (To Kokkino Vivlio ton Apeiloumenon Zoon tis Elladas)*. Hellenic Zoological Society, Athens.
- Lindberg, D.-E. 2008. Attitudes toward brown bears (*Ursus arctos*) in Sweden. *Examensarbete i ämnet biologi* **18**.
- Linnell, J. D. C., and T. Bjerke. 2002. Frykten for ulven - En tverrfaglig utredning. Page 112 in K. Bevanger, and L. L. Olden, editors. NINA Oppdragsmelding. Norwegian Institute of Nature Research, Trondheim, Norway.
- Linnell, J. D. C., J. Løe, H. Okarma, J. C. Blancos, Z. Andersone, H. Valdmann, L. Balciauskas, C. Promberger, S. M. Brainerd, P. Wabakken, I. Kojola, R. Andersen, O. Liberg, H. Sand, E. J. Solberg, H. C. Pedersen, L. Boitani, and U. Breitenmoser. 2002. The Fear of Wolves: A Review of Wolf Attacks on Humans. Page 51. NINA Oppdragsmelding (in Norwegian). Norwegian Institute of Nature Research, Trondheim, Norway.
- Linnell, J. D. C., J. E. Swenson, and R. Andersen. 2001. Predators and people: conservation of large carnivores is possible at high human densities if management policy is favourable. *Animal Conservation* **4**:345-350.
- Løe, J., and E. Røskaft. 2004. Large carnivores and human safety: A review. *Ambio* **33**:283-288.
- Manfredo, M. J., T. L. Teel, and A. D. Bright. 2003. Why are public values toward wildlife changing? *Human Dimensions of Wildlife* **8**:287-306.

- Manfredo, M. J., and H. C. Zinn. 1996. Population change and its implications for wildlife management in the new West: a case study of Colorado. *Human Dimensions of Wildlife* **1**:62-74.
- Masterud, L. T. 2010. Dog ownership and its effects on human health and well-being. Norwegian University of Science and Technology, Trondheim, Norway.
- Matsumoto, D. 1993. Ethnic differences in affect intensity, emotion judgments, display rule attitudes, and self-reported emotional expression in an American sample. *Motivation and Emotion* **17**:107-123.
- McDougal, C. 1987. The man-eating tiger in geographical and historical perspective. Pages 435–448 in Noyes, editor. *Tigers of the world*, Tilson, R. L. & Seal, U. S. (eds.), Park City, NJ.
- McNay, M. E. 2002. Wolf-human interactions in Alaska and Canada: a review of the case history. Wildlife Society, Washington, DC, ETATS-UNIS.
- Meadow, R., R. P. Reading, M. Phillips, M. Mehringer, and B. J. Miller. 2005. The influence of persuasive arguments on public attitudes toward a proposed wolf restoration in the southern Rockies. *Wildlife Society Bulletin* **33**:154-163.
- Mech, L. D., and L. Boitani 2003. *Wolves: Behaviour, Ecology and Conservation*. University of Chicago Press, Chicago.
- Mertzanis, G. 1994. Brown bear in Greece: distribution, present status, ecology of a northern Pindus sub-population. Pages 187-197. *Proceedings Int. Conf. Bear Res. & Mgmt.*
- Messmer, T. A., D. Reiter, and B. C. West. 2001. Enhancing wildlife sciences' linkage to public policy: lessons from the predator-control pendulum. *Wildlife Society Bulletin* **29**:1253-1259.
- Nilsen, E. B., I. Herfindal, and J. D. C. Linnell. 2005. Can intra-specific variation in carnivore home-range size be explained using remote sensing estimates of environmental productivity? *Ecoscience* **12**:68-75.
- Oppenheim, A. N. 1966. *Questionnaire design and attitude measurement*. Heinemann Books on Sociology, London.
- Paul, E. S., and J. A. Serpell. 1993. Childhood Pet keeping and Humane Attitudes in Young Adulthood. *Animal Welfare* **2**:321-337.
- Peterhans, J. C. K., and T. P. Gnoske. 2001. The Science of 'Man-Eating' among Lions *Panthera leo* with a Reconstruction of the Natural History of the 'Man-Eaters of Tsavo'. *Journal of East African Natural History* **90**:1-40.
- Petty, R. E., R. H. Unnava, and A. J. Strathman. 1992. Theories of attitude change. Pages 241-268. Robertson, Thomas S., Kassirjian, Harold H. (Eds.), *Handbook of Consumer Behavior*. Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Petty, R. E., D. T. Wegener, and L. R. Fabrigar. 1997. Attitudes and attitude change. *Annual Review of Psychology* **48**:609 – 674.
- Prokop, P., and J. Fančovičová. 2010. Perceived body condition is associated with fear of a large carnivore predator in humans. *Annales Zoologici Fennici* **47**:417-425.
- Prokop, P., and M. Kubiak. 2008. Bad wolf kills lovable rabbits: children's attitudes toward predator and prey. *Electronic Journal of Science Education* **12**.
- Prokop, P., Özel, M. & Uşak, M. 2009. Cross-Cultural Comparison of Student Attitudes toward Snakes. *Society and Animals* **17**:224-240.

- Prokop, P., A. Tolarovicová, A. M. Camerik, and V. Peterková. 2009. High School Students' Attitudes Towards Spiders: A cross-cultural comparison. *International Journal of Science Education*:1-24.
- Rakison, D. H. 2009. Does women's greater fear of snakes and spiders originate in infancy? *Evolution and Human Behavior* **30**:438-444.
- Reading, R. P., and S. R. Kellert. 1993. Attitudes of Montanans toward a proposed black-footed ferret reintroduction, with special reference to ranchers. *Conservation Biology* **7**:569-580.
- Røskaft, E., T. Bjerke, B. P. Kaltenborn, J. D. C. Linnell, and R. Andersen. 2003. Patterns of self-reported fear towards large carnivores among the Norwegian public. *Evolution and Human Behavior* **24**:184-198.
- Røskaft, E., M. L. Hagen, T. L. Hagen, and A. Moksnes. 2004. Patterns of outdoor recreation activities among Norwegians: an evolutionary approach. *Annales Zoologici Fennici* **41**:609-618.
- Røskaft, E., B. Händel, T. Bjerke, and B. P. Kaltenborn. 2007. Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife Biology* **13**:172-185.
- Saarma, U., S. Ho, O. Pybus, M. Kaljuste, I. Tumanov, I. Kojola, A. Vorobiev, N. Markov, A. Saveljev, H. Valdmann, E. Lyapunova, A. Abramov, P. Männil, M. Korsten, E. Vulla, S. Pazetnov, V. Pazetnov, S. Putschkovskiy, and A. Rokov. 2007. Mitogenetic structure of brown bears (*Ursus arctos* L.) in northeastern Europe and a new time frame for the formation of European brown bear lineages. *Molecular Ecology* **16**:401-413.
- Sahlén, V., J. Swenson, S. Brunberg, and J. Kindberg. 2006. Björnen i Sverige – En rapport från Skandinaviska Björnprojektet till den svenska Rovdjursutredningen. . Skandinaviska Björnprojektet, Rapport 2006-4.
- Sharpe, V. A., B. Norton, and S. Donnelley 2001. *Wolves and Human Communities, Biology, Politics, and Ethics*. Island Press, Washington, D.C. Covelo, California.
- Steen, H. 2000. Ju närmare vargen desto större motstånd. *Land* **40**:32.
- Swenson, J. E., N. Gerstl, B. Dahle, and A. Zedrosser. 2000. Action plan for the conservation of the brown bear (*Ursus arctos*) in Europe. Council of Europe Conservation on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats T-PVS **24**:1-68.
- Swenson, J. E., F. Sandegren, A. Söderberg, M. Heim, O. J. Sørensen, A. Bjärvall, R. Franzen, S. Wikan, and P. Wabakken. 1999. Interactions between brown bears and humans in Scandinavia. *Biosphere Conservation* **2**:1-9.
- Trahan, R. G. 1987. Wilderness user's attitudes, information use, and behaviors in relation to grizzly bear dangers in the backcountry. Page 35. Yellowstone National Park, National Park Service.
- Treves, A., and L. Naughton-Treves. 1999. Risk and Opportunity for Humans Coexisting with large Carnivores. *Journal of Human Evolution* **36**:275-282.
- Trivers, R. L. 1972. Parental investment and sexual selection. Pages 136-179 in B. G. Campbell, editor. *Sexual Selection and the Descent of Man 1871-1971*. Aldine Publishing Co., Chicago.
- Vougiouklakis, T. 2006. Fatal brown bear (*Ursus arctos*) attack case report and literature review. . *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology* **27**:266-267.
- Williams, C. K., G. Ericsson, and T. A. Heberlein. 2002. A quantitative summary of attitudes toward wolves and their reintroduction. *Wildlife Society Bulletin* **30**:575-584.

- Wilson, R. S., and J. T. Bruskotter. 2009. Assessing the Impact of Decision Frame and Existing Attitudes on Support for Wolf Restoration in the United States. *Human Dimensions of Wildlife: An International Journal* **14**:353 - 365.
- Wozencraft, W. C. 2005. Order Carnivora. Pages 532-628. Wilson, D.E. & Reeder, D.M. (eds.) *Mammal Species of the World*, Third Edition. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Παράρτημα Ι

Κωδικός αριθμός

☐ ☐☐☐

Ερωτηματολόγιο:

Απόψεις και στάσεις των φοιτητών για τους λύκους και τις καφέ αρκούδες

1. Φύλο A ☐ Θ ☐
2. Ηλικία 18-20 ☐ 21-23 ☐ 24-26 ☐ 27+ ☐
3. Οικογενειακή κατάσταση Ανύπαντρος/η ☐ Συζώ ☐ Παντρεμένος/η ☐
4. Αριθμός παιδιών ☐☐
5. Αντικείμενο σπουδών
Ανθρωπιστικές επιστήμες ☐ Κοινωνικές επιστήμες ☐ Θετικές επιστήμες ☐ Τεχνολογία ☐
6. Επίπεδο σπουδών Προπτυχιακό ☐ Μεταπτυχιακό ☐ Διδακτορικό ☐
7. Τόπος γέννησης
Αγροτική περιοχή ☐ Χωριό (<5.000 κάτοικοι) ☐
Πόλη (5.000-40.000 κάτοικοι) ☐ Μεγάλη πόλη (>40.000 κάτοικοι) ☐
8. Πόσο συχνά πραγματοποιείς δραστηριότητες στη φύση;
Μία/περισσότερες φορές την εβδομάδα ☐ Μία/περισσότερες φορές το μήνα ☐ Σπάνια ☐
9. Είσαι μέλος οργάνωσης που ασχολείται με περιβαλλοντικά θέματα; Ναι ☐ Όχι ☐
10. Μεγάλωσες με ζώα (αγελάδες, πρόβατα, κτλ); Ναι ☐ Όχι ☐
11. Είχες σκύλο στο παρελθόν; Ναι ☐ Όχι ☐
12. Έχεις σκύλο τώρα; Ναι ☐ Όχι ☐
13. Υπάρχουν αρκούδες ή λύκοι στην περιοχή που μεγάλωσες;
Ναι, και τα δύο ☐ Ναι, αρκούδες ☐ Ναι, λύκοι ☐ Κανένα από τα δύο ☐
14. Με ποιο τρόπο έχεις έρθει σε επαφή με αρκούδες; (πολλαπλές απαντήσεις)
Στη φύση ☐ Σε ζωολογικό κήπο ☐
Μέσα από παραμύθια/μύθους ☐ Μέσα από βιβλία/τηλεόραση ☐
15. Με ποιο τρόπο έχεις έρθει σε επαφή με λύκους; (πολλαπλές απαντήσεις)
Στη φύση ☐ Σε ζωολογικό κήπο ☐
Μέσα από παραμύθια/μύθους ☐ Μέσα από βιβλία/τηλεόραση ☐

16. Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αρκούδα;

α. _____ β. _____ γ. _____

17. Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη λύκος;

α. _____ β. _____ γ. _____

18. Για τις αρκούδες αισθάνομαι... _____

19. Για τους λύκους αισθάνομαι... _____

20. Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά αρκούδες στη χώρα σου; (π.χ. αρκούδες να επιτίθενται σε ανθρώπους ή ζώα). Μπορείς να περιγράψεις σύντομα;

Ναι ☐ Όχι ☐ _____

21. Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά λύκους στη χώρα σου; (π.χ. λύκοι να επιτίθενται σε ανθρώπους ή ζώα). Μπορείς να περιγράψεις σύντομα;

Ναι ☐ Όχι ☐ _____

22. Τι γνωρίζεις για τις αρκούδες (πού ζουν, τι τρώνε, συνήθειες);

23. Τι γνωρίζεις για τους λύκους (πού ζουν, τι τρώνε, συνήθειες);

	Καθόλου			Πάρα πολύ	
	1	2	3	4	5
24. Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τις αρκούδες;	☐	☐	☐	☐	☐
25. Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τους λύκους;	☐	☐	☐	☐	☐

	Καθόλου			Πάρα πολύ	
	1	2	3	4	5
26. Πιστεύεις ότι οι αρκούδες είναι επικίνδυνες;	☐	☐	☐	☐	☐
27. Πιστεύεις ότι οι λύκοι είναι επικίνδυνοι;	☐	☐	☐	☐	☐

28. Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το εξυπνότερο; Αρκούδα ☐ Λύκος ☐

29. Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το πιο τρομακτικό; Αρκούδα ☐ Λύκος ☐

30. Ποιο από τα δύο ζώα σου αρέσει περισσότερο; Αρκούδα ☐ Λύκος ☐

	Διαφωνώ απολύτως		Συμφωνώ απολύτως		
	1	2	3	4	5
31. Οι αρκούδες είναι χρήσιμες για το οικοσύστημα.	☐	☐	☐	☐	☐
32. Οι κυβερνήσεις πρέπει να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους αγρότες και λιγότερο για τους λύκους.	☐	☐	☐	☐	☐
33. Οι αρκούδες στη χώρα μου πρέπει να εξολοθρευτούν.	☐	☐	☐	☐	☐
34. Δε θα έπρεπε να υπάρχουν τόσοι λύκοι στη χώρα μου.	☐	☐	☐	☐	☐
35. Οι αρκούδες θα έπρεπε να ζουν στο φυσικό τους περιβάλλον και όχι στο τσίρκο.	☐	☐	☐	☐	☐
36. Είναι σημαντικό να διατηρηθούν οι πληθυσμοί των λύκων στη χώρα μου για τις επόμενες γενιές.	☐	☐	☐	☐	☐
37. Δεν είναι σημαντικό να υπάρχουν αρκούδες στη χώρα μου, γιατί υπάρχουν βιώσιμοι πληθυσμοί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.	☐	☐	☐	☐	☐
38. Οι λύκοι είναι σημαντικοί για το οικοσύστημα.	☐	☐	☐	☐	☐

39. Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από:

	Καθόλου			Πάρα πολύ	
	1	2	3	4	5
α. Τις προσωπικές σου εμπειρίες	☐	☐	☐	☐	☐
β. Τις αντιλήψεις της οικογένειάς σου	☐	☐	☐	☐	☐
γ. Μύθους/ Παραμύθια	☐	☐	☐	☐	☐
δ. Τηλεόραση/ Βιβλία	☐	☐	☐	☐	☐
ε. Τις σπουδές σου	☐	☐	☐	☐	☐
στ. Άλλο (Παρακαλώ προσδιόρισε)	☐	☐	☐	☐	☐

Παράρτημα II

Χώρα καταγωγής:	1 – Νορβηγία (201)	2 – Ελλάδα (205)	
Φύλο:	1 – Άντρας (199, 102, 97)	2 – Γυναίκα (207, 99, 108)	
Ηλικία:	1 – 18-20 (139, 41, 98)	2 – 21-23 (181, 99, 82)	3 – 24+ (76, 61, 25)
Οικογενειακή κατάσταση:	1 – Ανύπαντρος/η (351, 148, 203)	2 – Συζώ + Παντρεμένος/η (55, 53, 2)	
Αριθμός παιδιών:	0 (403, 198, 205)	1 (2, 2, 0)	2 (1, 1, 0)
Αντικείμενο σπουδών:	1 – Ανθρωπιστικές Επιστήμες + Κοινωνικές Επιστήμες (209, 104, 105)	2 – Θετικές Επιστήμες + Τεχνολογία (197, 97, 100)	
Επίπεδο σπουδών:	1 – Προπτυχιακό (295, 99, 196)	2 – Μεταπτυχιακό + Διδακτορικό (111, 102, 9)	
Τόπος γέννησης:	1 – Αγροτική περιοχή + Χωριό (<5.000 κάτοικοι) (82, 58, 24)	2 – Πόλη (5.000-40.000 κάτοικοι) + Μεγάλη πόλη (>40.000 κάτοικοι) (324, 143, 181)	
Πόσο συχνά πραγματοποιείς δραστηριότητες στη φύση;	1 – Μία/περισσότερες φορές το μήνα (230, 154, 76)	2 – Σπάνια (176, 47, 129)	
Είσαι μέλος οργάνωσης που ασχολείται με περιβαλλοντικά θέματα;	1 – Ναι (40, 24, 16)	2 – Όχι (366, 177, 189)	
Μεγάλωσες με ζώα (αγελάδες, πρόβατα, κτλ);	1 – Ναι (80, 33, 47)	2 – Όχι (326, 168, 158)	
Είχες σκύλο στο παρελθόν;	1 – Ναι (183, 83, 100)	2 – Όχι (223, 118, 105)	
Έχεις σκύλο τώρα;	1 – Ναι (70, 33, 37)	2 – Όχι (336, 168, 168)	
Υπάρχουν αρκούδες στην περιοχή που μεγάλωσες;	1 – Ναι (83, 58, 25)	2 – Όχι (323, 143, 180)	
Υπάρχουν λύκοι στην περιοχή που μεγάλωσες;	1 – Ναι (90, 50, 40)	2 – Όχι (316, 151, 165)	
Έχεις έρθει σε επαφή με αρκούδα στη φύση;	1 – Ναι (29, 10, 19)	2 – Όχι (377, 191, 186)	

Έχεις έρθει σε επαφή με αρκούδα σε ζωολογικό κήπο; 1 – Ναι (321, 154, 167) 2 – Όχι (85, 47, 38)

Έχεις έρθει σε επαφή με αρκούδα; 1 – Ναι (332, 157, 175) 2 – Όχι (74, 44, 30)

Έχεις έρθει σε επαφή με λύκο στη φύση; 1 – Ναι (35, 14, 21) 2 – Όχι (371, 187, 184)

Έχεις έρθει σε επαφή με λύκο σε ζωολογικό κήπο; 1 – Ναι (261, 138, 123) 2 – Όχι (145, 63, 82)

Έχεις έρθει σε επαφή με λύκο; 1 – Ναι (282, 144, 138) 2 – Όχι (124, 57, 67)

Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αρκούδα;

1 – Χαρακτηριστικά που εκφράζουν θετική στάση (225, 110, 115) 2 – Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (ουδέτερη στάση) (488, 295, 193) 3 – Χαρακτηριστικά που εκφράζουν αρνητική στάση (386, 155, 231) 4 – Καμία απάντηση (119, 43, 76)

1 – Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν θαυμασμό ή σεβασμό (117, 56, 61) (strong (36), powerful (5), free (2), awesome (2), fast (2), durable (1), fascinating (1), impressive (1), fearless (1), exciting (1), royal (1), cavalry (1), tough (1), majestic (1), δυνατή (35), επιβλητική (7), δυναμική (5), έξυπνη (5), μεγαλοπρεπής (3), γρήγορη (2), ελεύθερη (1), μυστικισμός (1), ταχύτατη (1), προστατευόμενη (1), που επιβιώνει (1)) +

Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη ζεστασιά και την απαλότητα (108, 54, 54) (fluffy (7), cuddly (6), soft (6), cozy (4), shy (3), cute (3), sweet (2), fuzzy (2), warm (2), scared (of people) (2), protective (2), bear children (2), calm (1), teddy (1), careful (1), peaceful (1), beautiful (1), vulnerable (1), cool (1), alone (1), like them (1), friendly (1), nice (1), naïve (1), kind (1), όμορφη (10), απειλούμενη (6), προστατευτική (5), γλυκιά (5), φιλική (4), ήρεμη (3), τρυφερή (3), χνουδωτή (2), καλή (2), χαριτωμένη (2), πιστή (1), αγαθή (1), απαραίτητη (1), παρεξηγημένη (1), συμπαθητική (1), αθώα (1), μοναχική (1), στοργική (1), ευαίσθητη (1), φοβισμένη (1), γουίνι (1), ήμερη (1))

2 – Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (488, 295, 193) (big (139), brown (91), furry (16), large (10), sleepy (7), carnivore (7), rare (5), honey-eater (3), tall (2), vegetarian (2), (standing) upright (1), polar bear (1), white (1), berry-eater (1), north pole (1), Canadian (1), meat-eater (1), herbivore (1), discovery channel (1), hunter (1), heavy (1), fish-eater (1), endangered (1), μεγάλη (91), καφέ (37), μεγαλόσωμη (24), πολική (8), ογκώδης (6), που κοιμάται (5), που τρώει μέλι (3), παμφάγος (3), ψαράς (2), σαρκοφάγος (2), παχουλιά (1),

κυνηγός (1), μουσούδα (1), θηλαστικό (1), που ζει στο δάσος (1), σωματώδης (1), λευκή (1), με καλή όσφρηση (1), άσπρη (1), κοιμισμένη (1), προστατευόμενη (1), σπάνια (1))

3 – Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με απειλητική και επιθετική συμπεριφορά προς τους ανθρώπους και τα άλλα ζώα (303, 137, 166) (dangerous (46), scary (33), wild (11), huge (9), aggressive (6), angry (5), toothy (4), hungry (3), sheep-killer (3), raw (2), fearsome (2), killer (2), death (1), threatening (1), frightening (1), beastly (1), run downhill away from (1), damaging (1), unpredictable (1), unfriendly to sheep (1), sheep-eater (1), with claws (1), bad (1), χοντρή (26), τριχωτή (30), λαίμαργη (3), μαλλιαρή (2), παχύσαρκη (1), φαγανή (1), αντιπαθητική (1), ατσούμπαλη (1)) +

Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν περιφρόνηση ή αηδία (83, 18, 65) (hairy (11), lazy (2), slow (2), opportunist (1), loud (1), smelly (1), χοντρή (26), τριχωτή (30), λαίμαργη (3), μαλλιαρή (2), παχύσαρκη (1), φαγανή (1), αντιπαθητική (1), ατσούμπαλη (1))

Ποια επίθετα (χαρακτηριστικά του ζώου) σου έρχονται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη λύκος;

1 – Χαρακτηριστικά που εκφράζουν θετική στάση (257, 128, 129) 2 – Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (ουδέτερη στάση) (295, 211, 84) 3 – Χαρακτηριστικά που εκφράζουν αρνητική στάση (487, 201, 286) 4 – Καμία απάντηση (179, 63, 116)

1 – Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν θαυμασμό ή σεβασμό (147, 63, 84) (fast (27), smart (12), clever (6), mysterious (3), majestic (2), agile (2), quick (1), respect worthy (1), durable (1), mystical (1), dominant (1), traveler (1), crazy (1), strong (1), awesome (1), well-conditioned (1), developing according to the surroundings (1), έξυπνος (19), γρήγορος (13), δυνατός (8), ελεύθερος (5), επιβλητικός (4), ανεξάρτητος (4), περήφανος (4), δυναμικός (3), αρχηγός (2), γαμάτος (2), ηγετικός (1), κυρίαρχος (1), πιστός (1), που επιβιώνει (1), σαγηνευτικός (1), σβέλτος (1), σωστός (1), αγωνιστής (1), γοητευτικός (1), εύστροφος (1), καλός φύλακας (1), οξυδερκής (1), ταχύτατος (1), τολμηρός (1), υπομονετικός (1), αδάμαστος (1), εκτιμητέος (1), οργανωτικός (1), αγέρωχος (1), σκληρός (1)) +

Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη ζεστασιά και την απαλότητα (110, 65, 45) (beautiful (11), shy (11), cute (5), cool (4), lonely (4), sweet (3), pretty (2), interesting (2), wolf children (2), red riding hood (2), fairy tales (2), loner (1), lovely (1), fragile (1), soft (1), intriguing (1), important (1), alone (1), beautiful eyes (1), careful (1), elegant (1), wonderful (1), hunted (1), like them (1), quiet (1), peaceful (1), nice (1), noble (1), όμορφος (18), μοναχικός (9), κοκκινোসκουφίτσα (3), πανέμορφος (2), παρεξηγημένος (2), συμπαθητικός (1), ωραίος (1), αγαπημένος (1), αξιολάτρευτος (1), απαραίτητος (1), απειλούμενος (1), φιλικός (1), επιφυλακτικός (1), μητρικός (1), προστατευτικός (1), στοργικός (1))

2 – Αμιγώς περιγραφικά χαρακτηριστικά (295, 211, 84) (grey (72), social (43), doglike (29), screamer (12), carnivore (8), rare (8), hunter (8), big (7), predator (3), endangered (2), of the forest (2), meat-eater (2), furry (2), black (1), threatened (1), skinny (1), shewolf (1), moon (1), debate (1), small (1), big-tailed (1), politics (1), eyes (1), zoo (1), lean (1), night (1), ομαδικός (16), σαρκοφάγος (13), γκρίζος (11), κυνηγός (10), μαύρος (7), κοινωνικός (5), προστατευόμενος (2), νυχτόβιος (2), σαν σκύλος (2), σπάνιος (2), γαλανομάτης (1), θηλαστικό (1), λευκός (1), τετράποδος (1), θηρευτής (1), κραυγή (1), λεπτός (1), μακρύς (1), μάτια (1), μεγάλος (1), που γρυλίζει (1), γαλάζιος (1), μονογαμικός (1), που ζει στο δάσος (1))

3 – Χαρακτηριστικά που σχετίζονται με απειλητική και επιθετική συμπεριφορά προς τους ανθρώπους και τα άλλα ζώα (432, 171, 261) (scary (34), dangerous (34), toothy (18), wild (14), hungry (11), angry (9), aggressive (8), sheep-eater (8), killer (5), sheep-killer (4), bad (3), werewolf (3), raw (2), ferocious (2), fierce (2), intimidating (1), beastly (1), vampires (1), reindeer-eater (1), mean-looking (1), shooting (1), furious (1), biter (1), eater (1), vicious (1), backstabber (1), deer-eater (1), άγριος (113), επιθετικός (41), επικίνδυνος (28), κακός (25), τρομακτικός (20), αιμοβόρος (6), πεινασμένος (5), μοχθηρός (3), με μεγάλα δόντια (3), φονικός (2), με κοφτερά δόντια (2), σαρκοβόρος (2), ανθρωποφάγος (2), με δόντια (1), αρπακτικός (1), βίαιος (1), εκδικητικός (1), με δυνατό δάγκωμα (1), αδίστακτος (1), αιμοδιψής (1), επιβλαβής (1), τρομερός (1)) +

Χαρακτηριστικά που ενισχύουν/προκαλούν περιφρόνηση ή αηδία (55, 30, 25) (cunning (8), sneaky (4), hairy (3), sly (2), annoying (2), coward (1), creepy (1), stealthy (1), snarling (1), ugly (1), disease-spreading (1), cold (1), slaver (1), unwanted (1), instinctive (1), unfriendly (1), opportunist (1), dirty (1), πονηρός (14), ύπουλος (3), άσχημος (2), τριχωτός (2), αντιπαθητικός (1), απρόβλεπτος (1), απρόσμενος (1), μαλλιαρός (1))

Συνολική βαθμολογία για την αρκούδα (βασισμένη στα επίθετα) 1 – Θετική (84, 48, 36)
2 – Ουδέτερη (118, 51, 67) 3 – Αρνητική (204, 102, 102)

Συνολική βαθμολογία για το λύκο (βασισμένη στα επίθετα) 1 – Θετική (69, 35, 34)
2 – Ουδέτερη (119, 76, 43) 3 – Αρνητική (218, 90, 128)

Για τις αρκούδες αισθάνομαι... 1 – Θετικά συναισθήματα (197, 76, 121), 2 – Ουδέτερα συναισθήματα (153, 96, 57), 3 – Αρνητικά συναισθήματα (56, 29, 27)

1 – Θετικά συναισθήματα (197, 76, 121) (I like them (33), look cozy (2), respectful (2), they are cute (2), comfortable (1), curious, should know more (1), ok, good to keep them in nature (1), one of my favorite animals (1), pretty cool (1), think they are interesting and misunderstood (1), pretty animals (1), beautiful animals (1), don't want them to be extinct (1), it is exciting that we have so large animals in our forests (1), fascinating creatures (large) (1), the power of berserkers (band of ancient Norse warriors legendary for their savagery

and reckless frenzy in battle) with bear attitude (1), that I don't have so much contact with them (1), they remind me of teddy bears (1), there are few bears in Norway, but they should have the opportunity to keep on living here (1), want them to live (1), it is nice to have them around (1), that they are a part of nature (1), admiration (1), not afraid but respect (1), seem nice on the outside (1), it is important to have predators in our wildlife (1), respect for them since they are beautiful animals (1), interested (1), exciting animal (1), nice animals to look at (1), I'm not afraid of them (1), positive (1), sympathetic (1), that I want them to live and be left alone (1), fascinated, fine animals (1), great animal (1), they are awesome (1), natural part of the environment (1), it is good to have them (1), that they are rare and valuable (1), amazed (1), συμπάθεια (45), αγάπη (17), δέος (12), θαυμασμό (6), οίκτο (4), σεβασμό (4), μου αρέσουν (4), λύπη (3), τρυφερότητα (3), συμπόνια (3), όμορφα (2), ενθουσιασμό (1), αγάπη όπως για όλα τα ζώα (1), άσχημα για την εξαφάνισή τους (1), στοργή (1), γλυκά (1), καλά πράγματα (1), θλίψη για την εξαφάνισή τους (1), λύπη γιατί είναι απειλούμενο είδος (1), συμπάθεια και αγάπη (1), μια χαρά ζώο (1), όχι ιδιαίτερο φόβο (1), περιέργεια (1), πως άδικα τις σκοτώνουν (1), στοργή για το είδος προς εξαφάνιση (1), συμπάθεια και λύπη διότι απειλούνται πολύ από τους ανθρώπους (1), φιλικά και διάθεση προστασίας (1), φιλικά συναισθήματα (1), ωραία (1))

2 – Μικτά, αμφίθυμα ή ισορροπημένα θετικά/αρνητικά συναισθήματα (37, 27, 9) (don't want to meet one but beautiful (1), don't want them to be extinct, but away from humans (1), safe unless I meet one face to face (1), ok, they are just there, don't bother me but take some of our sheep (1), that they are dangerous to me but deserve to live in the nature (1), they are big and beautiful, but eat sheep in Norway (1), afraid, respectful and admiring (1), afraid but I like them (1), they are cute but dangerous (1), don't want to meet one but part of nature (1), I like them (in distance) (1), dislike/ neutral (1), they are scary but beautiful and important (1), fascinated but scared (1), a pretty animal but I wouldn't meet one (1), mingled fright and adoration (1), they are dangerous but I have never been in contact with them (1), ambivalent (1), I'd rather not meet one in the wild, but I'm fascinated by them and have nothing against them (1), cozy (teddy bears) but I don't want to meet one (1), skeptical but I don't feel that I'll get in contact with any bears soon (1), nothing really, but I don't want to meet one (1), they are big and cozy and a bit dangerous (1), I like them as long as I don't meet one in the nature, then I would be scared I think (1), I want to see one in the nature but I don't know if I have the courage to do it. I don't feel fear, because it's a very shy animal and it's not a danger to people unless we are threatening to it (1), they are ok, naughty creatures (1), φόβο αλλά και συμπάθεια (2), αγάπη αλλά και φόβο (1), δέος και τρόμο (1), θαυμασμό και φόβο (1), οικειότητα για το στερεότυπο των μύθων και φόβο για την πραγματική τους φύση (1), όμορφα μου αρέσουν (από μακριά) (1), τις συμπαθώ (αρκεί να μη με απειλούν) (1)) +

Ουδέτερα ή καθόλου συναισθήματα (116, 69, 48) (nothing (28), neutral (25), don't feel much (4), ok (3), nothing in particular (3), nothing special (2), somewhat indifferent (1), no feelings (1), that they are big (1), don't know (1), I don't deal with bears on a day-to-day

basis so I cannot contribute to the debate (1), τίποτα (33), αδιαφορία (10), τίποτα το ιδιαίτερο (2), απάθεια (1), άγνοια (1), δεν ξέρω (1))

3 – Αρνητικά συναισθήματα (56, 29, 27) (afraid (8), scared of them (4), a bit scared (2), a bit afraid (2), kind of scared (1), I dislike them (1), frightened (1), that I know how to run from them (1), very scared if I met one of them (1), a stuffed bear would look good in my living room (1), scared to death (1), that they are scary and big (1), don't want to meet one in the forest (1), danger, wildlife (1), frightened if I would encounter one (1), fear (1), dangerous (1), φόβο (23), τρόμο (3), δυσπιστία (1))

Για τους λύκους αισθάνομαι... 1 – Θετικά συναισθήματα (155, 86, 69) 2 – Ουδέτερα συναισθήματα (116, 70, 46) 3 – Αρνητικά συναισθήματα (135, 45, 90)

1 – Θετικά συναισθήματα (155, 86, 69) (I like them (32), interested (3), not afraid at all (3), positive (2), awesome (2), fascinated (2), love (2), important to protect (1), curious, should know more (1), they should be taken better care of (1), I like them more than the bears (1), beautiful animals (1), ok, good to keep them in nature (1), don't want to be exterminated (1), think they are interesting and misunderstood (1), don't want them to be extinct (1), they are gorgeous (1), they are misunderstood and farmers complain too much (1), fascinating creatures, good impression (1), totally safe because wolves fear humans a lot (1), confident if the correct precautions are taken (1), attracted to, I like lycanthropy (1), interested in them and want to observe (1), sweet (1), I like them and I want them to live in Norway (1), intrigued (1), want them to live (1), they are threatened (1), more fascinating than the bear (1), fine (1), wolves > sheep (1), that they are a part of nature (1), admiration (1), they are interesting (1), respect, it is important to have predators in our wildlife (1), that they should have the right to live (1), I like having them in the nature (1), I just think about the Mowgli story (1), sympathetic (1), that I want them to live and be left alone (1), that they should not be hunted (1), they seem like a good animal (1), they are useful (1), natural part of the environment (1), it is good to have them (1), that they are rare and valuable (1), respectful (1), δέος (19), θαυμασμό (12), συμπάθεια (9), αγάπη (8), μου αρέσουν (2), ευαισθησία (1), δέος γιατί είναι περήφανο ζώο (1), ενδιαφέρον (1), δέος και αγάπη (1), ευγνωμοσύνη (1), ήμουν λύκος σε μια προηγούμενη ζωή (1), καλά πράγματα (1), λατρεία (1), λύπη και οίκτο (1), με σαγηνεύει το βλέμμα του (1), μια χαρά ζώο (1), οίκτο γιατί άδικα διώκονται από τους κτηνοτρόφους (1), περισσότερη συμπάθεια (από την αρκούδα) (1), σεβασμό (1), στοργή για το είδος προς εξαφάνιση, σεβασμό προς την αγέλη (1), τρυφερότητα (1), ωραία (1), αγάπη, όπως για όλα τα ζώα (1))

2 – Μικτά, αμφίθυμα ή ισορροπημένα θετικά/αρνητικά συναισθήματα (19, 15, 4) (don't want to meet one but beautiful (3), seem shy, not that many, don't know (1), nothing special but shouldn't be exterminated (1), don't want to meet one in the forest but like the fact that they exist (1), don't want them to be extinct but away from humans (1), ok, they

are just there don't bother me but take some of our sheep (1), I don't really know if I like them kind of dangerous and mysterious at the same time (1), like/ neutral (1), they are dangerous but I have never been in contact with them (1), ambivalent (1), nothing really, but I don't want to meet one out in the nature when alone (1), I like them, as long as I don't meet one in the nature, then I would be scared I think (1), I don't feel fear because it's a very shy animal and it's not a danger to people unless we are threatening to it (1), they are aristocratic, beautiful, but are a treat to the sheep "industry" (1), θαυμασμό και φόβο (2), τους συμπαθώ (αρκεί να μη με απειλούν) (1), φόβο αλλά και διάθεση προστασίας (1)) +

Ουδέτερα ή καθόλου συναισθήματα (97, 55, 42) (nothing (30), neutral (14), nothing in particular (5), don't feel much (4), don't know (1), I don't deal with wolves on a day-to-day basis so I cannot contribute to the debate (1), τίποτα (36), αδιαφορία (3), δεν ξέρω (1), ουδέτερα (1), τίποτα το ιδιαίτερο (1))

3 – Αρνητικά συναισθήματα (135, 45, 90) (afraid (9), scared of them (8), I dislike them (4), they eat sheep so I don't like them so much (4), more afraid than the bear (3), a bit scared (2), kind of scared (1), not so comfortable (1), it is more dangerous than the bear (1), don't seem friendly (1), they can die (1), they are ugly and scary (1), frightened (1), just scared (1), scared to death (1), afraid (they attacked some of my sheep) (1), danger, wildlife (1), fear (1), dangerous (1), sheep-hunters not well liked (1), that they are angry (1), φόβο (72), τρόμο (5), απέχθεια (3), αντιπάθεια (2), ανατριχίλα και απειλή (γι' αυτούς δεν έχω αυταπάτες) (1), ένστικτο επιβίωσης (1), επιφυλακτικότητα (1), κακία (1), λίγο φόβο (1), μίσος (1), φόβο αν και δεν έχω βρεθεί σε χώρο που να υπάρχουν (1), φόβο γιατί τους θεωρώ άγρια ζώα (1))

Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά αρκούδες στη χώρα σου; (π.χ. αρκούδες να επιτίθενται σε ανθρώπους ή ζώα) 1 – Ναι (193, 144, 49) 2 – Όχι (213, 57, 156)

Έχεις ακούσει κάποιο περιστατικό που να αφορά λύκους στη χώρα σου; (π.χ. λύκοι να επιτίθενται σε ανθρώπους ή ζώα) 1 – Ναι (197, 153, 44) 2 – Όχι (209, 48, 161)

Τι γνωρίζεις για τις αρκούδες (πού ζουν, τι τρώνε, συνήθειες); 1 – Τίποτα + Λίγες γνώσεις (225, 97, 128) 2 – Κάποια γνώσεις + Πολλά γνώσεις (181, 104, 77)

Τι γνωρίζεις για τους λύκους (πού ζουν, τι τρώνε, συνήθειες); 1 – Τίποτα + Λίγες γνώσεις (244, 119, 125) 2 – Κάποιες γνώσεις + Πολλές γνώσεις (162, 82, 80)

Εμπειρία (αρκούδα) 1 – Μικρή εμπειρία (161, 51, 110), 2 – Μεγάλη εμπειρία (245, 150, 95)

Εμπειρία (λύκος) 1 – Μικρή εμπειρία (178, 111, 67), 2 – Μεγάλη εμπειρία (228, 90, 138)

Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τις αρκούδες; 1 – Καθόλου + Λίγο (144, 91, 53) 2 – Έτσι κι έτσι (131, 55, 76) 3 – Πολύ + Πάρα πολύ (131, 55, 76)

Σε ποιο βαθμό φοβάσαι τους λύκους; 1 – Καθόλου + Λίγο (129, 94, 35) 2 – Έτσι κι έτσι (85, 47, 38) 3 – Πολύ + Πάρα πολύ (192, 60, 132)

Πιστεύεις ότι οι αρκούδες είναι επικίνδυνες; 1 – Ακίνδυνες (99, 32, 67) 2 – Ούτε ακίνδυνες ούτε επικίνδυνες (178, 92, 86) 3 – Επικίνδυνες (129, 77, 52)

Πιστεύεις ότι οι λύκοι είναι επικίνδυνοι; 1 – Ακίνδυνοι (85, 54, 31) 2 – Ούτε ακίνδυνοι ούτε επικίνδυνοι (124, 75, 49) 3 – Επικίνδυνοι (197, 72, 125)

Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το εξυπνότερο; 1 – Αρκούδα (91, 29, 62) 2 – Λύκος (312, 171, 141) 3 – Καμία απάντηση (3, 1, 2)

Ποιο από τα δύο ζώα νομίζεις ότι είναι το πιο τρομακτικό; 1 – Αρκούδα (180, 118, 62) 2 – Λύκος (223, 82, 141) 3 – Καμία απάντηση (3, 1, 2)

Ποιο από τα δύο ζώα σου αρέσει περισσότερο; 1 – Αρκούδα (228, 112, 116) 2 – Λύκος (172, 87, 85) 3 – Καμία απάντηση (6, 2, 4)

Φόβος (αρκούδα) 1 – Φόβος (73, 40, 33), 2 – Ουδέτερος (256, 130, 126), 3 – Όχι φόβος (77, 31, 46)

Φόβος (λύκος) 1 – Φόβος (145, 39, 106), 2 – Ουδέτερος (190, 114, 76), 3 – Όχι φόβος (71, 48, 23)

Οι αρκούδες είναι χρήσιμες για το οικοσύστημα. 1 – Διαφωνώ απολύτως (2, 1, 1) 2 – Διαφωνώ (6, 5, 1) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (54, 42, 12) 4 – Συμφωνώ (116, 78, 38) 5 – Συμφωνώ απολύτως (226, 74, 152) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Οι κυβερνήσεις πρέπει να ενδιαφέρονται περισσότερο για τους αγρότες και λιγότερο για τους λύκους. 1 – Διαφωνώ απολύτως (84, 47, 37) 2 – Διαφωνώ (130, 80, 50) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (133, 56, 77) 4 – Συμφωνώ (32, 13, 19) 5 – Συμφωνώ απολύτως (25, 4, 21) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Οι αρκούδες στη χώρα μου πρέπει να εξολοθρευτούν. 1 – Διαφωνώ απολύτως (365, 176, 189) 2 – Διαφωνώ (26, 15, 11) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (8, 6, 2) 4 – Συμφωνώ (2, 0, 2) 5 – Συμφωνώ απολύτως (3, 3, 0) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Δε θα έπρεπε να υπάρχουν τόσοι λύκοι στη χώρα μου. 1 – Διαφωνώ απολύτως (251, 112, 139) 2 – Διαφωνώ (90, 50, 40) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (46, 26, 20) 4 – Συμφωνώ (11, 8, 3) 5 – Συμφωνώ απολύτως (6, 4, 2) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Οι αρκούδες θα έπρεπε να ζουν στο φυσικό τους περιβάλλον και όχι στο τσίρκο. 1 – Διαφωνώ απολύτως (7, 2, 5) 2 – Διαφωνώ (3, 1, 2) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (8, 5, 3) 4 – Συμφωνώ (32, 24, 8) 5 – Συμφωνώ απολύτως (354, 168, 186) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Είναι σημαντικό να διατηρηθούν οι πληθυσμοί των λύκων στη χώρα μου για τις επόμενες γενιές. 1 – Διαφωνώ απολύτως (8, 2, 6) 2 – Διαφωνώ (7, 5, 2) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (44, 21, 23) 4 – Συμφωνώ (110, 67, 43) 5 – Συμφωνώ απολύτως (235, 105, 130) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Δεν είναι σημαντικό να υπάρχουν αρκούδες στη χώρα μου, γιατί υπάρχουν βιώσιμοι πληθυσμοί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. 1 – Διαφωνώ απολύτως (280, 130, 150) 2 – Διαφωνώ (77, 52, 25) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (27, 13, 14) 4 – Συμφωνώ (14, 4, 10) 5 – Συμφωνώ απολύτως (6, 1, 5) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Οι λύκοι είναι σημαντικοί για το οικοσύστημα. 1 – Διαφωνώ απολύτως (2, 0, 2) 2 – Διαφωνώ (9, 7, 2) 3 – Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ (63, 48, 15) 4 – Συμφωνώ (101, 66, 35) 5 – Συμφωνώ απολύτως (229, 79, 150) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Συνολική βαθμολογία για την αρκούδα (βασισμένη στις προτάσεις) 2 – Ισχυρή αρνητική στάση (1, 0, 1) 3 – Μέτρια ισχυρή στάση (3, 1, 2) 4 – Ισχυρή θετική στάση (89, 55, 34) 5 – Πολύ ισχυρή θετική στάση (311, 144, 167) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Συνολική βαθμολογία για το λύκο (βασισμένη στις προτάσεις) 2 – Ισχυρή αρνητική στάση (3, 1, 2) 3 – Μέτρια ισχυρή στάση (40, 23, 17) 4 – Ισχυρή θετική στάση (193, 106, 87) 5 – Πολύ ισχυρή θετική στάση (168, 70, 98) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Στάση απέναντι στις αρκούδες 1 (0, 0, 0), 2 (0, 0, 0), 3 (2, 1, 1) – Πολύ αρνητική 4 (4, 2, 2), 5 (18, 5, 13), 6 (30, 15, 15) – Αρνητική 7 (47, 30, 17) – Ουδέτερη 8 (55, 38, 17), 9 (78, 29, 49), 10 (61, 30, 31) – Θετική 11 (57, 25, 32), 12 (33, 18, 15) 13 (21, 8, 13) – Πολύ θετική

Στάση απέναντι στους λύκους 1 (0, 0, 0), 2 (2, 0, 2), 3 (10, 2, 8) – Πολύ αρνητική 4 (28, 2, 26), 5 (36, 9, 27), 6 (54, 27, 27) – Αρνητική 7 (42, 23, 19) – Ουδέτερη 8 (75, 52, 23), 9 (35, 22, 13), 10 (52, 26, 26) – Θετική 11 (25, 12, 13), 12 (29, 18, 11), 13 (18, 8, 10) – Πολύ θετική

Τελική στάση απέναντι στις αρκούδες 1 – Αρνητική (54, 23, 31) 2 – Ουδέτερη (47, 30, 17) 3 – Θετική (194, 97, 97) 4 – Πολύ θετική (11, 51, 60)

Τελική στάση απέναντι στους λύκους 1 – Αρνητική (130, 40, 90) 2 – Ουδέτερη (42, 23, 19) 3 – Θετική (162, 100, 62) 4 – Πολύ θετική (72, 38, 34)

Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από τις προσωπικές σου εμπειρίες; 1 – Καθόλου (123, 47, 76) 2 – Λίγο (74, 44, 30) 3 – Έτσι κι έτσι (100, 49, 51) 4 – Πολύ (75, 48, 27) 5 – Πάρα πολύ (32, 12, 20) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από τις αντιλήψεις της οικογένειάς σου; 1 – Καθόλου (102, 52, 50) 2 – Λίγο (72, 37, 35) 3 – Έτσι κι έτσι (107, 59, 48) 4 – Πολύ (80, 41, 39) 5 – Πάρα πολύ (43, 11, 32) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από μύθους/ παραμύθια; 1 – Καθόλου (82, 50, 32) 2 – Λίγο (84, 49, 35) 3 – Έτσι κι έτσι (107, 58, 49) 4 – Πολύ (87, 35, 52) 5 – Πάρα πολύ (44, 8, 36) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από τηλεόραση/βιβλία; 1 – Καθόλου (9, 6, 3) 2 – Λίγο (30, 12, 18) 3 – Έτσι κι έτσι (78, 42, 36) 4 – Πολύ (180, 103, 77) 5 – Πάρα πολύ (107, 37, 70) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από τις σπουδές σου; 1 – Καθόλου (199, 96, 103) 2 – Λίγο (78, 40, 38) 3 – Έτσι κι έτσι (49, 28, 21) 4 – Πολύ (48, 23, 25) 5 – Πάρα πολύ (30, 13, 17) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Σε ποιο βαθμό πιστεύεις ότι η στάση σου προς αυτά τα ζώα διαμορφώθηκε από...; 1 – Καθόλου (359, 172, 187) 2 – Λίγο (2, 1, 1) 3 – Έτσι κι έτσι (6, 3, 3) 4 – Πολύ (15, 11, 4) 5 – Πάρα πολύ (22, 13, 9) 6 – Καμία απάντηση (2, 1, 1)

Politics (3), personal beliefs (3), friends (3), people's stories (2), teddy bear (1), my uncle is a hunter (1), I used to be a hunter (1), I grew up in a city (1), I have a small company called "polar bear" (1), conversations with people with other attitudes (1), my dad is a hunter and has been near bears and wolves (1), common sense (1), my love for animals, particularly wolves (1), politics and environmental discussions (1), governmental recommendation (1), humans are self-righteous bastards (1), rationality (1), growing up with animals (1), sheep killings (1)

Αγάπη προς τη φύση και τα ζώα (2), τις γνώσεις μου για το πώς λειτουργεί το οικοσύστημα και πόσο σημαντικός είναι ο κάθε κρίκος του οικοσυστήματος (2), εμπειρίες τρίτων προσώπων (1), επαφή με τη φύση (1), προσωπική έρευνα – ενδιαφέρον (1), απλή λογική (1), ήμουν πρόσκοπος (1), αθλήματα στο βουνό και αγάπη για τη φύση (1), ίντερνετ (1), περιβαλλοντικές οργανώσεις (1), ταινίες (1), σχολείο (1), επίσκεψη στο ζωολογικό κήπο (1), απλή οικολογική ενημέρωση (1), σχετικά περιοδικά (1)